

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»**

**ЧЕРКАСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»**

ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР

**МІЖНАРОДНИЙ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ**

№ 1/2016

ЧЕРКАСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ”

ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР

**МІЖНАРОДНИЙ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ**

№ 1 (21) 2016

Включено до Переліку наукових фахових видань України з питань економіки (наказ МОНУ від 10.10.2013р. №1411)
та провідних міжнародних наукометричних баз: EBSCO Publishing (США), Open Academic Journal Index (OAJI), CiteFactor

УДК 336
ББК 65.26

ЧЕРКАСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»

ISSN 2304-1692

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ
МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ
«ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР»

• № 1 (21) • 2016 •

Рекомендовано до поширення в мережі інтернет Вченою радою Черкаського навчально-наукового інституту Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи», протокол № 7 від 10.03.2016 р.

Виходить 4 рази на рік.

У журналі публікуються статті українською, російською, англійською та польською мовами.

Засновник: Університет банківської справи Національного банку України (м. Київ).

Видавець: Черкаський навчально-науковий інститут Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи».

При використанні матеріалів, опублікованих у журналі, посилання на «Фінансовий простір» обов'язкове.

Редакційна колегія:

КУЗНЕЦОВА Анжела Ярославівна

Головний редактор:

доктор економічних наук, професор,
ДВНЗ «Університет банківської справи»;

ДМИТРЕНКО Микола Гаврилович

кандидат економічних наук, професор, Черкаського інституту ДВНЗ «Університет банківської справи».

ЛАПКО Олена Олександрівна

доктор економічних наук, професор,
ДВНЗ «Університет банківської справи»;

Заступник головного редактора:

ПУСТОВИЙТ Роберт Фрідріхович

доктор економічних наук, професор,
Черкаського інституту ДВНЗ «Університет банківської справи».

НИЖЕГОРОДЦЕВ Роберт Михайлович

доктор економічних наук, завідувач лабораторією,
Інститут проблем управління Російської академії наук (Російська Федерація);

Відповідальний секретар:

ГМИРЯ Вікторія Петрівна

кандидат економічних наук, Черкаського інституту ДВНЗ «Університет банківської справи».

РЯХОВСЬКА Антоніна Миколаївна

доктор економічних наук, професор, Інститут економіки та антикризового управління (Російська Федерація);

Члени редколегії:

АБШЕВ Алі Ажімович

доктор економічних наук, професор, Університет міжнародного бізнесу (Республіка Казахстан);

СМОВЖЕНКО Тамара Степанівна

доктор економічних наук, професор,
ДВНЗ «Університет банківської справи»;

БАРАНОВСЬКИЙ Олександр Іванович

доктор економічних наук, професор,
ДВНЗ «Університет банківської справи»;

ТРИДІД Олександр Миколайович

доктор економічних наук, професор, Харківський інститут ДВНЗ «Університет банківської справи»;

ШЕБЕКО Костянтин Костянтинівич

доктор економічних наук, професор, Поліський державний університет Національного банку Республіки Білорусь (Республіка Білорусь).

Адреса редакційної колегії: Черкаський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи», вул. Вячеслава Чорновола, 164, м. Черкаси, 18028 тел. (0472) 71-99-52, e-mail: fp@cibs.ubs.edu.ua

ISSN 2304-1692

© Черкаський навчально-науковий інститут
Державний вищий навчальний заклад
«Університет банківської справи»

CHERKASY EDUCATIONAL-SCIENTIFIC INSTITUTE
OF THE STATE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION
"BANKING UNIVERSITY"

FINANCIAL SPACE

**THE INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL**

№ 1 (21) 2016

UDC 336
LBC 65.26

CHERKASY EDUCATIONAL-SCIENTIFIC INSTITUTE
OF THE STATE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION
“BANKING UNIVERSITY”

ISSN 2304-1692

ELECTRONIC SCIENTIFIC EDITION
INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL
«FINANCIAL SPACE»

• № 1 (21) • 2016 •

Recommended for online publication by the Academic Council of Cherkasy educational-scientific Institute of the State higher educational institution “Banking University” protocol № 7 10/03/2016

Published 4 times a year.

Contributions to the Journal are accepted in Ukrainian, Russian, English and Polish.

Founder: The State higher educational institution “Banking University”.

Publisher: Cherkasy educational-scientific Institute of the State higher educational institution “Banking University”.

In case of reprinting of materials published in the journal, the reference to «Financial Space» is required.

Editorial Board:

Editor-in-Chief:

DMYTRENKO Mykola Gavrylovych

Candidate of Economics, Professor, Cherkasy educational-scientific Institute of the State higher educational institution “Banking University”.

Deputy Editor-in-Chief:

PUSTOVIYT Robert Fridrikhovych

Doctor of Economics, Cherkasy educational-scientific Institute of the State higher educational institution “Banking University”.

Executive secretary:

HMYRIA Viktoria Petrivna

Candidate of Economics, Cherkasy educational-scientific Institute of the State higher educational institution “Banking University”.

Members of Editorial Board:

ABYSHEV Ali Azhymovych

Doctor of Economics, Kazakh Turar Ryskulov Economic University (Kazakhstan);

BARANOVSKY Olexandr Ivanovych

Doctor of Economic Sciences, The State higher educational institution “Banking University”;

KUZNETSOVA Angela Yaroslavivna

Doctor of Economics, The State higher educational institution “Banking University”;

LAPKO Olena Oleksandrivna

Doctor of Economics, The State higher educational institution “Banking University”

NIZHEGORODTSEV Robert Mikhaylovich

Doctor of Economics, Head of the Laboratory, Institute of Control Sciences of Russian Academy of Sciences (Russian Federation)

RYAHOVSKA Antonina Nikolaevna

Doctor of Economics, Institute of Economics and Crisis Management (Russian Federation);

SMOVZHENKO Tamara Stepanivna

Doctor of Economics, The State higher educational institution “Banking University”

TRYDID Olexandr Mykolaiovych

Doctor of Economics, Kharkov educational-scientific Institute of the State higher educational institution “Banking University”;

SHEBEKO Konstantin Konstantinovich

Doctor of Economics, Polesky State University of the National Bank of Belarus (Belarus).

Editorial office address: V. Chornovol st., 164, Cherkasy, Ukraine, 18028
tel. (0472) 71-99-52, e-mail: fp@cibs.ubs.edu.ua

ISSN 2304-1692

© Cherkasy educational-scientific Institute
of the State higher educational institution
“Banking University”

ЗМІСТ / CONTENT

БАНКІВСЬКА СПРАВА

<i>ДЕНИС Оксана Борисівна</i> ВПЛИВ БАНКІВСЬКОЇ КРИЗИ НА РОЗВИТОК КОРПОРАТИВНИХ КОНФЛІКТІВ БАНКІВ УКРАЇНИ	8
<i>Oksana B. DENYS</i> THE IMPACT OF BANKING CRISIS BY DEVELOPMENT OF CORPORATE CONFLICTS OF BANKS IN UKRAINE	15
<i>ЖЕЖЕРУН Юлія Володимирівна</i> РОЛЬ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ В ЕФЕКТИВНОМУ ФУНКЦІОНУВАННІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ	16
<i>Julia V. ZHEZHERUN</i> ROLE OF THE BANK'S SOLVENCY IN THE EFFECTIVE FUNCTIONING OF UKRAINIAN BANKING SECTOR	22
<i>МУЛЯРЧУК Олена Володимирівна</i> ДОВІРА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	24
<i>Olena V. MULIARCHUK</i> TRUST AS AN IMPORTANT FACTOR OF THE EFFICIENCY OF MONETARY POLICY IN UKRAINE	30
<i>ОСЕЧКО Юлія Ігорівна</i> ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПРОБЛЕМНИХ КРЕДИТІВ БАНКУ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ	32
<i>Julia I. OSECHKO</i> THE ECONOMIC ESSENCE OF PROBLEM BANK CREDITS AND THEIR CLASSIFICATION	39
<i>СИДОРЕНКО Віктор Анатолійович</i> ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ФІЛІЙ/ВІДДІЛЕНЬ БАНКІВ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ	41
<i>Viktor A. SYDORENKO</i> INNOVATIVE DEVELOPMENT DIRECTIONS OF BANK BRANCHES AND PROBLEMS OF MAINTAINING THEIR EFFICIENCY	47
<i>СІДЕЛЬНИК Олена Петрівна</i> ДРЕБОТ Наталя Петрівна СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКУ	49
<i>Olena P. SIDELNYK</i> <i>Nataliya P. DREBOT</i> THE SYSTEM OF ENSURING THE BANK COMPETITIVENESS	53

ЗМІСТ / CONTENT

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ВЛАСОВА Інна Володимирівна ДЕЛЕХ Ірина Валентинівна АРТ-ІНВЕСТИЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ НАПРЯМ ІНВЕСТУВАННЯ	55
<i>Inna V. VLASOVA</i> <i>Iryna V. DELEH</i> ART INVESTMENTS AS ALTERNATIVE DIRECTION FOR INVESTMENT	61
ДРОБОТ Ярослав Вікторович РЕЗНИЧЕНКО Наталя Вікторівна ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ	63
<i>Jaroslav V. DROBOT</i> <i>Nataliya.V. REZNICHENKO</i> PROBLEMS AND DIRECTIONS OF REFORMATION OF THE PENSION SYSTEM OF UKRAINE	67
ДУБІНІНА Марина Вікторівна ЛУНГОЛ Марина Вікторівна ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ	69
<i>Maryna V. DUBININA</i> <i>Marina V. LUNGOL</i> THE MAIN APPROACHES TO THE FORMATION AND CLASSIFICATION OF TRANSACTION COSTS	74
ІЩЕНКО Микола Павлович РУДЕНКО Іван Іванович ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ СУСПІЛЬСТВА	76
<i>Mykola P. ISHCHEENKO</i> <i>Ivan I. RUDENKO</i> THE MAIN GROUNDS OF SOCIO-ECONOMIC AND POLITICAL DEVELOPMENT OF THE SOCIETY	81
КОСТИРКО Лідія Андріївна ВЕЛЕНТЕЙЧИК Наталія Юріївна МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	83
<i>Lidiya A. KOSTYRKO</i> <i>Nataliya Y. VELENTEICHYK</i> METHODOLOGICAL BASIS OF INTEGRATED ANALYSIS OF FINANCIAL STABILITY OF LOCAL BUDGETS	91
КОСТИРКО Руслан Олександрович ОРГАНІЗАЦІЯ ПООБ'ЄКТНОГО КОНТРОЛЮ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	93

ЗМІСТ / CONTENT

<i>Ruslan A. KOSTYRKO</i> <i>THE ORGANIZATION OF THE ITEM BY ITEM CONTROL OF EFFICIENCY OF ENTERPRISES ACTIVITY</i>	100
КОЧУМА <i>Інна Юріївна</i> <i>ДО ПИТАННЯ ПРО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ</i>	102
<i>Inna Y. KOCHUMA</i> <i>TO THE PROBLEM OF RELATIONSHIP BETWEEN HUMAN DEVELOPMENT AND LABOUR PRODUCTIVITY</i>	112
ШМАТКОВСЬКА <i>Тетяна Олександрівна</i> СОСНА <i>Ганна Миколаївна</i> <i>ДО ПРОБЛЕМАТИКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА ІННОВАЦІЙНИХ ЗАСАДАХ</i>	114
<i>Tatjana O. SHMATKOVSKA</i> <i>Hanna M. SOSNA</i> <i>TO THE PROBLEM OF THE INCREASE OF EFFICIENCY OF ACTIVITY OF THE ENTERPRISE ON INNOVATIVE PRINCIPLES</i>	119
ДО УВАГИ АВТОРІВ!	121
TO THE ATTENTION OF AUTHORS!	123

УДК 336.71 (477)

ВПЛИВ БАНКІВСЬКОЇ КРИЗИ НА РОЗВИТОК КОРПОРАТИВНИХ КОНФЛІКТІВ БАНКІВ УКРАЇНИ

ДЕНИС Оксана Борисівна

к.е.н., доцент кафедри економіки та управління персоналом

Львівського навчально – наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи»

E-mail: denysksenya@gmail.com

Анотація. Досліджено розвиток кризових явищ в банківській системі України. Проаналізовано зовнішні та внутрішні причини розвитку кризового стану банківської системи та роль Національного банку України. Висвітлено вплив кризи на розвиток корпоративних конфліктів інтересів банків України.

Аннотация. Исследовано развитие кризисных явлений в банковской системе Украины. Проанализированы внешние и внутренние причины развития кризисного состояния банковской системы и роль Национального банка Украины. Освещено влияние кризиса на развитие корпоративных конфликтов интересов банков Украины.

Ключові слова: банк, банківська криза, корпоративний конфлікт, регуляторна політика.

Ключевые слова: банк, банковский кризис, корпоративный конфликт, регуляторная политика.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Проблеми розвитку корпоративних конфліктів банків привертають увагу як теоретиків так і практиків.

Це обумовлено тим, що корпоративні конфлікти є невід'ємною складовою діяльності банків і повністю уникнути їх неможливо.

Разом з цим, розгортання кризових явищ породжує нові форми корпоративних конфліктів банків України, масштаби фінансових збитків та негативні наслідки яких призводять до падіння фінансової стабільності та безпеки фінансової системи країни загалом.

З огляду на те, що формування дієвих механізмів регулювання корпоративних конфліктів в банках потребує ідентифікації моделей корпоративних конфліктів та передумов їх появи, актуальність дослідження розвитку корпоративних конфліктів під час кризи в Україні не викликає сумнівів.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Опрацювання наукових праць свідчить, що проблематика впливу кризових явищ на організацію діяльності банків привертала увагу багатьох дослідників, серед яких слід відзначити Костюка О., Головіну Я., О. Барановського, О. Вовчак, П. Сенища, С. Міщенко, Т. Смовженко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Водночас віддаючи належне напрацюванням науковців, слід зазначити, що ряд питань, зокрема розвиток корпоративних конфліктів банків під час кризи, є висвітлені фрагментарно та потребують подальших досліджень.

Метою статті є: дослідження розвитку корпоративних конфліктів банків України під час кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ознайомлення з науковими публікаціями та емпіричними даними свідчить, що етап кризи банківського сектору, що супроводжується масовими корпоративними конфліктами розпочався у жовтні 2008 р. після світової кризи, ускладнився у 2014 р. внаслідок загострення політичної ситуації і триває по сьогодні.

Зовнішнім фактором початку кризи 2008 року стала світова фінансова криза, серед основних причин якої визначають недоліки управління ризиками та пруденційного регулювання при стрімкому впровадженні продуктів сек'юритизації.

Ситуація ускладнилася внутрішніми проблемами України та банківської системи.

Політична нестабільність, зростання зовнішнього боргу, політичне заангажування центрального банку спричинило розкручування

інфляції і падіння курсу національної валюти. Якщо станом на початок 2004 р. валовий зовнішній борг України становив 23 811 млн. \$, то станом на початок жовтня 2008 р. – 105 429 млн. \$. Починаючи з 2006 р. Україна мала від'ємне постійно зростаюче сальдо зовнішнього торговельного балансу [1].

Внутрішнім чинником кризи, ряд фахівців називають поширення інформації про корпоративний конфлікт Промінвестбанку.

Суть конфлікту полягала в тому, що в грудні 2008 року російський Внешнекономбанк повідомив про придбання Промінвестбанку - одного із найбільших банків країни. Причому проблеми цієї фінансової установи були викликані рейдерською атакою, яка підірвала довіру вкладників до банку та призвела до того, що вони стали масово забирати з нього свої депозити. Всього за кілька днів вкладники вилучили понад 3 млрд. грн. [2].

Щоб реабілітувати діяльність Промінвестбанку НБУ наприкінці вересня 2008 року відкрив кредитну лінію в розмірі 5 млрд. грн., а в жовтні запровадив тимчасову адміністрацію. Ситуація навколо Промінвестбанку спровокувала кризу довіри до банківської системи України загалом [2].

Початок кризових явищ посилили внутрішні проблеми організації корпоративних відносин в банківському секторі, до яких в першу чергу слід віднести високий рівень концентрації власності та низький рівень контролю власників та підконтрольних їм наглядових рад за управлінням ризиками в умовах нарощування кредитування та залежності від зовнішніх запозичень.

Зростання наданих кредитів (у 10 разів за 6 років) відбувалося без належної оцінки кредитоспроможності боржників. Кредити займали основну частку активів банків і у 2008 р. досягли критичної частки - 85,55% активів. Існувала невідповідність в строках та валютах кредитів [3].

Наслідки ситуації проявилися в наступному. Початок кризи ознаменувався відтоком коштів вкладників. За шість місяців 2009 року банківська система країни втратила 44,6 млрд. грн. депозитів населення, невелике поживлення на депозитно-

му ринку в кінці червня ніяк не позначилося на фінансовому стані банківської системи. На перше липня 2009 року банківська система втратила 8,1 млрд. грн. чистих активів [4].

Негативні тенденції спостерігалися по всіх напрямках банківської діяльності. Дані, наведені в таблицях 1,2 свідчать, що якщо у 2005—2008 рр. зростання кредитів становило 60—80% на рік, а 2009-го відбулося падіння — на 6%, і це падіння тривало до середини 2010 року. Так само прибуток банків у ці роки зріс від 2 до 7 млрд. грн., а потім впав до збитків 38,45 млрд. грн. у 2009 р., 13,03 млрд. у 2010-му та 7,71 млрд. 2011 році [5].

Частково негативні тенденції було врегульовано діями центрального банку.

Для недопущення відпливу коштів вкладників з банків з жовтня 2008 року НБУ частково обмежив активні операції банків, заборонив дострокового виконання договорів по внесках та впровадив 5-процентний коридор коливань курсу на готівковому ринку.

З метою підтримки ліквідності банківської системи. НБУ, як кредитор останньої інстанції, впродовж 2008-2009 рр. надав банкам кредити на підтримання їх ліквідності та ухвалив положення щодо кредитної підтримки банків у випадку реальної загрози стабільності їх роботи яке регулює процедури надання та пролонгації кредитів [6].

Для стабілізації фінансового ринку та допомоги комерційним банкам, Національний банк України також залучив 16.5 млрд. дол. США кредиту від Міжнародного валютного фонду [7]. У 2009 р. Було запроваджено ряд положень, які давали банкам можливості ефективно реструктуризувати проблемні кредити або змінити валюту таких кредитів.

У 2009 – 2010 рр. НБУ для покращення процедури реорганізації та ліквідації неплатоспроможних банків: розширив повноваження тимчасових адміністраторів щодо реорганізації банків, та змін статутного капіталу банку; запровадив особливий режим контролю, який передбачає обмеження щодо діяльності банку через призначення куратора банку.

Таблиця 1

Показники розвитку банків України за 2000-2015 рр.

Показник	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	11	
																2015	2015
Кількість банків	153	152	157	158	160	165	170	175	184	182	176	176	176	180	163	120	
Регулятивний капітал (млн. грн)	5148	8025	10099	13274	18188	26373	41148	72265	123 066	135 802	160 897	178 454	178 909	204 976	188 949	116 233	
Адекватність регулятивного капіталу (Н2)	15,53	20,69	18,01	15,11	16,81	14,95	14,19	13,92	14,01	18,08	20,83	18,9	18,06	18,26	15,6	11,13	
Доходи (млн.грн)	7446	8583	10470	13949	20072	27537	41645	68185	122580	142995	136848	142778	150449	168888	210201	191 318	
Темпи приросту (%)		15,27	21,99	33,23	43,90	37,19	51,23	63,73	79,78	16,65	-4,30	4,33	5,37	12,26	24,46	-8,98	
Витрати (млн.грн)	7476	8051	9785	13122	18809	25367	37501	61565	115276	181445	149875	150486	145550	167452	263167	248 601	
Темпи приросту (%)		7,69	21,54	34,10	43,34	34,87	47,83	64,17	87,24	57,40	-17,40	0,41	-3,28	15,05	57,16	-5,53	
Результат діяльності (млн.грн)	-30	532	685	827	1263	2170	4144	6620	7 304	-38 450	-13 027	-7 708	4 899	1 436	-52 966	-57 283	
Рентабельність активів, %	-0,09	1,27	1,27	1,04	1,07	1,31	1,61	1,5	1,03	-4,38	-1,45	-0,76	0,45	0,12	-4,07	-5,12	
Рентабельність капіталу, %	-0,45	7,5	7,97	7,61	8,43	10,39	13,52	12,67	8,51	-32,52	-10,19	-5,27	3,03	0,81	-30,46	-47,78	
Зміна регулятивного капіталу у відношенні до попереднього року(%)	155,89	125,84	131,44	137,02	145,00	156,02	175,62	170,30	170,30	110,35	118,48	110,91	100,25	114,57	92,18	61,52	
Регулятивний капітал на 1 банк (млн..грн)	33,647	52,796	64,3248	84,01	113,68	159,84	242	412,9	668,84	746,165	914,19	1013,94	1016,53	1138,76	1159,2	968,6083	
У відношення до попереднього року(%)	156,91	121,84	130,61	135,31	140,61	151,43	170,60	161,97	161,97	111,56	122,52	110,91	100,25	112,02	101,79	83,56	
Результат діяльності на 1 банк (млн..грн)	-0,1961	3,5	4,36306	5,234	7,8938	13,152	24,38	37,83	39,696	-211,26	-74,017	-43,796	27,8352	7,97778	-324,95	-477,358	
Зміна результату діяльності в розрахунку на 1 банк за рік (млн..грн)	3,69608	0,863057	0,8711	2,65957	11,225	5,25777	11,225	13,452	1,867081	-250,9594	137,2467	30,22159	71,63068	-19,85745	-332,923	-152,41355	

Таблиця складена за даними [3]

Таблиця 2

Показники структури активів та пасивів банків України за 2000-2015 рр.

Показник	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	11. 2015
Активи банків (млн.грн)	37129	47 591	63896	100234	134348	213878	340179	599396	926086	880302	942088	1054280	1127192	1278095	1316852	1245894
Кредити надані (млн.грн)	23637	32097	46736	73442	97197	156385	269688	485507	792244	747348	755030	825320	815327	911402	1006358	934 539
Частка кредитів в активах, %	63,66	67,44	73,14	73,27	72,35	73,12	79,28	81,00	85,55	84,90	80,14	78,28	72,33	71,31	76,42	75,01
Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	6,72	3,67	3,12	2,37	2,22	1,52	1,26	1,3	2,3	9,4	11,2	9,6	8,9	7,7	13,5	20,4
Кредити надані СГ, (млн. грн)	20977	31689	47887	81196	107568	167548	258237	276184	472584	474991	508288	580907	609202	698777	802582	770247
Кредити надані фіз. ос. (млн.грн)	941	1373	3255	8879	14599	33156	77755	153633	268857	222538	186540	174650	161775	167773	179040	140 444
Темп приросту активів, %		28,18	34,26	56,87	34,03	59,20	59,05	76,20	54,50	-4,94	7,02	11,91	6,92	13,39	3,03	-5,39
Темп приросту кредитів, %		35,79	45,61	57,14	32,35	60,89	72,45	80,03	63,18	-5,67	1,03	9,31	-1,21	11,78	10,42	-7,14
Зобов'язання банків, (млн. грн)	30622	39 676	53 913	87352	115927	188427	297613	529818	806823	765127	804363	898793	957872	1085496	1168829	1 121 963
з них: кошти СГД (млн. грн)	13071	15653	19 703	27987	40128	61214	76898	111995	143928	115204	144038	186213	202550	234948	261372	295 677
Кошти фізичних осіб (млн.грн)	6649	11165	19092	32113	41207	72542	106078	163482	213219	210006	270733	306205	364003	433726	416371	364 352
Депозити вкладників	7436	12758	20289	35252	48581	82064	119525	179814	248494	205712	261906	311677	381915	455501	421648	359754
Кошти до запитання	12284	14060	18506	24848	32754	51692	63451	95663	108653	119498	152865	180741	184638	213173	256095	300275
Частка депозитів та вкладів в зобов'язаннях, %	64,40	67,59	71,96	68,80	70,16	70,99	61,48	51,99	44,27	42,50	51,57	54,79	59,15	61,60	57,98	58,83
Частка строкових депозитів, %	37,71	47,57	52,30	58,66	59,73	61,35	65,32	65,27	69,58	63,26	63,14	63,30	67,41	68,12	62,21	54,51
Відношення коштів на рахунках до депозитів	165,20	110,21	91,21	70,49	67,42	62,99	53,09	53,20	43,72	58,09	58,37	57,99	48,35	46,80	60,74	83,47

Таблиця складена за даними [3]

З метою захисту інтересів вкладників після діагностичного обстеження у 2008 – 2009 рр всіх банків НБУ поставив вимогу власникам 56 банків збільшити акціонерний капітал, а 61 банку регулятивний [6].

Завдяки політиці НБУ в умовах економічної рецесії банківська система України у 2013 р. зберегла частково стабільність та стала прибутковою (2012 р. банки закінчили з прибутком 4 899 млн.грн) [3]. Разом з цим, діяльність центрального банку в більшій мірі була орієнтована на пом'якшення наслідків ніж на вирішення внутрішніх проблем банківського сектору, які спровокували ряд масштабних корпоративних конфліктів та продовжували накопичувати ризики корпоративного управління.

Стабілізація ситуації протягом 2011-2012 рр. сприяли зростанню обсягів депозитних ресурсів в банківській системі України. Збереглася певна довіра до банківської системи – за рік депозити в національній валюті зросли на 31,6 %, у т.ч. фізичних осіб – на 38,0 %. При цьому темпи приросту депозитів майже вдвічі перевищили темпи приросту кредитів. За загального збільшення обсягів гривневих кредитів на 17,2 % кредити юридичним особам зросли на 15,9 %, фізичним – на 22,6 % [1].

Однак тектонічний злам, який відбувся в українському суспільстві наприкінці 2013 – на початку 2014 рр., який фахівці Інституту прогнозування характеризують як «системну кризу – кризу базових відносин у політико-правовій та соціально-економічній сферах, на яких будувалася чинна модель розвитку країни» спричинив поглиблення кризових явищ в банківському секторі [1].

Незважаючи, на те, що фінансовий сектор до 2013 року входив трійку галузей, які демонстрували позитивні тенденції розвитку, падіння відбулося внаслідок загострення політичної ситуації та накопичення девальваційних чинників. По суті банківська система України станом на початок 2016 р. перебуває на межі банкрутства.

Так, станом на 01.01.2016 року, за даними Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, у ФГВФО налічувалося 97 банки, з яких: 4 банки з тимчасовою адміністрацією (4,12% від загальної кількості); 61 банк, що ліквідується (62, 89 % від загальної кількості); 31 банк, ліквідація яких завершена (31,96% від загальної кількості); 1 банк, який було продано інвесторам після введення тимчасової адміністрації (1, 03 % від загальної кількості [8].

За два роки (2014-2015 рр) кількість банків зменшилася на 60 установ. Таких масових банкрутств банків за період існування банківської системи України ще не спостерігалось [3].

Разом з цим, емпіричні дані свідчать, що зменшення кількості неефективних банків не позначається позитивними тенденціями на загальних показниках ефективності банківського сектору.

Незважаючи на те, що нормативи банківської діяльності виконуються відповідно до даних НБУ по банківському сектору, негативні тенденції та розбалансованість спостерігають практично по всіх напрямках банківської діяльності.

Дослідження структури активів показує зменшення обсягів кредитування та зростання частки проблемної заборгованості в кредитах (за період 2009-2015 рр показник зріс у 10 разів). Найбільше зменшення характерне для обсягів кредитів, наданих фізичним особам - тільки за 11 місяців 2015 їх обсяг зменшився на 21,56% . Основною причиною такої ситуації є зменшення обсягів ресурсної бази банків, внаслідок відтоку депозитів та незадовільний в умовах кризи стан кредитоспроможності багатьох позичальників [3].

Дослідження структури пасивів показують, що загалом, банківська система України під час кризи втратила близько третини депозитів фізичних осіб. Незважаючи на те, що домогосподарства залишаються основними донорами банківської системи, структура кредитів свідчить про суттєве переважання частки кредитів суб'єктів господарювання. Як ризик стійкості слід відзначити і домінування коштів до запитання в структурі вкладів (показник співвідношення коштів на рахунках до строкових вкладів у 2015 р. перевищує показник норми і становить 83,47%).

Зазначені тенденції знайшли відображення в суттєвому погіршенні таких показників ефективності функціонування банківської системи як: загальний негативний результат діяльності; негативна рентабельність активів; негативна рентабельність капіталу.

Ситуація ускладнюється тим, що період кризи фактично став показовим в проблемах вітчизняної моделі корпоративних відносин в банках та назрівших і не врегульованих конфліктів інтересів учасників корпоративних відносин.

Проведені нами дослідження свідчать, що якщо до початку кризових процесів в банківській системі корпоративні конфлікти були присутні, однак менш масштабні за обсягами і кількістю

учасників. Криза 2008 року, яка розпочалася з корпоративного конфлікту та подальше розгортання кризових явищ у 2013 -2015 рр. спровокувала появу нових форм та збільшення масштабів корпоративних конфліктів банків.

При цьому, характерно, що конфлікти частіше відбуваються у збанкрутих банках або у тих, що знаходяться на межі банкрутства чи проходять процедуру санації. Тут спрацьовує певний психологічний феномен – коли банківська установа функціонує ефективно, його власники та співробітники пов'язують з цією фінансовою установою свій особистий добробут, і мотивів здійснити шахрайство відносно власної особи не виникає. Однак, за умови потенційного банкрутства банку, частина власників та керівництва намагається вивести з банківської установи фінансові ресурси.

Передумовою початку банківських банкрутств починаючи з 2008 р. стали масові конфлікти між банками та клієнтами. Більшість банків стали учасниками судових позовів які умовно можна розділити на дві великі групи: ті, де банки намагалися відсудити видані раніше кредити, і позови до самих банків про повернення коштів, покладених на депозит.

Ознайомлення з публікаціями, статистичними даними, матеріалами НБУ та ФГВФО дозволяють стверджувати, що 2013р. став роком «інформаційного прориву» щодо шахрайств в діяльності банків попередніх років та початком

масових корпоративних конфліктів, які виникають внаслідок ліквідації і банкрутств банків [3;8].

Розгортання кризових явищ стало каталізатором нових форм конфліктів таких як: конфлікти між банками та НБУ, які виникають при зниженні ліквідності банків, процесах рефінансування та введення тимчасової адміністрації через: фінансові махінації банків пов'язані із легалізацією коштів отриманих злочинним шляхом, невиконання нормативів та порушення банківського законодавства, незгодою банків з рішенням НБУ; конфлікти між банками та ФГВФО внаслідок використання банками ресурсів Фонду для збагачення; конфлікти між вкладниками і ФГВФО, що виникають при поверненнях вкладів.

Висновки та пропозиції. Проведені дослідження свідчать, що масштабні корпоративні конфлікти більшості банків виникають через недоліки системи регулювання корпоративних конфліктів банків та залишаються в стані невідповідності.

До основних проблем існуючої системи регулювання корпоративних конфліктів, які потребують реформування належать: відсутність внутрішніх та зовнішніх обмежень на монополію прийняття рішень власником; нерозвиненість інституційних засад банківського регулювання щодо попередження НБУ та вирішення конфліктів у випадку появи проблемних банків у період кризи; нерозвиненість ринкової інфраструктури вирішення корпоративних конфліктів банків.

Список використаних джерел:

1. Інтернет-ресурс Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>.
2. Топольницька А, Гресько Д., Фінансово-економічна криза 2008—2009 р. в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=22286>
3. Інтернет-ресурс Національного банку України. [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://www.bank.gov.ua>
4. Інтернет-холдинг Олега Соскіна. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2009/9-10/20093.html>
5. Інтернет-ресурс Асоціації банків України. [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=4831&menu=118&Itemid=68
6. Колобов Ю.В. Основні тенденції розвитку банківської системи України .-[Електронний ресурс] – Режим доступу: <file:///C:/Users/admin/Downloads/28991-53707-1-PB.pdf>
7. Фінансово-економічна криза 2008—2009 року в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу:<https://uk.wikipedia.org/wiki/>
8. Інтернет-ресурс Фонду гарантування вкладів фізичних осіб України.- [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua>
9. Вовчак О.Д., Сенищ П.М. Зміцнення банківської системи як чинника забезпечення стабільності. Актуальні питання фінансової безпеки держави.: Збірник наукових праць.21.02.2014. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/finbezpeka/23_vovchak.pdf

10. Т. Смовженко, Г. Багратян, І. Кравченко. Макроекономічна політика України в 2014–2019 рр.: банківська і фінансова сфери. //Вісник Національного банку України-жовтень. - 2014. - С. 20 – 24.

JEL CLASSIFICATION: G 200, D 740

THE IMPACT OF BANKING CRISIS BY DEVELOPMENT OF CORPORATE CONFLICTS OF BANKS IN UKRAINE

Oksana.B. DENYS

PhD, Associate Prof., Chair of HR and Labour Economics, Lviv Institute of Banking University, Ukraine

Summary. The goal of the article is the research of trends of corporate conflict in the banking system. The author pays attention to the influence of crisis of

banking system of Ukraine on corporate conflict and specific features.

Key words: *bank, banking crisis, corporate conflicts, regulatory policy.*

The dynamic of banks creation, the bank failures, the structure of the resource base, the direction of investment and return on investment are investigated.

Results shown that 2014-2015 years were the most difficult in the history of domestic banks.

Based on statistical analysis the conclusion about the most in the banking sector history of Ukraine mass bankruptcy of banks and corporate conflict of banks (number of banks during the crisis fell to 120 banks; compared to the year 2012 the reduction was 25%) was made.

Most banks have become parties to lawsuits that can be divided into two groups: those where banks have tried to sue previously issued loans and claims against the banks refund assigned to the deposit.

The deployment of the crisis was the catalyst for new forms of conflicts such as conflicts between banks and the National Bank, conflicts between banks and institute of guaranty of depositors of banks

As the negative trends in the banking system of Ukraine reasons were identified: inadequate risk management at individual banks, and shortcomings of regulatory activity of the National Bank of Ukraine.

References:

1. Internet resource of the National Institute of Strategic Studies by the President of Ukraine. Available at <http://www.niss.gov.ua>. (in Ukrainian).

2. Topolnitska A., Gresko D. The financial and economic crisis of 2008-2009 years. In Ukraine. Available at <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=22286> (in Ukrainian).

3. Internet resource of the National Bank of Ukraine. Available at <http://www.bank.gov.ua> (in Ukrainian).

4. Internet resource of Oleg Soskin. Available at <http://soskin.info/ea/2009/9-10/20093.html> (in Ukrainian).

5. Internet Resource Association of Banks of Ukraine. Available at http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=4831&menu=118&Itemid=68 (in Ukrainian).

6. Kolobov Y. V. The major trends of development in the banking system of Ukraine. Available at

<file:///C:/Users/admin/Downloads/28991-53707-1-PB.pdf> (in Ukrainian).

7. The financial and economic crisis of 2008-2009 in Ukraine. Available at <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (in Ukrainian).

8. Internet resource of the Fund Deposit Guarantee of Ukraine. Available at <http://www.fg.gov.ua> (in Ukrainian).

9. Vovchak O.D, Senysch P. M. The strengthening of banking system as a factor of stability (2014). The recent issues of financial security (collection of scientific papers), 21.02.2014. Available at http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/finbezpeka/23_vovchak.pdf (in Ukrainian).

10. Smovzhenko T., Bahratyan T., Kravchenko I.(2014). The macroeconomic policy of Ukraine in 2014-2019 years: banking and financial sectors. Bulletin of the National Bank of Ukraine, 2014, October, pp. 20 – 24 (in Ukrainian).

УДК 336.71

РОЛЬ ПЛАСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ В ЕФЕКТИВНОМУ ФУНКЦІОНУВАННІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Юлія Володимирівна ЖЕЖЕРУН

к.е.н., доцент кафедри банківської справи Черкаського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
E-mail: Julia_Dm@ukr.net

Анотація. У статті досліджено сутність категорії «платоспроможність»; висвітлено критерії віднесення банків до категорій неплатоспроможних та проблемних; виявлено фактори, які сприяють неплатоспроможності вітчизняних банків; проведено аналіз частки активів, чистого прибутку (збитку), капіталу неплатоспроможних банків в банківському секторі; виявлено значення платоспроможності у забезпеченні ефективного функціонування банківського сектору.

Аннотация. В статье сущность категории «платежеспособность»; освещены критерии отнесения банков к категориям неплатежеспособных и проблемных; выявлены факторы, способствующие неплатежеспособности отечественных банков; проведен анализ доли активов, чистой прибыли (убытка), капитала неплатежеспособных банков в банковском секторе; выявлено значение платежеспособности в обеспечении эффективного функционирования банковского сектора.

Ключові слова: платоспроможність, проблемний банк, неплатоспроможний банк, активи, чистий прибуток (збиток), капітал.

Ключевые слова: платежеспособность, проблемный банк, неплатежеспособный банк, активы, чистая прибыль (убыток), капитал.

Постановка проблеми. В умовах наростаючої економічної та політичної нестабільності одним з основних завдань, що постає перед вітчизняними банками, є підтримка їх платоспроможності. Саме платоспроможність найбільш точно відображає здатність банку виконувати свої фінансові зобов'язання, дозволяє забезпечувати його ефективно та стабільне функціонування в умовах посилення негативного впливу зовнішнього та внутрішнього середовищ.

Стагнація вітчизняної економіки, підвищення інфляційного тиску, девальвації національної грошової одиниці призвели до масової неплатоспроможності та ліквідації вітчизняних банків. За таких умов дуже гостро постає проблема визначення та оцінки їх платоспроможності з метою підвищення ефективності функціонування банківського сектору України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на значимість, дослідженню проблем платоспроможності банків приділяли увагу такі вчені як: О. Коренева, В. Міщенко, Р. Михайлюк, Н. Слав'янська та інші. Погляди вчених-економістів здебільшого зводяться до взаємозв'язку

платоспроможності з ліквідністю, розрахунку коефіцієнта платоспроможності, визначення впливу на фінансову стійкість тощо.

Вважаємо, що кожен із зазначених поглядів є обґрунтованим, але, на наш погляд, дане питання потрібно розглядати з точки зору сприяння підтриманню ефективного функціонування банківського сектору України.

Метою статті є дослідження платоспроможності банків України у контексті з'ясування впливу на ефективність функціонування банківського сектору.

Виклад основного матеріалу. Як показав огляд наукової літератури під платоспроможністю зазвичай розуміють здатність банку своєчасно та в повному обсязі здійснювати розрахунки за своїми зобов'язаннями. Платоспроможність дуже часто ототожнюють з ліквідністю. Однак, платоспроможність є більш широким поняттям, ніж ліквідність, оскільки, показує ефективність оперативного управління ліквідністю як банку, так і його балансу.

Так, на думку вчених В. Міщенко, Н. Слав'янської, О. Кореневої, платоспромож-

ність – це спроможність банку виконати законні вимоги кредиторів. Платоспроможність характеризується рівнем забезпеченості фінансових зобов'язань банку власним капіталом. Поняття «платоспроможність», як і поняття ліквідності характеризують здатність банку виконувати свої фінансові зобов'язання. Відмінність полягає в тому, що платоспроможність передбачає виконання зобов'язань за рахунок власного капіталу, тоді як ліквідність – повне виконання всіх зобов'язань банківської установи [1]. В свою чергу, Р. Михайлюк зазначає, що категорія «платоспроможність» включає в себе «не лише здатність відповідати за борговими зобов'язаннями, а й здатність банку надавати кредити позичальникам в обсягах, що відповідають їх потребам» [2].

Неплатоспроможним банком, згідно з вітчизняним законодавством, вважається банк, щодо якого Національний банк України (далі – НБУ) прийняв рішення про віднесення до категорії неплатоспроможних у порядку, передбаченому Законом України «Про банки і банківську діяльність» [3]. При чому в вітчизняному законодавстві чітко розмежовані поняття «проблемний банк» та «неплатоспроможний банк».

Наприклад, Центральний банк Грузії дає наступне визначення проблемного банку: «банк, який ймовірно втратить ліцензію внаслідок недостатнього мінімального рівня сплаченого регулятивного капіталу у грошовій формі; банк втратив довіру кредиторів щодо виконання своїх зобов'язань і тому нездатний гарантувати безпеку активів, які йому довірені; банк займається (або займався) нездоровою банківською практикою, що завдає шкоди його вкладникам та фінансовому становищу банку; банк є неплатоспроможним (тобто його активи на даний момент не можуть покрити його зобов'язання)» [4].

У Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» поняття «неплатоспроможність» визначається як: «неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати, після настання встановленого строку їх сплати, грошові зобов'язання перед кредиторами, в тому числі по заробітній платі, а також виконати

зобов'язання щодо сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності [5]. Вчені виділяють такі ознаки неплатоспроможності: наявність зобов'язань перед кредиторами; грошовий характер цих зобов'язань; безспірність вимог кредиторів; строк несплати вимог кредиторів; відповідність розміру прострочених безспірних грошових вимог встановленому законом мінімальному розміру для ініціювання справи про банкрутство [6] та наявність виконавчого провадження [7].

Особливості банківської діяльності передбачають специфічні ознаки неплатоспроможності банків. Згідно зі ст. 76 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [8], НБУ зобов'язаний прийняти рішення про віднесення банку до категорії проблемних або неплатоспроможних у разі його відповідності хоча б одному з критеріїв, наведених в табл. 1.

Рішення про віднесення банку до категорії проблемних не підлягає розголошенню та є банківською таємницею. Упродовж 180 днів після визнання банку проблемним НБУ повинен або визнати, що діяльність банку відповідає законодавству, або прийняти рішення про віднесення його до категорії неплатоспроможних. Після чого повідомити про це Фонд гарантування вкладів фізичних осіб для вжиття ним заходів.

Виведення неплатоспроможного банку з ринку здійснюється Фондом гарантування вкладів фізичних осіб одним з таких способів: ліквідація банку з відшкодуванням з боку Фонду гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладками фізичних осіб; ліквідація банку з відчуженням у процесі ліквідації всіх або частини його активів і зобов'язань на користь приймаючого банку; відчуження всіх або частини активів і зобов'язань неплатоспроможного банку на користь приймаючого банку з відкликанням банківської ліцензії неплатоспроможного банку та подальшою його ліквідацією; створення та продаж інвестору перехідного банку з передачею йому активів і зобов'язань неплатоспроможного банку і подальшою ліквідацією останнього банку; продаж неплатоспроможного банку інвестору [3].

Таблиця 1

Критерії віднесення банку до проблемних та неплатоспроможних

Проблемний банк	Неплатоспроможний банк
системне порушення банком законодавства, що регулює питання запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму	неприведення своєї діяльності у відповідність із вимогами законодавства, в тому числі нормативно-правових актів НБУ, після віднесення його до категорії проблемних, але не пізніше ніж через 180 днів з дня визнання його таким
обсяг негативно класифікованих активів банку (крім санаційного) становить $\geq 40\%$ активів, за якими має оцінюватися ризик та формуватися резерв	зменшення розміру регулятивного капіталу або нормативів капіталу банку до $1/3$ від мінімального рівня
протягом звітного місяця допустив зменшення на $\geq 5\%$: щоденного розміру регулятивного капіталу нижче встановленого мінімального розміру регулятивного капіталу – ≥ 5 разів та/або значення нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу нижче встановленого нормативного значення – ≥ 2 разів	невиконання банком протягом 5 робочих днів поспіль $\geq 2\%$ своїх зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами та/або встановлення фактів невідображення в бухгалтерському обліку документів клієнтів банку, що не виконані банком у встановлений законодавством строк, після віднесення банку до категорії проблемних
протягом звітного місяця допустив зменшення на $\geq 5\%$ значення хоча б одного з нормативів ліквідності нижче мінімальних нормативних значень, що розраховуються: за щоденними розрахунками – ≥ 5 разів; щодаки – ≥ 2 разів	виявлення фактів здійснення банком після віднесення його до категорії проблемного операцій (крім нарахування відсотків закладами, отримання клієнтами банку заробітної плати, аліментів, пенсій, стипендій, інших соціальних, державних виплат), оформлення (переоформлення) договорів, внаслідок яких зобов'язання перед фізичними особами в межах гарантованої суми відшкодування збільшуються за рахунок зменшення зобов'язань перед фізичними особами, які перевищують гарантовану суму відшкодування, та/або зобов'язань перед фізичними особами, які не підпадають під гарантії Фонду гарантування фізичних осіб, та/або юридичними особами
не виконав вимогу вкладника або іншого кредитора, строк якої настав ≥ 5 робочих днів тому, та/або встановлено факти невідображення в бухгалтерському обліку документів клієнтів банку, що не виконані банком у встановлений строк	невиконання банком, віднесеним до категорії проблемного, розпорядження, рішення НБУ (у тому числі про застосування заходів впливу/санкцій) та/або вимоги НБУ щодо усунення порушень банківського законодавства, нормативно-правових актів НБУ протягом визначеного строку
немає ефективних та адекватних систем внутрішнього контролю та/або управління ризиками, що створює загрозу інтересам вкладників чи інших кредиторів банку	
систематичне подання та/або оприлюднення недостовірної інформації або звітності з метою приховування реального фінансового стану банку, у тому числі щодо операцій із пов'язаними з банком особами	

Джерело: складено автором за даними [8]

Банк може бути ліквідований або за рішенням власників банку, або у разі відкликання НБУ банківської ліцензії з власної ініціативи, або за пропозицією Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [9].

Так, станом на 01.10.2015 р. в Україні працювало 123 банки, серед яких 40 банків з іноземним

капіталом. Внаслідок погіршення платоспроможності, 55 банків (або 44,7%) знаходилося на стадії ліквідації, в 4 банках введено тимчасову адміністрацію. Упродовж 01.01.2015 – 01.10.2015 рр. кількість банків, які мають банківську ліцензію зменшилась на 43 одиниці, в т.ч. з іноземним капіталом на 11 банків (рис.1).

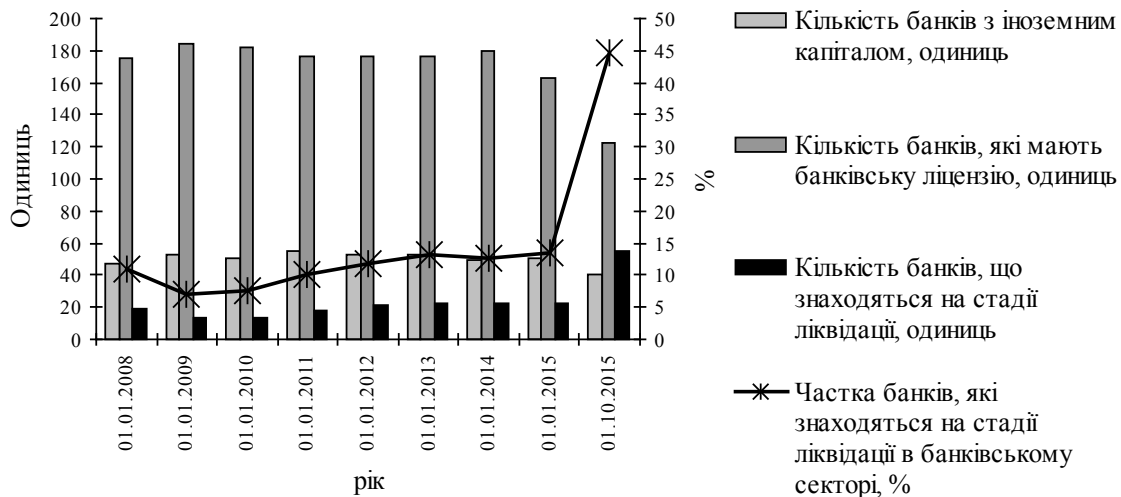

Рис. 1. Динаміка кількості банків України упродовж 01.01.2008 – 01.10.2015 рр.

Джерело: складено автором за даними НБУ [10]

Тенденція згортання діяльності банків продовжується під впливом цілої низки наступних суб'єктивних і об'єктивних факторів: відсутність у найближчій перспективі суттєвих передумов для покращення ділового клімату в Україні; анексія Криму та проведення воєнних дій на сході країни; девальвація національної валюти упродовж 01.01.2015 – 01.10.2015 рр. на 35% відносно дол. США; впровадження підвищених вимог щодо достатності капіталу європейських банківських груп у рамках виконання положень Базеля III; неякісний кредитний портфель банків; непрозора судова система та відсутність інституту

захисту прав кредиторів; зменшення кількості банків з іноземним капіталом; зниження сукупного попиту і перетікання заощаджень з банківського у позабанківський сектор; комплексне реформування банківської системи тощо.

Поряд із кількісним збільшенням неплатоспроможних банків, досить істотним є їх вплив на функціонування вітчизняного банківського сектору, оскільки дані банки концентрують 4,03% активів, 4,72% статутного капіталу та 23,91% збитку (табл. 2). Обсяг заборгованості неплатоспроможних банків за кредитами перед НБУ склав 52,827 млрд. грн.

Таблиця 2

Показники діяльності неплатоспроможних банків станом на 01.10.2015 р.

Назва банку	Активи, млрд. грн.	Статутний капітал, млрд. грн.	Чистий прибуток/ збиток, млрд. грн.
Банківський сектор	1259,68	201,39	-68,87
в т.ч. неплатоспроможні банки:	50,80	9,51	-16,47
Банк Фінанси та кредит	28,01	5,39	-9,08
«Фінансова ініціатива»	13,34	2,84	-5,17
Всеукраїнський банк розвитку	5,55	0,57	-1,33
Банк Національні інвестиції	1,83	0,24	-0,01
«Капітал»	0,85	0,19	-0,23
Інтеграл - банк	0,81	0,16	-0,05
Радикал банк	0,41	0,12	-0,61

Джерело: складено автором за даними НБУ [10]

При цьому перші 9 міс. 2015 р. не були вдалими і для тих банків, що залишились на ринку. Так, за даними НБУ показники банківського сектору України мали наступні тенденції: активи скоротились на 8,2% (в т.ч. кредитний портфель – на 12%) за рахунок ліквідації ряду неплатоспроможних банків, значного відтоку депозитів, перерахунку валютних активів; частка кредитів в іноземній валюті у кредитному портфелі підвищилась до 50,16%; частка проблемних кредитів у кредитному портфелі підвищилась на 6,4% до критичного рівня 19,9%; збитки зросли на 32%, що зумовлено в першу чергу погіршенням якості активів банків; власний капітал зменшився на 26,7% в результаті необхідності покриття зна-

чних збитків; приріст депозитів (4,2%) був формальним, в результаті перерахунку валютних депозитів, реально ж відбувся відтік депозитів через визнання неплатоспроможними ряду банків, зокрема І групи за класифікацією НБУ; достатність (адекватність) регулятивного капіталу та коефіцієнта платоспроможності знаходились нижче нормативного рівня до 7,09% та до 9,7% відповідно (табл. 3). Міжнародні рейтингові агентства оцінюють необхідність докапіталізації в межах 120 – 150 млрд. грн. У валютному перерахунку результати роботи банківського сектору виглядають ще гірше. За таких умов, можна впевнено говорити про банківську, валютну та боргову кризу.

Таблиця 3

*Основні показники діяльності банків України
упродовж 01.01.2008 – 01.10.2015 рр.*

Показник	Станом на								
	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.10.2015
Активи, млрд. грн.	599	926	880	942	1054	1127	1278	1317	1260
Кредитний портфель, млрд. грн.	485	792	747	755	825	815	911	874	770
Частка кредитів в іноземній валюті у кредитному портфелі, %	49,9	59,1	52,1	47,0	40,8	37,2	34,5	46,4	50,16
Частка проблемних кредитів у кредитному портфелі, %	1,3	2,3	9,4	11,2	9,6	8,9	7,7	13,5	19,9
Чистий прибуток (збиток), млрд. грн.	6,6	7,3	-38,5	-13,0	-7,7	4,9	1,4	-53,0	-69,9
Власний капітал, млрд. грн.	70	119	115	138	156	169	193	148	122
Депозити, млрд. грн.	318	437	350	440	525	588	668	718	721
Коефіцієнт платоспроможності (≥10%), %	10,3	11,9	13,4	14,5	14,4	14,6	13,7	11,5	9,7
Достатність (адекватність) регулятивного капіталу (≥10%), %	13,9	14,0	18,1	20,8	18,9	18,1	18,3	15,6	7,09

Джерело: складено автором за даними НБУ [10]

За результатами 9 міс. 2015 р. кількість збиткових платоспроможних банків налічувала 38 зі 123 установ. Близько 60% загального обсягу збитків припадає на 3 банки (ВТБ Банк, Укрсоцбанк, Укресімбанк). Упродовж 01.01.2015 – 01.10.2015 рр. НБУ надав рефінансування на відновлення платоспроможності банків на суму 61,21 млрд. грн.

Висновки. Таким чином, платоспроможність представляє собою здатність банку своєчасно, в повному обсязі здійснювати розрахунки за своїми зобов'язаннями та є запорукою ефективного функціонування банківського сектору. Віднесен-

ня банку до категорії неплатоспроможних або проблемних залежить від характеру допущених порушень, факторів, які зумовлюють неплатоспроможність, рівня платоспроможності та розміру можливих негативних наслідків для кредиторів і вкладників.

В результаті впливу кумулятивної дії цілої низки зовнішніх та внутрішніх факторів станом на 01.10.2015 р. 44,7% банків знаходилось на стадії ліквідації. Незважаючи на очищення НБУ банківського сектору від неплатоспроможних банків загрозливим є подальше зниження основних показників його діяльності. За таких умов,

підвищення платоспроможності банків вимагає більш якісного і кваліфікованого нагляду, наявності додаткових буферів капіталу. Крім того, наростання банківської, валютної та боргової

кризи в Україні вимагає спеціальних антикризових заходів НБУ, які потребують подальших досліджень та розробок.

Список використаних джерел:

1. Міщенко В.І. Банківські операції: підручник / В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янська, О.Г. Коренева. - 2-е вид., переробл. і доп. - К. : Знання, 2007. - 727 с.

2. Михайлюк Р. В. Ліквідність та прибутковість – фактори зміцнення фінансової стійкості комерційного банку / Р. В. Михайлюк // Вісник соціально-економічних досліджень. - Вип. 24. - Одеса : ОДЕУ, 2006. - С. 135- 139.

3. Про виведення неплатоспроможного банку з ринку: Рішення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 05.07.2012 р. № 2 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1581-12>.

4. Офіційний сайт Національного банку Грузії [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.nbg.ge>.

5. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон

України від 14.05.1992 № 2343-ХІІ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.

6. Вовк Д. Банкрутство підприємства: процедура / Д. Вовк; ред. Я. Кавторева. - Х. : Фактор, 2009. - 368 с.

7. Правове регулювання банкрутства : підручник ; за ред. Л. С. Сміяна. - К. : КНТ, 2009. - 464 с.

8. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-ІІІ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/page3>.

9. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.

10. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://bank.gov.ua>.

JEL CLASSIFICATION: G 210

ROLE OF THE BANK'S SOLVENCY IN THE EFFECTIVE FUNCTIONING OF UKRAINIAN BANKING SECTOR

Yulia. V. ZHEZHERUN

PhD, Cherkassy educational-scientific institute of Banking University, Ukraine

Summary. In the article investigates of essence of the category «solvency» have been considered; the criteria for identifying of the categories insolvent bank and problem bank have been highlighted; the factors that contribute to the insolvency of domestic

banks have been revealed; the share of the assets, net income (loss), capital of insolvent banks in the banking sector have been analyzed; its value in ensuring effective functioning of banking sector have been defined.

Key words: *the solvency, the problem bank, the insolvent bank, the assets, the profit (loss), the capital.*

In the article investigates of essence of the category «solvency» have been considered; the criteria for identifying of the categories insolvent bank and problem bank have been highlighted; the factors that contribute to the insolvency of domestic banks have been revealed; the share of the assets, net income (loss), capital of insolvent banks in the banking sector have been analyzed; its value in ensuring effective functioning of banking sector have been defined.

On the background of political and economic instability, which negatively affected all sectors of the economy, there are more and more questions of ensuring stable and efficient work of domestic banks, investment activities of which are hampered both by micro- and macroeconomic factors. It has been found out that the general controlling factors of the insolvency of banks are the lack of liquidity, the net gain and bank deposits reduction; the pressure of external debt (135.9 billion US dollars); devaluation (during the first 9 months of 2015, by 35 per cent

against USD) etc. The effects of these factors can be avoided only by using a comprehensive combination of both internal and external measures of the National Bank of Ukraine and state authorities. Complex application of these measures is to allow renewing the solvency of domestic banks without stimulating inflation, providing a sufficient level of resource base and profitability of the banks to maintain their investment activity.

It has been proven that improve the solvency of domestic banks is possible due to the introduction of measures aimed at banks' investment capacity expanding, profitability enhancement of banks' investment activity, banking investment activity risk reduce.

It has been found that the ways of active operations structure optimization of domestic banks need further studies, and this is to improve the restore their solvency.

References

1. Mishchenko, V.I. (2007) Banking: textbook. Kyiv: Znannja.
2. Myxailiuk, R.V. (2006) Liquidity and profitability it is the factors of strengthening the financial stability of commercial banks. *Visnyk socialno-ekonomichnyh doslidzhen*, 24, 135-139.
3. On Withdrawal from the Market of Insolvent Bank: Decision of the Households Deposit Guarantee System 05.07.2012 №2. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1581-12>.

rada.gov.ua/laws/show/z1581-12.

4. Official website of the National Bank of Georgia. Retrieved from <http://www.nbg.ge>.

5. On Restoring of the Debtor's Solvency or Declaring Bankrupt it: Law of Ukraine 14.05.1992 № 2343-XII. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.

6. Vovk, D. (2009) Bankruptcy of the enterprise: the procedure. Kharkov: Faktor.

7. Smijana, L.S. (2009) Legal regulation of bankruptcy: a textbook. Kyiv: KNT.

8. On Banks and Banking: Law of Ukraine 07.12.2000 № 2121-III. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/page3>.

9. On Households Deposit Guarantee System: Law of Ukraine 23.02.2012 № 4452-VI. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.

10. Official website of the National Bank of Ukraine. Retrieved from <http://bank.gov.ua>.

УДК 336.74

ДОВІРА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Олена Володимирівна МУЛЯРЧУК

аспірант кафедри економічної теорії Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів)

E-mail: olena.mulyarchuk@gmail.com

Анотація. У статті досліджено вплив довіри на ефективність реалізації монетарної політики центрального банку України. Проаналізовано основні показники, які характеризують рівень довіри суб'єктів економіки. Запропоновано основні шляхи його підвищення.

Аннотация. В статье исследовано влияние доверия на эффективность реализации монетарной политики центрального банка Украины. Проанализированы основные показатели, характеризующие уровень доверия субъектов экономики. Предложены основные пути его повышения.

Ключові слова: довіра, інституційні чинники, монетарна політика, незалежність і транспарентність центрального банку, еластичність депозитів та кредитів за процентною ставкою.

Ключевые слова: доверие, институциональные факторы, монетарная политика, независимость и транспарентность центрального банка, эластичность депозитов и кредитов по процентной ставке.

Постановка проблеми. Одним із визначальних інституційних чинників ефективності монетарної політики є довіра до монетарної влади. Цей фактор є вагомим у реалізації політики центрального банку, оскільки від його рівня залежить швидкість та якість передачі імпульсів по каналах монетарного трансмісійного механізму.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Дослідженням проблеми довіри суб'єктів економіки займалися як іноземні, так і вітчизняні вчені – Й. Мацкевич-Лузьяк [1], С. Мойсеев [4], І. Ніколаєв [6], Ф. Фукуяма, Є. Алімпієв [2], О. Другов [3], А. Сомик [7], В. Стельмах [9], О. Щербакова [10] та інші. Проте залишаються відкритими питання визначення індикаторів рівня довіри суб'єктів економіки до органів монетарної влади.

Метою статті є визначити основні індикатори рівня довіри до дій центрального банку країни, проаналізувати їх, запропонувати шляхи вирішення наявних проблем.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Існує багато інституційних чинників, які впливають на ефективність монетарної політики; одним з них є довіра. Під «довірою» розуміють довіру до національної валюти, банківської системи, монетарної політики, органу центрального банку та держави загалом. І. Ніколаєв пропонує визначення довіри як «кількісної динаміч-

ної характеристики взаємовідносин економічних суб'єктів, які засновані на вигідності економічних результатів взаємодії і на впевненості в сумлінності (лояльності, щирості тощо) один одного» [6, С. 8].

В умовах високого рівня довіри суб'єктів економіки до органів монетарної влади, тобто віри індивідів у те, що центральний банк буде в змозі дотриматися проголошених цільових показників (таких як валютний курс, процентні ставки), суб'єкти, враховуючи намічені цілі, відкриватимуть депозити, здійснюватимуть інвестиційну діяльність. Такі регулятивні заходи знаходитимуть відгук й у реальному секторі економіки, оскільки трансмісійний механізм монетарної політики діятиме без перешкод.

Проте в умовах зниження рівня довіри, сумнівах у компетентності органів монетарної влади та несприйняття проголошених монетарних показників, очікування змін протилежних заявленим, формування песимістичних очікувань суб'єктів економіки ускладнюється можливість прогнозування майбутніх змін як у монетарному, так і у реальному секторі економіки. Таким чином, знижується ефективність монетарної політики, уповільнюються темпи економічного зростання та знижується рівень фінансової стабільності [2, С. 3].

На рівень довіри впливають фактори, які пов'язані з інституційними механізмами, що безпосередньо стосуються центрального банку, а також такі, що перебувають за межами його контролю (державний борг та якість інститутів у країні). Важливо визначити детермінанти довіри суб'єктів економіки – Й. Мацкевіч-Лузьяк у запропонованій нею класифікації виділяє такі ключові фактори як історія чесності, транспарентність та незалежність [1].

Історія чесності відображає прогнозованість політики центрального банку, яка містить прийнятні для суб'єктів економіки цілі та реалізується відповідно до заяв органів монетарної влади та розроблених і оголошених засад монетарної політики на визначений період часу. Ці дії є найнадійнішим шляхом впливу на рівень довіри суб'єктів економіки до центрального банку, адже економічні суб'єкти формують свої очікування відповідно до ретроспективного аналізу результатів монетарної політики [3, С. 33].

Другий фактор – транспарентність, або інформаційна прозорість, під якою розуміють розкриття всім зацікавленим особам цілей діяльності центрального банку, його правових, інституційних та економічних основ, принципів рішень та їх обґрунтування, даних та інформації, пов'язаних з монетарною політикою та банківським регулюванням, а також умов підзвітності в повному обсязі, в доступній формі та на своєчасній основі. Транспарентність має чотири характеристики: доступність або відкритість інформації (регулятор повинен у відкритому доступі або за першим запитом надавати інформацію про свою діяльність); повнота охоплення інформації (необхідно надавати достатній обсяг інформації, щоб пояснити як минулі, так і майбутні заходи монетарної політики); своєчасність інформації (інформація повинна надаватися з мінімальним запізненням у часі та включати прогнози майбутнього стану економіки та дій влади); цілісність інформації (інструменти та канали інформацій-

ної політики повинні бути сумісні один з одним і скоординовані). Транспарентність і відповідальність центрального банку, як і його незалежність, повинні інституційно закріплюватися (оформлятися в законодавстві) [4, С. 496-497].

Третім детермінантом довіри суб'єктів економіки до центрального банку є його незалежність. Варто зазначити, що незалежність центрального банку не передбачає повної відсутності контролю за його діяльністю з боку інших політичних інститутів. Адже центральному банку, як особливому органу державного управління, делеговані певні функції, виконання яких має бути підконтрольним та підзвітним суспільству. При цьому слід враховувати, що лише суспільство через політичні органи може встановлювати цілі та завдання для центрального банку [10, С. 37].

Окрім факторів впливу на довіру суб'єктів економіки також необхідно визначити й показники, які свідчать про її рівень. У світовій практиці існує декілька методів побудови індексів довіри. Проте суперечливим є питання, чи правомірно вважати індекси настрою споживачів, споживчих очікувань, споживчої впевненості тощо індексами довіри. Всі ці індекси розраховують на основі опитувань [6, С. 11].

Науковці виділяють декілька індикаторів очікувань суб'єктів економіки щодо майбутньої динаміки обмінного курсу національної валюти: процентна різниця між офіційним курсом національної грошової одиниці до іноземної валюти та курсом купівлі на безготівковому міжбанківському ринку; частка обсягу депозитів у іноземній валюті в загальному обсязі депозитів економічних суб'єктів; частка обсягу кредитів у іноземній валюті в загальному обсязі кредитів економічних суб'єктів [5, С. 41-42]. Зокрема показниками, що свідчать про негативні тенденції в очікуваннях суб'єктів економіки, є зростання швидкості обігу грошей, збільшення частки депозитів і кредитів у іноземній валюті, значна питома вага готівки в структурі грошової маси тощо [9, С. 211].

Таблиця 1

Основні показники рівня довіри до Національного банку України у 2007–2014 рр.

	Відношення депозитів до ВВП (Д/ВВП), %	Швидкість обігу грошової маси (ВВП/М3)	Питома вага готівки у структурі грошової маси (М0/М3), %	Частка депозитів в іноземній валюті у загальному обсязі залучених банками депозитів, %	Частка кредитів в іноземній валюті у загальному обсязі кредитів банків в економіку України, %
2007	0,39	1,82	28,05	32,26	49,91
2008	0,38	1,84	30,01	43,89	59,10
2009	0,37	1,87	32,22	48,32	50,85

Таблиця 1 (продовження)

2010	0,38	1,81	30,61	42,57	46,03
2011	0,38	1,92	27,84	42,97	40,31
2012	0,41	1,82	26,29	44,04	36,75
2013	0,46	1,61	26,16	37,05	33,82
2014	0,43	1,64	29,57	45,87	46,31

Джерело: розрахована та побудована автором за даними джерела [8]

Відношення обсягу залучених банками депозитів до ВВП (табл. 1) відображає схильність суб'єктів економіки до заощаджень, а також може характеризувати рівень довіри до банківської системи. Упродовж 2007–2009 рр. цей показник зменшився з 0,39 до 0,37 і збільшився за 2010–2013 рр. з 0,38 до 0,46, а в 2014 р. знову знизився до 0,43.

Відношення ВВП до грошового агрегату М3 (табл. 1) характеризує швидкість обігу всієї грошової маси. Максимальне значення швидкості обігу грошової маси зафіксовано у 2011 р. – 1,92 обертів. Упродовж 2007–2009 рр. цей показник складав від з 1,82 до 1,87 обертів, а в 2010 р. знизився до 1,81 обертів. Упродовж 2012–2014 рр. цей показник зменшився до 1,64 обертів. Вплив на швидкість обігу грошей чинять дві групи факторів: платоспроможний попит (зміна попиту споживачів на гроші, розвиток структу-

ри споживання, культурних потреб населення), сукупна пропозиція (розвиток суспільного виробництва, ринкової інфраструктури).

Питома вага готівки в структурі грошової маси (табл. 1) у 2014 р. порівняно з 2007 р. виросла до 29,57 % проти 28,05 % (2007 р.). Проте упродовж досліджуваного періоду цей показник коливався від 32,2 % (2009 р.) до 26,16 % (2013 р.). Періоди зниження питомої ваги готівки у структурі грошової маси у період 2010–2013 рр. характеризуються підвищенням рівня довіри до банківської системи та послабленням песимістичних очікувань через зростання реальних доходів населенням та зростанням на цьому фоні схильності до заощаджень, зниженням рівня доларизації та помірними темпами зростання готівкових коштів в обігу порівняно зі значним приростом депозитів.

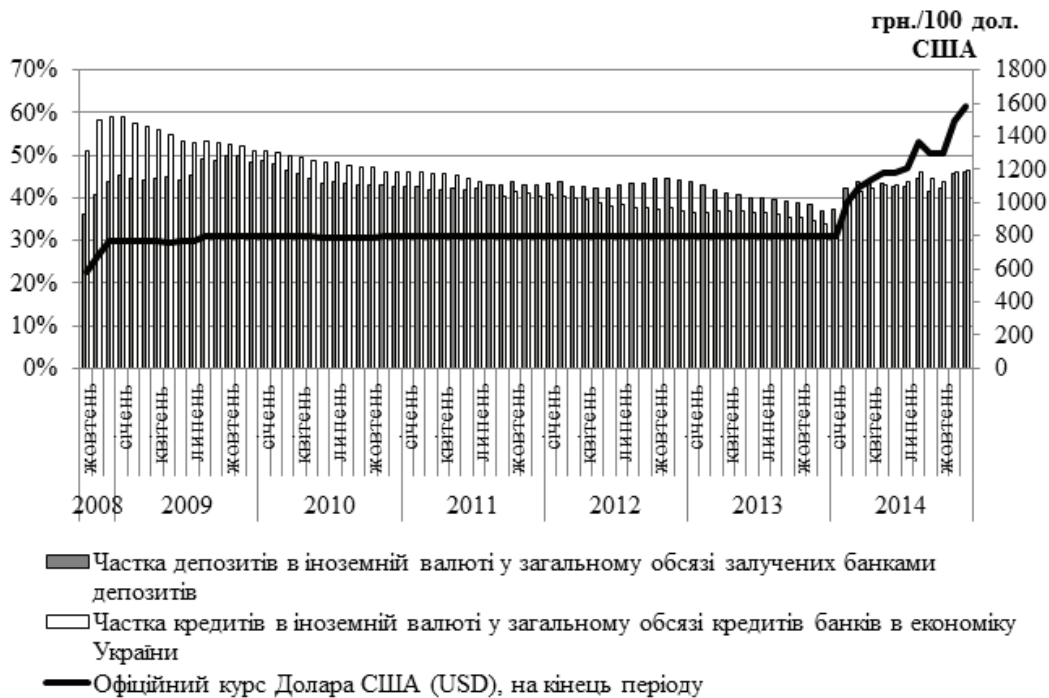

Рис. 1. Динаміка частки депозитів та частки кредитів в іноземній валюті у 2007–2014 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними джерела [8]

Обсяг депозитів за 2008 р. в порівнянні з 2007 р. виріс на 26,73 %, а за 2009 р. знизився на 6,89 % в порівнянні з 2008 р. Починаючи з 2010 р. обсяг депозитів почав поступово зростати. Акумуляція банками коштів сприяла подальшій активізації банківського кредитування. Обсяги кредитів, наданих в економіку, в 2008 р. зросли на 72 % і починаючи з 2010 р. щорічний приріст складав від 11,3 % до 12,1 %. Проте негативним явищем є високий рівень доларизації залучених депозитів (табл. 1) – частка депозитів в іноземній валюті в 2009 р. в порівнянні з 2007 р. зростає з 32,26 % до 48,32 %; у 2013 р. в порівнянні з 2009 р. знизилась на 11,27 в.п. і становила 37,05 %. Внаслідок девальвації національної валюти та, як наслідок, зниження рівня довіри у 2014 р. зростає частка депозитів в іноземній валюті і відповідно досягнула 45,87 %. Найбільша частка кредитів в іноземній валюті у загальному обсязі кредитів банків в економіку України (табл. 1) становила 59,1 % у 2008 р. Починаючи з 2009 р. до 2013 р. показник щорічно знижувався. Проте у 2014 р. частка кредитів в іноземній валюті зростає і досягнула 46,31 %, таке зростання відбулося внаслідок підвищення валютного курсу.

На нашу думку доцільно розглянути показники дугової еластичності депозитів та кредитів

як індикатори рівня довіри суб'єктів економіки. При розрахунку показників дугової еластичності за депозитами ми застосовували наступну формулу:

$$\hat{E}_{i_D}^D = \frac{\Delta D}{\Delta i_D} \times \frac{\bar{i}_D}{\bar{D}} \quad (1)$$

де ΔD – зміна обсягів депозитів, Δi_D – зміна процентної ставки за депозитами, \bar{i}_D – середнє значення процентної ставки за депозитами, \bar{D} – середнє значення обсягу депозитів. Цей показник дозволяє визначити процентну зміну обсягів депозитів в залежності від однопроцентної зміни процента за депозитами.

При розрахунку показників дугової еластичності за кредитами ми застосовували наступну формулу:

$$\hat{E}_{i_C}^C = \frac{\Delta C}{\Delta i_C} \times \frac{\bar{i}_C}{\bar{C}} \quad (2)$$

де ΔC – зміна обсягів кредитів, Δi_C – зміна процентної ставки за кредитами, \bar{i}_C – середнє значення процентної ставки за кредитами, \bar{C} – середнє значення обсягу кредитів. Цей показник дозволяє визначити процентну зміну обсягів кредитів в залежності від однопроцентної зміни процента за кредитами.

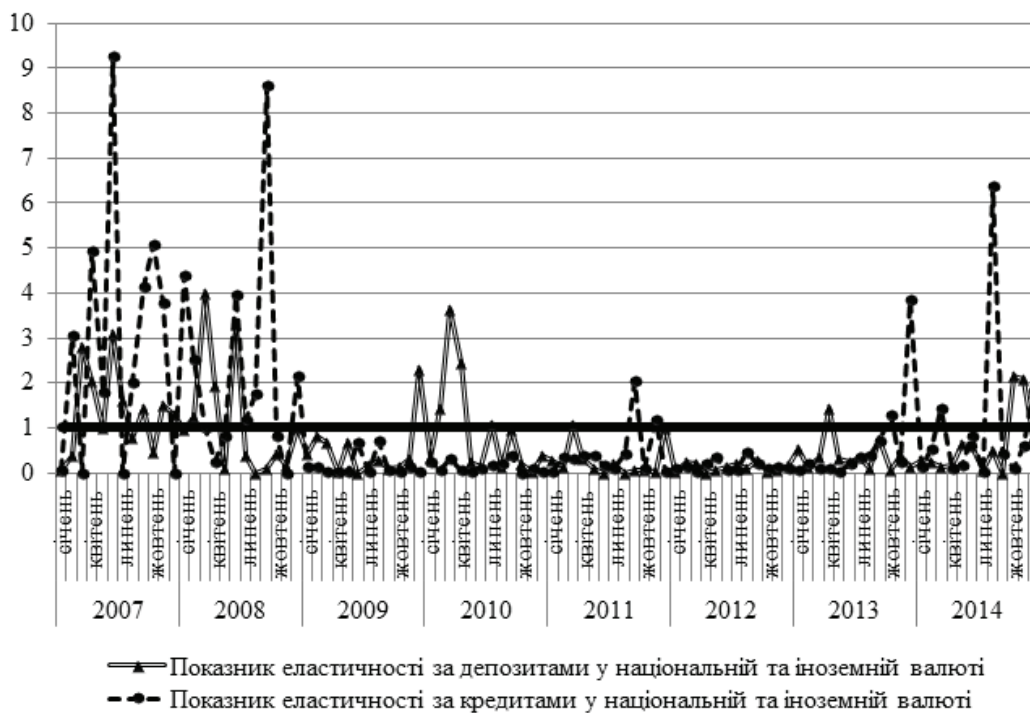

Рис. 2. Показники еластичності за депозитами та кредитами у національній та іноземній валюті у 2007–2014 рр.

Джерело: розраховано та побудовано за даними джерела [8]

Згідно наших розрахунків та рис. 2, за досліджуваній період спостерігалось щорічне зниження еластичності пропозиції депозитів – показник еластичності перевищував одиницю 8 місяців у 2007 р. (нееластична у січні, лютому, серпні та жовтні), 4 місяці у 2008 р. (у лютому, березні, квітні та червні), у грудні 2009 р., 4 місяці у 2010 р. (у лютому, березні, квітні та липні), 2 місяці у 2011 р. (у березні та грудні), а 2012–2013 рр. пропозиція депозитів була нееластичною, що свідчить про зниження рівня довіри до банківської системи та органів монетарної влади. Проте у 2014 р. у жовтні–листопаді спостерігалось поживлення – показник еластичності депозитів перевищив одиницю, що свідчить про часткові позитивні настрої.

Еластичний попит на кредити спостерігався у 2007 р., за винятком січня; 8 місяців 2008 р. (січень–березень, червень–вересень, грудень). Упродовж 2009–2014 рр., за винятком вересня–листопада 2011 р., жовтня–грудня 2013 р., березня, серпня та грудня 2014 р. попит на кредити був нееластичним.

Динаміка обсягів офіційних резервних активів (золотовалютних резервів) має прямий зв'язок із рівнем довіри суб'єктів економіки до національної валюти та центрального банку, оскільки чим більший обсяг золотовалютних резервів, тим більша спроможність центрального банку здійснювати контроль на валютному ринку та впливати на стабільність національної грошової одиниці.

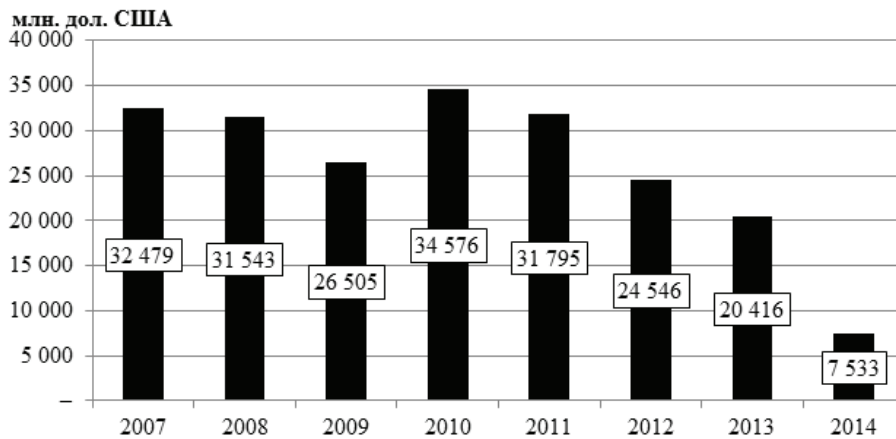

Рис. 3. Обсяги офіційних резервних активів у 2007–2014 рр.

Джерело: побудовано автором за даними джерела [8]

Упродовж 2007–2010 рр. обсяги золотовалютних резервів (рис. 3) зросли з 32,5 млрд. дол. США до 34,6 млрд. дол. США. Проте з 2011 р. простежується їх щорічне зниження і в 2014 р. їх обсяг становив 7,5 млрд. дол. США. Зокрема основними причинами цього було покриття зведеного дефіциту платіжного балансу та продажу НБУ іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України. Зниження обсягу міжнародних резервів є негативним явищем, оскільки їх обсяг має прямий вплив на стабільність національної валюти.

Зазначимо, що рівень довіри до центрального банку знижується наступними чинниками: негативний досвід минулих років; наслідки та залишкові ефекти кризового періоду; макроекономічна нестабільність, негативні тенденції динаміки основних макроекономічних показників країни,

наявність негативних оцінок щодо перспектив макроекономічного та монетарного середовища, які провокують девальваційні очікування та знижують довіру до національної валюти; низький рівень фінансової грамотності населення [7, С. 251].

Для підвищення рівня довіри до національної валюти, банківської системи, монетарної політики, органу центрального банку та держави загалом необхідно: зміцнювати національну грошову одиницю шляхом збільшення обсягів золотовалютних резервів; розробляти та реалізовувати навчальні проекти з метою підвищення рівня економічної грамотності суспільства; вдосконалити інституційну структуру; підвищити рівень незалежності Національного банку від уряду. Також необхідно зважати й на те, що монетарна політика не в змозі самостійно впоратися з нега-

тивними тенденціями в економіці, тому політика центрального банку повинна узгоджуватися з

цілями уряду – важливим є виважене поєднання монетарної та фіскальної політики.

Список використаних джерел:

1. Joanna Mackiewicz Central bank credibility: determinants and measurement A cross-country study – ResearchGate. Available from: http://www.researchgate.net/publication/255574834_Central_bank_credibility_determinants_and_measurement_A_cross-country_study [accessed Jan 21, 2016].
2. Алімпієв Є. В. Інституційна довіра як чинник ефективності фінансово-монетарної трансмісії в післякризовій економіці / Є. В. Алімпієв // Галицький економічний вісник. – 2012. – №4(37). – С. 96–103.
3. Другов О. Сучасні аспекти формування довіри населення до Національного банку України / О. Другов // Вісник Національного банку України. – 2013. - № 1. – С. 32–35. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnbu_2013_1_15.pdf.
4. Моисеев С.Р. Денежно-кредитная политика: теория и практика : учеб. пособие / С.Р. Моисеев. – М.: Московская финансово-промышленная академия, 2011. – 784 с.
5. Монетарний трансмісійний механізм в Україні: Науково-аналітичні матеріали. Вип. 9 / В.І. Міщенко, О.І. Петрик, А.В. Сомик, Р.С. Лисенко та ін. – К.; Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. – 144 с.
6. Николаев И.А. Доверие в экономике: количественная оценка. Аналитический доклад / И.А. Николаев, С.В. Ефимов, Е.В. Марушкина – М.: ФБК, Департамент стратегического анализа. – 2006. – 38 с.
7. Сомик А. В. Підвищення довіри до банків України / А. В. Сомик. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2014. – №38. – С. 250–257.
8. Статистичний бюлетень НБУ [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897.
9. Стельмах В.С. Грошово-кредитна політика в Україні / В.С. Стельмах, А.О. Єпіфанов, Н.І. Гребеник, В.І. Міщенко / за ред. В.І. Міщенко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, КОО, 2003. – 421 с.
10. Щербакова О. Інституційно-правові засади проведення грошово-кредитної політики в Україні /О. Щербакова // Вісник Національного банку України. – 2011. - № 10. – С.36–39.

JEL CLASSIFICATION: D 83, E 40, E 51, E 58, E 59.

TRUST AS AN IMPORTANT FACTOR OF THE EFFICIENCY OF MONETARY POLICY IN UKRAINE

Olena V. MULIARCHUK

*Ph.D. Student of the economic theory department,
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv*

Abstract. The article researches impact of trust on the efficiency of the monetary policy of the central bank of Ukraine. The basic parameters characterizing

the level of confidence of economic agents were analyzed. The basic ways of its improvement were offered.

Key words: *trust, institutional factors, monetary policy, independence and transparency of the central bank, the interest rate elasticity of deposits, the interest rate elasticity of loans.*

One of the determining factors of institutional efficiency of monetary policy is the trust to management of a central bank. It is an important factor in implementing the monetary policy. The speed and quality of transmission of impulses through the monetary transmission mechanism depends on level of the trust.

The article aims to determine the main indicators of trust to the central bank actions, analyze them and suggest ways to solve existing problems.

There are many institutional factors that influence the efficiency of monetary policy. One of them is trust. The “trust” means confidence in the currency, banking system, monetary policy, the central bank and the state in general. There are factors affecting the level of confidence associated with the institutional mechanisms that relate directly to the Central Bank, and those that are outside its control. There are determinants of trust: as a history of honesty, transparency and independence.

Scientists identified a number of indicators of economic agents’ expectations: the percentage difference between the official exchange rate of national currency and non-cash purchase rate on the inter-bank market. In particular the indicators that reflect negative trends in the expectations of economic agents, are the growth of velocity of money, the increase of the share of deposits and loans in foreign

currency and a significant share of cash in the money supply.

In our opinion, it’s appropriate to consider the arc interest rate elasticities of deposits and loans as indicators of the level of trust to banking system. According to our estimates, over 2007-2014 in elasticity of supply of deposits decreased. In 2012-2013 deposit supply was inelastic, which indicated a decline in confidence in the banking system and the monetary management. However, in 2014, in October and November there was a substantially change (the elasticity of deposits exceeded the unit), that indicated a partial positive sentiment. The elastic demand for loans have been largely inelastic during the 2009-2014.

The dynamics of foreign reserves is directly related with the level of trust to the national currency and central bank, but since 2011 it’s amount substantially decreased. The level of confidence in the central bank was reduced by the following factors: a negative experience; the effects and residual effects of the crisis period; macroeconomic instability, negative trends in the main macroeconomic indicators, the negative assessments of the prospects of macroeconomic and monetary environment, which provoke devaluation expectations and reduce confidence in the national currency; low levels of financial literacy.

References:

1. Mackiewicz J. “Central bank credibility: determinants and measurement”. Retrieved from: http://www.researchgate.net/publication/255574834_Central_bank_

[credibility_determinants_and_measurement_A_cross-country_study](http://www.researchgate.net/publication/255574834_Central_bank_credibility_determinants_and_measurement_A_cross-country_study) (Accessed Jan 21, 2016).

2. Alimpijev Je. V. (2012). “Institutional trust as an efficiency factor of financial and monetary

transmission in post crisis economy”. *Galyc’kyj ekonomichnyj visnyk*, vol. 4(37), pp. 96–103 (in Ukr.).

3. Drugov O. (2013). “Modern aspects of formation of confidence of the population in the National Bank of Ukraine”. *Visnyk Natsionalnogo banku Ukrainy*, vol. 1, pp. 32–35, available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnbu_2013_1_15.pdf (Accessed Jan 21, 2016) (in Ukr.).

4. Moyseev S. R. (2011). *Monetary Policy: Theory and Practice*. Moscow: Moscow Financial and Industrial Academy (in Russ.).

5. Mishchenko V.I., Petryk O.I., Somyk A.V., Lysenko R.S. et al. (2008). *Monetary Transmission Mechanism in Ukraine: Scientific analyzes*, vol. 9. Kyiv: the NBU Scientific Research Center, NBU Banking University (in Ukr.).

6. Nykolaev Y.A., Efymov S.V., E.V. Marushkyna E.V. (2006). “Trust in the economy: a quantitative

assessment. Analytical Report”. Moscow: FBK, Strategic Analysis Department (in Russ.).

7. Somyk A. V. (2014). “Increased trust in banks Ukraine”. *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy*, vol. 38, pp. 250–257 (in Ukr.).

8. The official site of the National Bank of Ukraine “Monetary Survey”, available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897 (Accessed Jan 21, 2016).

9. Stel’makh V.S., Jepifanov A.O., Grebenyk N.I., Mishhenko V.I. (2003). In V.I. Mishhenko (Ed.). *The monetary policy in Ukraine*. Kyiv: Knowledge (in Ukr.).

10. Scherbakova O. (2011) “Institutional and legal foundations of monetary and credit policy implementation in Ukraine”, vol. 10, pp. 36–39, available at: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=84593>. (Accessed Jan 21, 2016) (in Ukr.)

УДК 336.71

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПРОБЛЕМНИХ КРЕДИТІВ БАНКУ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Юлія Ігорівна ОСЕЧКО

аспірант ДВНЗ «Університет банківської справи»

E-mail: Julia_ose4ko@ukr.net

Анотація. У статті розглянуто сутність поняття «проблемний кредит» та його вплив на стабільність банківського сектору. Здійснено аналіз класифікації проблемної заборгованості та надано характеристики її видів. Доведена необхідність підвищення ефективності управління якістю кредитного портфеля.

Аннотация. В статье рассмотрена сущность понятия «проблемный кредит» и его влияние на стабильность банковского сектора. Проведен анализ классификации проблемной задолженности и представлена характеристика ее видов. Доведена необходимость анализа качества кредитного портфеля.

Ключові слова: банк, проблемний кредит, реальна кредитна заборгованість, потенційна кредитна заборгованість, якість кредитного портфеля.

Ключевые слова: банк, проблемный кредит, реальная кредитная задолженность, потенциальная кредитная задолженность, качество кредитного портфеля.

Постановка проблеми. Важливою складовою розвитку як банківської системи в цілому, так і окремого банку є формування якісного кредитного портфеля. Недосконалий ризик-менеджменту кредитних операцій, результатом якого є збільшення рівня кредитної заборгованості, негативно впливає як на ліквідність, так і на фінансову стійкість банку. Усе це дає підстави стверджувати, що аналіз проблемної кредитної заборгованості та її класифікація, а особливо розуміння сутності проблемного кредиту, є актуальним завданням, від вирішення якого залежить фінансовий стан, конкурентоспроможність та довіра не тільки до банків, а й до всієї банківської системи країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Багато вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів займалися дослідженням поняття «проблемний кредит», а саме: О. Барановський, Г. Белоглазова, Т. Болгар, М. Власенко, Г. Карчева, О. Крухмаль, О. Лаврушин, В. Лагутін, Н. Ликова, Л. Примостка, Дж. Сінкі, Р. Слав'юк, Т. Смовженко, Л. Слобода, О. Яременко та інші. Водночас наявність значних обсягів проблемних кредитів та високі ризики в діяльності банків свідчить про актуальність теми дослідження.

Мета статті полягає в розробленні теоретичних аспектів щодо сутності проблемного кре-

диту, класифікації його видів та надання практичних рекомендацій з покращення управління кредитними ризиками.

Досягнення зазначеної мети дозволить правильно відображати статистичні дані щодо якості кредитного портфеля, які будуть базуватися не тільки на реальній, а й на потенційній проблемній заборгованості, що дозволить підвищити ефективність управління проблемними кредитами банків.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Значні обсяги проблемних кредитів, які зумовили величезні збитки банків, та великі обсяги отриманих кредитів рефінансування, котрі банки мають повернути, свідчать про високі ризики та недостатньо фінансову стійкість банківської системи, обмежені можливості кредитування та необхідність реформування банківської системи [1, с. 413]. Досвід України та інших країн доводить, що зростання проблемної заборгованості є закономірним наслідком фінансових криз. Так, тільки за 2014-2015 рр. прострочені кредити банків України збільшилися в 2,9 разів до 202 млрд. грн., а їх частка в загальному обсязі наданих кредитів зросла з 7,7% до 21,2% станом на 01.12.2015 р. (рис.1), проте за даними спеціалізованих агентств рівень проблемності досягає 50%.

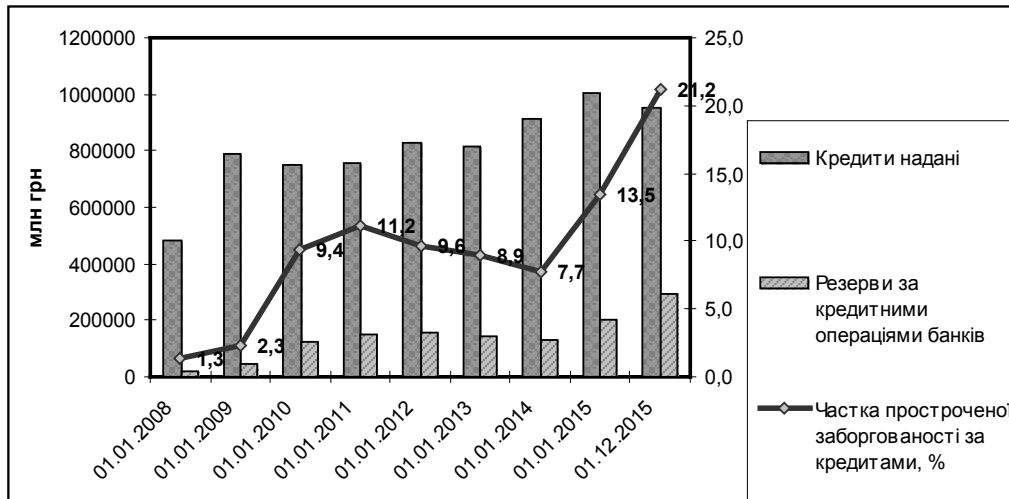

Рис. 1. Динаміка обсягів наданих кредитів банками України та рівня простроченої заборгованості за 2008-2015 рр.

Джерело: розроблено автором за даними джерела [2]

Великі обсяги проблемних кредитів зумовлені також значними обсягами реструктуризованих кредитів, вагома частина яких може бути неповернена, оскільки більше половини підприємств в Україні є збитковими і зберігається дефіцит обігового капіталу. Багато банків і позичальників ризикують ув'язнути в ризиковій спіралі: зростання простроченої заборгованості – нарощування резервів за проблемними кредитами – зменшення кредитних ресурсів – скорочення обсягів кредитування – дефіцит обігового капіталу – зростання простроченої заборгованості та неповернень виданих кредитів [1, с. 429].

Ефективне управління проблемними кредитами ускладнюється тим, що на сьогодні не існує єдиного підходу до розуміння сутності «проблемний кредит». Як відомо, аналіз рівня проблемної заборгованості банками відбувається самостійно, більш того, для вітчизняних банків алгоритм розрахунку проблемної заборгованості чітко не прописаний [3, с. 170]. Більшість банків визначає проблемні кредити відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), яка більше орієнтується на судження банків та їхніх аудиторів. Так, стандарт 39 визначає: «Корисність фінансового активу або групи фінансових активів зменшується і збитки від зменшення корисності виникають, якщо і тільки якщо є об'єктивне свідчення зменшення корисності внаслідок однієї або кількох подій, які відбулися після первісного визнання активу (подія збитку), і така подія (або події) збитку впливає (впливають) на попередньо

оцінені майбутні грошові потоки від фінансового активу або групи фінансових активів, які можна достовірно оцінити. Може бути неможливим ідентифікувати одну, окрему подію, що спричинила зменшення корисності. Скоріше поєднаний вплив кількох подій може спричинити зменшення корисності». Як бачимо, проблемний кредит визначається через зменшення його корисності внаслідок настання певних подій.

Відповідно до Постанови № 426 від 17.08.2012 р. Національний банк визначає поняття «проблемні активи» як негативно-класифіковані активи, які складаються з наданих кредитів/фінансових зобов'язань, операцій з розміщення її коштів на кореспондентських рахунках в інших банках, цінних паперів, що обліковуються в портфелях банку на продаж та до погашення, дебіторської заборгованості, що класифіковані за IV та V категоріями якості, цінних паперів, що обліковуються в торговому портфелі банку, за якими сума накопиченої уцінки перевищує 50 відсотків від вартості їх придбання (тобто балансової вартості цінних паперів без включення накопиченої уцінки та нарахованих доходів за ними), включаючи нараховані доходи за всіма цими операціями. З огляду на зазначене, Національний банк включає до проблемних кредитів як кредити, так і фінансові зобов'язання (гарантії, поручительства, акредитиви, авалі та акцепти, що надані банком та зобов'язання з кредитування, що надані банком, класифіковані за IV та V категорією) та нараховані доходи за цими операціями. Науковці

ж часто при визначенні сутності проблемного кредиту не включають фінансові зобов'язання та нараховані доходи.

Зауважимо, що кожна країна аналізує рівень проблемної заборгованості на основі внутрішніх стандартів, невід'ємною складовою яких є трактування поняття проблемного кредиту. Проте, для правильного аналізу якості кредитного портфеля, потрібно також враховувати думку експертів спеціальних агентств щодо сутності цього поняття. Наприклад, Міжнародний валютний фонд (МВФ) визначає проблемний кредит як зобов'язання, повне погашення якого сумнівне внаслідок неадекватного фінансового стану позичальника чи забезпечення за цим зобов'язанням, а також спостерігається прострочення сплати основного боргу й/або відсотків за ним більше 90 днів [4]. Базельський комітет з банківського нагляду трактує проблемний кредит як кредитний продукт, за яким існують істотні порушення строків виконання зобов'язань перед банком, істотне погіршення фінансового стану боржника, погіршення якості забезпечення [5]. Як бачимо, визначення МВФ і Базельського комітету практично ідентичні і враховують три ознаки: погіршення фінансового стану, якість забезпечення і прострочення погашення кредиту. Втім визначення МВФ є більш конкретним, оскільки в ньому вказується термін прострочення (більше 90 днів – період, коли кредит автоматично стає

проблемним). Разом з тим такі словосполучення у визначенні Базельського комітету як «істотні порушення строків», «істотне погіршення фінансового стану», «погіршення якості забезпечення» можна трактувати по-різному.

Систематизація існуючих визначень проблемного кредиту засвідчила, що в своїй більшості вони базуються на визначеннях МВФ та Базельського комітету і розглядають проблемний кредит за такими ознаками: своєчасність погашення кредиту, погіршення фінансового стану позичальника та недостатність забезпечення (табл. 1). На нашу думку, найбільш прийнятним є визначення проблемного кредиту І. Таранухи [10, с. 241], яка крім зазначених ознак, розглядає додатково ще й наявність негативної інформації про здатність позичальника виконати свої зобов'язання. Важливим є і те, що І. Тарануха до проблемних кредитів відносить не тільки прострочену, а й частину строкової та реструктурованої кредитної заборгованості, за якими встановлено ознаки проблемності повернення. Проте, науковці, при визначенні проблемного кредиту, не враховують несплачених відсотків та фінансових зобов'язань з кредитування, кількість днів прострочення, організаційні ознаки проблемності, які в комплексі з фінансовими дозволяють підвищити ефективність управління проблемними кредитами.

Таблиця 1

Визначення поняття «проблемний кредит»

Автор	Визначення
Т. Болгар [6, с. 51]	Проблемний кредит – кредит, за яким своєчасно не проведено один чи кілька платежів, або виникли обставини, що викликають сумніви стосовно своєчасного та повного повернення наданого кредиту через фінансову нестійкість позичальника, недостатню забезпеченість чи незабезпеченість кредиту, або з інших причин, що впливають на можливість неповернення кредиту та відсотків за його користування позичальником.
О. Яременко [7, с. 1084]	Проблемний кредит – кредит, за яким своєчасно не проведені один чи кілька платежів, через погіршення фінансового стану боржника, існує потенційна загроза часткової або повної втрати для банку його коштів за кредитними зобов'язаннями, що може призвести в майбутньому до економічних збитків банку.
В. Кльоба [8, с. 241]	Проблемний кредит – кредит, за яким банк вбачає небезпеку своєчасного і повного його погашення внаслідок дії різноманітних чинників (економічних, юридичних, соціальних тощо)
М. Власенко [9, с. 241]	Проблемними вважаються видані кредити (сума основного боргу), платежі за якими не здійснюються у початкові встановлені терміни.

<p>I. Тарануха [10, с. 241]</p>	<p>Проблемна заборгованість за кредитами – це сукупність простроченої заборгованості, а також частини строкової та реструктурованої заборгованості, за якими встановлено ознаки проблемності повернення, пов'язані з недостатністю або відсутністю забезпечення за кредитом, наявністю ознак фінансових проблем у позичальника або наявністю негативної інформації про його здатність виконати свої зобов'язання</p>
-------------------------------------	--

Джерело: розроблено автором

Критично проаналізувавши вище наведені визначення проблемного кредиту (табл. 1), пропонуємо розглядати це поняття як у вузькому так і в широкому значенні. У вузькому значенні проблемний кредит – це прострочений кредит/фінансове зобов'язання та нараховані доходи за цими операціями, строк сплати за якими прострочений більше 90 днів, тобто кредитна заборгованість, класифікована за IV і V категоріями якості. Таке визначення частково співпадає з визначенням негативно-класифікованих кредитів, яке надається Національним банком України.

В широкому розумінні визначення проблемного кредиту включає реальну проблемну кредитну заборгованість та потенційну проблемну кредитну заборгованість. Тому, під проблемним кредитом слід розуміти сукупність простроченої кредитної заборгованості (кредитів/фінансових зобов'язань, відсотків), строк сплати за якою прострочений більше 31 дня за основним боргом та/або відсотками, та частину заборгованості за реструктуризованими, рефінансованими, пролонгованими кредитами, за якими існує ризик несвоєчасного погашення заборгованості, зниження ринкової вартості забезпечення, погіршення фінансового стану позичальника, та/або мають місце організаційні ознаки проблемності. Таке визначення включає крім кредитів III, IV і V категорії якості, також потенційно проблемні кредити, для яких, крім вищезазначених ознак проблемності повернення кредиту, характерні також організаційні особливості: несвоєчасне подання позичальником фінансової звітності та небажання надати пояснення за даними звітності; часті зміни юридичної адреси, місця знаходження, номерів телефонів і т.д.; радикальні зміни у складі керівників підприємства-позичальника; тривала відсутність контактів з керівництвом та співробітниками підприємства; часті прохання відстрочити виплати за раніше наданими позиками; необґрунтовані зміни в планах діяльності позичальника, перехід на нові ринки збуту продукції; несприятливі тенденції розвитку ринку,

на якому здійснює свою фінансово-господарську діяльність позичальник.

Це дає підстави відносити до проблемних позик не тільки прострочені, а й сумнівні щодо повернення кредити, виходячи з того, що правовими актами НБУ визначене таке трактування понять:

– прострочені кредити (заборгованості, які не погашені в термін (строк), встановлений договором) [2];

– сумнівні кредити (група, за якою виконання зобов'язань із боку позичальника/контрагента банку в повній сумі, з урахуванням фінансового стану позичальника й рівня забезпечення, під загрозою, ймовірність повного погашення кредитної заборгованості низька й становить 50 відсотків чистого кредитного ризику. Кількість календарних днів прострочення становить 91-180 днів [11, с. 84]. Постанова Національного банку України «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» від 25.01.2012 № 23 розглядає сумнівний кредит як IV категорію ризику (високий ризик).

Важливою складовою проблемної заборгованості є реструктуризовані, рефінансовані та переоформлені кредити.

Реструктуризовані кредити – кредити, за якими змінено умови повернення кредиту, відповідно до яких позичальнику тимчасово надаються пільгові умови погашення, наприклад, зменшення розміру щомісячного платежу, тимчасова відстрочка з погашення основної суми кредиту та/або процентів, зміна графіку погашення, збільшення строку кредитування [11, с. 84], повністю або частково скасування пені та штрафних санкцій за несвоєчасне виконання зобов'язань по кредиту, здійснено конвенцію (переведення валютних кредитів у гривневі). Рефінансовані кредити – погашення взятих раніше кредитних зобов'язань за допомогою оформлення нового кредиту [11, с. 84]. Переоформлені кредити – кре-

дити, які було переоформлено на іншу фізичну або юридичну особу.

Як відомо, до проблемних кредитів відносять виключно суму прострочених платежів за кредитом згідно даних бухгалтерської звітності, а не загальний обсяг кредитів, за якими допущено прострочення. Тобто, обсяг простроченої заборгованості, що знайшов відображення у фінансовій звітності, є значно меншим порівняно із загальним обсягом кредитів, за якими допущено прострочення, що у свою чергу призводить до неправильного визначення рівня проблемних кредитів банку.

Європейські країни по-різному класифікують види проблемних кредитів. Більшість держав поділяють їх на 3 категорії: субстандартні, сумнівні та безнадійні. Також мають місце відмінні підходи щодо оцінки якості реструктуризованих кредитів, які за міжнародними стандартами рейтингових агентств, таких як Fitch, Moody's, також вважаються проблемними. Перший підхід полягає у тому, що після реструктуризації проблемного кредиту, він повинен залишатись у категорії прострочення до отримання виплат процентів та повернення суми кредиту. Другий - дозволяє реструктуризованому кредиту отримати статус стандартного.

В українських банках існує практика, коли реструктуризований кредит, не відносять до проблемних, оскільки з переоформлених та рефінансованих позик сплачуються, як мінімум

відсоткові відрахування. Проте, як відомо, реструктуризація дозволяє тільки на певний час приховати проблеми з обслуговуванням кредиту. Причиною неврахування реструктуризованих кредитів можна вважати бажання банку скрити справжню якість свого кредитного портфеля. Справа в тому, що просто віднести кредит до категорії проблемності – недостатньо. Необхідно сформувані під нього адекватний резерв на відшкодування можливих втрат за цим кредитом. А резерви – це витрати, які можуть зробити банк збитковим. В свою чергу, збиток призводить до зменшення капіталу банку, що може призвести до порушення нормативів капіталу (Н1, Н2), що свідчить про недостатність капіталу на покриття ризиків і банк визнається проблемним із усіма відповідними наслідками

Також, в Україні простежується практика, коли певна юридична фірма або фізична особа одночасно має проблемну кредитну заборгованість у кількох банках, проте в одному банку вона обліковується за IV категорією (високий ризик), а в іншому – як II категорія - помірний ризик. В європейських країнах відмінний підхід. Оскільки, при аналізі проблемного кредиту здійснюється студіювання фінансового стану позичальника, то у разі дефолту за одним кредитом, автоматично всі інші відносяться до непрацюючих.

Відповідно до наведених визначень та базуючись на дослідженнях учених можна виділити певні види проблемних кредитів (рис.2).

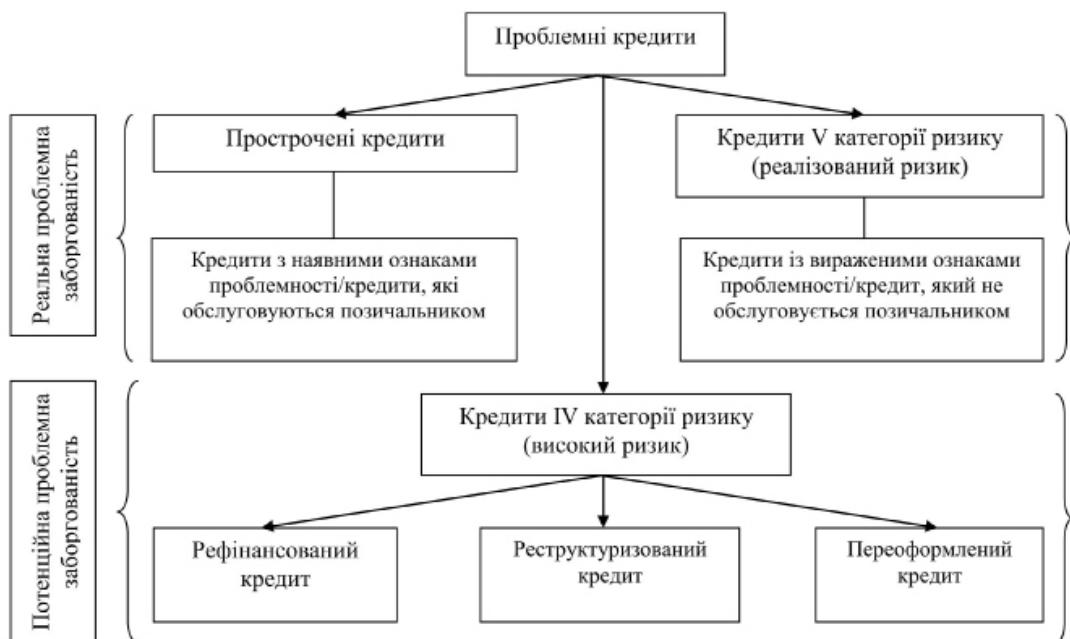

Рис. 2. Класифікація проблемних кредитів

Джерело: розроблено автором

У науковій літературі існують різні підходи щодо класифікації проблемних кредитів. Зокрема, класифікації, запропоновані Н. Ликовою [12] та О. Крухмаль [13] доцільно використовувати при обґрунтуванні вибору інструментів управління проблемними кредитами банку. Це дозволить підвищити ефективність управління, уникнути зайвих втрат. Також підхід до класифікації проблемних кредитів представлений у Постанові НБУ № 23 від 25.01.2012 року.

Як відомо, впродовж певного періоду часу, можна спостерігати чимало сигналів, які свідчать про порушення фінансового стану позичальника та ймовірність не сплати ним кредитних зобов'язань. Л. П. Слобода [14, с. 47] розглядає внутрішні (методологічні, регламентувальні, організаційні та фінансово-бухгалтерські) та зовнішні (пов'язані із діяльністю позичальника та зі зміною зовнішнього середовища) фактори, на основі яких можна передбачити зміни якості кредитного портфеля. Економісти-практики вважають, що особливу увагу слід приділити факторам, пов'язаним із діяльністю банку, оскільки вони є керованими і контролюються менеджментом банку [3, с. 169].

Список використаних джерел:

1. Карчева Г.Т. Ефективність функціонування та перспективи розвитку банківської системи України. – НАН України; Інститут економіки та прогнозування. – К., 2012. – 520 с.
2. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.
3. Бондаренко Л.А., Стародубцева Т.В. Оцінка портфеля проблемних кредитів комерційних банків України в контексті забезпечення стабільності банківської системи // Вісник Університету банківської справи Національного банку України – 2014. – № 2 (20). – с.169-172.
4. Financial Soundness Indicators – Compilation Guide. – IMF. – March, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/index.htm>.
5. Angklomkiew S., George J., Packer F. Issues and developments in loan loss provisioning: the case of Asia.–BIS Quarterly Review, December 2009.– p. 74.
6. Болгар Т. М. Проблемні кредити банків як результат реалізації кредитного ризику // Еко-

Висновки. Якість кредитного портфеля є визначальним чинником фінансової стабільності окремих банків та банківської системи в цілому. Проблемна кредитна заборгованість є основним фактором зростання кредитного ризику, а її різке збільшення може негативно вплинути на платоспроможність банку. У зв'язку з цим особливого значення набуває підвищення ефективності управління проблемними кредитами, яке у свою чергу, неможливо здійснити без чіткого розуміння сутності проблемного кредиту та класифікації його видів.

Систематизація існуючих підходів до розуміння сутності проблемного кредиту дозволила розглянути його як у вузькому розумінні (реальна проблемна заборгованість), так і в широкому розумінні (сукупність реальної та потенційної проблемної кредитної заборгованості). Тому, на основі запропонованого визначення проблемного кредиту, була розроблена його класифікація, використання якої сприятиме підвищенню ефективності управління якістю кредитного портфеля банків.

номічний нобелівський вісник. 2014. № 1 (7). – с. 50- 58

7. Яременко О. Р., Лисенко Е. Ю. Проблемні кредити банків: сутність, сучасний стан та методи їх регулювання // Глобальні та національні проблеми економіки. – Випуск 8. 2015. – с. 1080-1085

8. Кльоба В. Л. Ситуаційний центр банку як ефективний напрям удосконалення управління врегулюванням проблемної заборгованості / В. Л. Кльоба // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19.8. – С. 240–246.

9. Власенко М. Моделирование уровня проблемных банковских кредитов в странах СНГ и Балтии [Текст] / М. Власенко // Банковский вестник (рус.). – 2012. – №5. – С.27–34.

10. Тарануха І. Ю. Підходи до визначення проблемної кредитної заборгованості 2012 [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/6911/1/Taranukha.PDF>.

11. Карпенко О. В. Сутність та фактори появи проблемних кредитів банків України / Карпен-

ко О. В // Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ, Серія: Економічні науки. – 2013. – № 5. – С. 80-89.

12. Лыкова Н. М. Подходы к классификации проблемных кредитов и методы управления ими в коммерческом банке / Н. М. Лыкова // Банковские услуги. – 2012 №11 С.18-25.

13. Крухмаль О. В. Проблемні кредити банку: підходи до визначення сутності та

класифікації, 2012 // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/9105/1/PL_Krukhmal.pdf.

14. Слобода Л. Напрями вдосконалення роботи банків України з проблемними активами в посткризовий період // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 4. – С.46-51.

JEL CLASSIFICATION E59; G34; D81

THE ECONOMIC ESSENCE OF PROBLEM BANK CREDITS AND THEIR CLASSIFICATION

Julia I. OSECHKO

PhD Student, State higher educational institution "Banking University"

Summary. The article considers the essence of the concept of a «problem credit» and its impact on the stability of the banking sector. Analysis of the classification of problem debts has been done as well

as the characteristic of its species has been given. The necessity of credit portfolio quality analysis has been proved.

Key words: bank, problem credit, real credit debt, potential credit debt, quality of the loan portfolio.

An important component of the development of the banking system in general and the individual bank is the development of the high-quality loan portfolio. The imperfect risk of the credit operations management, which results in increased level of credit debt, negatively impacts the liquidity and the financial stability of the bank. All this gives grounds to state that the analysis of problem credit debt, especially understanding the essence of the problem credit is a topical task, the solution of which depends on the competitiveness and trust not only to banks but also to the whole banking system of the country.

Today there is no single approach to understanding the essence of the "problem credit", because theoretical and practical aspects of this concept are insufficiently developed.

The analysis of the definition provided by the international agencies, Ukrainian economists gives an opportunity to examine the essence of problem credits in the narrow (real problem accounts payable) and in the broad sense (aggregate of real and potential problem accounts payable). This has allowed allocate the main features of the problem credits: change the value of provision, deterioration of the financial condition of the borrower, overdue term of the main debt/interest payment, organizational problematic features, the use of which will allow time to take measures to prevent the emergence of problem loans. Therefore, based on the proposed definition of problem loans has developed its classification, the use of which will increase the effectiveness of the quality management of the loan portfolio of banks.

References:

1. Ofitsiynyy sayt Natsional'noho banku Ukrainy [Official Site of National Bank of Ukraine]. Retrieved from www.bank.gov.ua/control/uk/index.

2. Karcheva G.T. (2012) Efektyvnist' funktsionuvannya ta perspektyvy rozvytku bankivskoyi systemy Ukrainy [The efficiency of the functioning and prospects of the banking system of Ukraine]. NAN Ukrainy. Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya: Kyiv.

3. Bondarenko L. A., Starodubtseva T. V. (2014.) Otsinka portfelya problemnykh kredytiv komertsiynykh bankiv Ukrainy v konteksti zabezpechennya stabil'nosti bankivskoyi systemy [Assessment of the portfolio of bad loans of commercial banks of

Ukraine in the context of the stability of the banking system]. Visnyk Universytetu bankivskoyi spravy Natsional'noho banku Ukrainy, No. 2(20), pp. 169-172.

4. Financial Soundness Indicators – Compilation Guide. – IMF. – March, 2006 Retrieved from: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/> / 2006/index.htm.

5. Anglorkliew S., George J., Packer F. Issues and developments in loan loss provisioning: the case of Asia.– BIS Quarterly Review, December 2009.– p. 74.

6. Bolhar T. M. (2014) Problemni kredyty bankiv yak rezul'tat realizatsiyi kredytnoho ryzyku [Problem

loans of banks as the result of the implementation of credit risk] *Ekonomichnyy nobelivs'ky visnyk*. No. 1 (7). pp. 50-58

7. Yaremenko O. R., Lysenko E. Yu. (2015) Problemni kredyty bankiv: sutnist', suchasnyy stan ta metody yikh rehulyuvannya [Distressed bank credits: the nature, current status and methods of regulation] *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*. No. 8. pp. 1080-1085

8. Kloba V. L. (2009). Sytuatsiynyy tsentr banku yak efektyvnyy napryam udoskonalennya upravlinnya vrehulyuvannyam problemnoyi zaborhovanosti [Situational center of bank as effective direction of improvement of management the settlement of problem debt] *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny*. No. 19.8. pp. 240–246.

9. Vlasenko M. (2012) Modelyrovanye urovnya problemnykh bankovskyykh kredytov v stranakh SND y Baltyy [Modeling level of problem banking loans in the Baltic countries, and SNM] *Bankovskyy vesnyk (rus.)*. No. 5. pp. 27–34.

10. Taranukha I. Yu. (2012) Pidkhody do vyznachennya problemnoyi kredytnoyi zaborhovanosti [Some approaches to defining of bad credit debt]. Retrieved from: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/6911/1/Taranukha.PDF>.

11. Karpenko O. V. (2013) Sutnist' ta faktory poyavy problemnykh kredytiv bankiv Ukrayiny [The essence and appearance of factors of bad loans in Ukrainian banks] *Molodizhnyy naukovyy visnyk UABS NBU, Seriya: Ekonomichni nauky*. No.5. pp. 80-89.

12. Lykova N. M. (2012). Podkhody k klasyfikatsiyi problemnykh kredytov y metody upravlenyya ymy v kommercheskom banke [Approach to classification of problem credits and methods of manage them in a commercial bank]. *Bankovskyye usluhy*, No. 11, pp. 18-25.

13. Krukhmal O. V. (2012). Problemni kredyty banku: pidkhody do vyznachennya sutnosti ta klasyfikatsiyi [Problem bank loans: approaches to defining the essence and classification]. Retrieved from: http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/9105/1/PL_Krukhmal.pdf.

14. Sloboda L. (2011). Napryamy vdoskonalennya roboty bankiv Ukrayiny z problemnymy aktyvamy v postkryzovyy period [Areas of improvement work of Ukraine banks with problem assets in the post-crisis period]. *Visnyk Natsional'noho banku Ukrayiny*, No. 4, pp. 46-51.

УДК 336.71

ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ФІЛІЙ/ВІДДІЛЕНЬ БАНКІВ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ

Віктор Анатолійович СИДОРЕНКО

к.е.н., доцент, доцент кафедри банківської справи Київського національного торговельно-економічного університету

E-mail: v_a_sydorenko@mail.ru

Анотація. Розглянуто підходи до оцінки ефективності діяльності філій/відділень банків та проведено факторний аналіз забезпеченості регіонів України банківськими установами з використанням кореляційно-регресійного аналізу. Визначені напрями інноваційного розвитку філій/відділень в контексті концепції Банк 3.0.

Аннотация. Рассмотрены подходы к оценке эффективности деятельности филиалов / отделений банков и проведен факторный анализ обеспеченности регионов Украины банковскими учреждениями с использованием корреляционно-регрессионного анализа. Определены направления инновационного развития филиалов / отделений в контексте концепции Банк 3.0.

Ключові слова: філія/відділення, інновації, розвиток, ефективність, банк.

Ключевые слова: филиал/отделение, инновации, развитие, эффективность, банк.

Постановка проблеми. Розвиток бізнесу банків як складної динамічної системи, пов'язаний з розвитком філійної мережі банків, зі зростанням якої все складніше забезпечити ефективне управління нею, зокрема розподіл фінансових ресурсів, реалізацію стратегії корпоративного управління, підтримання корпоративної культури. У зв'язку з цим важливого значення набуває розроблення напрямів інноваційного розвитку філій/відділень банків, направлених на забезпечення очікуваних результатів та підвищення ефективності їх діяльності, яку все складніше забезпечити в умовах активного впровадження інноваційних систем дистанційного банківського обслуговування та стрімкого розвитку небанківських фінансових установ. За таких умов інноваційні зміни в розвитку філій/відділень банків повинні бути направлені на підвищення проникнення банківських послуг на споживчі ринки, зростання рівня доступності банківських послуг, транспарентності діяльності та орієнтації на масового споживача.

Метою дослідження є розроблення теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо інноваційного розвитку філій/відділень банків та оцінки їхньої ефективності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань функціонування та розви-

тку філій/відділень, забезпечення ефективності їх діяльності присвячені наукові праці таких зарубіжних та вітчизняних вчених, як: В. Байрак, М. Бобрик, А. Буряк, Г. Карчева, С. Криз, О. Криклій, М. Крюков, Г. Малиш, К. Мальярчук, С. Паневіна, Дж. Сінкі та ін. Разом з тим багато теоретичних і практичних питань щодо інноваційного розвитку філій/відділень та об'єктивної оцінки їхньої ефективності залишаються недостатньо дослідженими і потребують поглибленого вивчення, зокрема розвиток філій/відділень в рамках концепції «Банк 3.0» з урахуванням ризикорієнтованого та клієнтоорієнтованого підходів.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. У період «кредитного буму» в Україні, в 2001-2007 рр., екстенсивні стратегії розвитку бізнесу банків супроводжувалися активним нарощуванням філійної мережі, що забезпечувало банкам рентабельну діяльність. При цьому процес створення філійної мережі часто відбувався стихійно, без належного економічного обґрунтування їх доцільності та ефективності. Результатом такої політики став затратний характер діяльності багатьох філій та відділень банків, що призвело до їх закриття. Іншими словами, економічна криза та її наслідки внесли свої корективи в загальні закономірності та особливості розвитку філійної мережі банків, що проявилось в

зменшенні кількості філій і відділень у регіонах, зниженні рівня забезпеченості банківськими послугами населення тощо. Тенденція скорочення філійної мережі банків посилюється під впливом впровадження інноваційних систем дистанційного банкінгу, автоматів самообслуговування клієнтів, що не потребує відвідування клієнтами відділень і філій банків, натомість на такій основі зростає інституційна наповненість ринку високотехнологічними банківськими послугами [1, с. 184].

Так, за період з 01.01.2008 року по 01.01.2016 р. кількість діючих структурних підрозділів банків України скоротилася з 16257 од. до 11873 од., тобто на 4384 од., або на 30% [2], а забезпеченість

банківськими послугами в розрахунку кількість банківських установ на 10 тис. населення знизилася з 3,82 станом на 01.01.2009 р. до 2,76 банківських установ станом на 01.01.2016 р. (рис. 1).

Деякі з цих відділень закривалися у зв'язку з ліквідацією банків, але головною причиною стало впровадження дистанційного банківського обслуговування та вдосконалення банками власної мережі для підвищення ефективності діяльності. При цьому незважаючи на загальну тенденцію щодо скорочення філій і відділень, вони залишаються важливим каналом надання банківських послуг, і окремі банки планують їх збільшення, зокрема АТ «Сбербанк Росії», АТ «Ощадбанк».

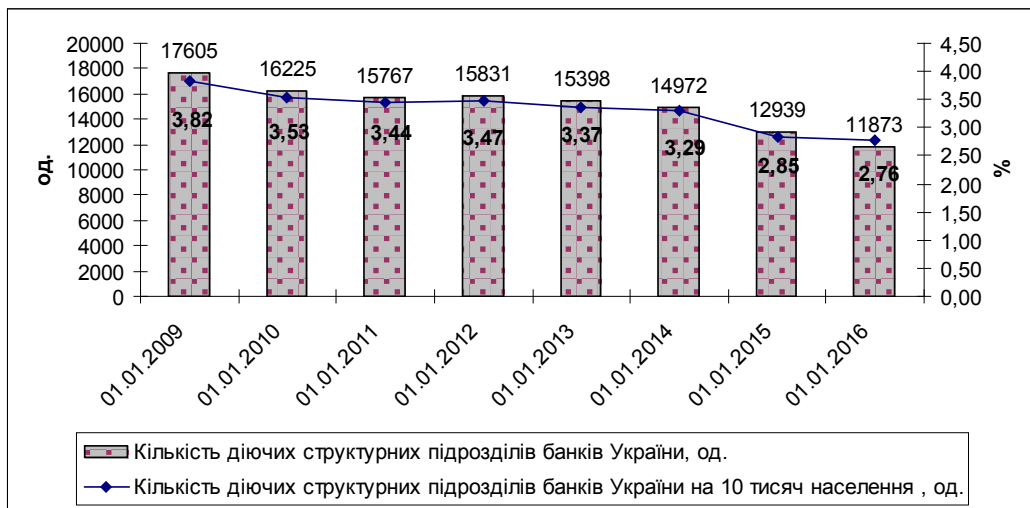

Рис. 1. Динаміка кількості діючих структурних підрозділів банків України з 01.01.2009 до 01.01.2016 рр.

Джерело: розраховано автором за [2; 3]

Як відомо, для банківської системи України характерна асиметричність територіальної структури банківської системи України та значні диспропорції розвитку її регіональних систем, що негативно впливає не лише на доступність банківських послуг населенню, але й призводить до дисбалансів у соціально-економічному розвитку регіонів, які в свою чергу залежать від демографічної ситуації, паливно-сировинних ресурсів, розвитку інфраструктури, економіки регіонів тощо [1, с. 182-183]. Якщо не враховувати Луганську і Донецьку області, де проходить АТО, то за розрахунками автора найнижчий рівень забезпечення банківськими установами на 10 тис. населення), Житомирська (2,01), Хмель-

ницька (2,19), Івано-Франківська (2,25), Волинська (2,26), Рівненська (2,28). Найбільший рівень забезпеченості банківськими установами в місті Києві (4,62 банківські установи на 10 тис. населення), Одеській області (3,96), Чернівецькій (3,6), Полтавській (3,36), Київській (3,33), Черкаській (3,18), Дніпропетровській (3,14), Харківській області (3,12) (рис. 2).

На сьогодні для банків України актуальною є проблема оптимізації філійної мережі і підвищення її ефективності. Як справедливо зазначає О. Криклій [4], в багатьох банків існуюча на даний час філійна мережа не виправдовує своє функціонування і з фактору надбаня перетворилася в додатковий тягар. Особливо гостро ця проблема стоїть для комерційних банків, що створилися

на базі державних банків і мають надмірну розгалужену мережу філій, сформовану за адміністративно-територіальним принципом. В той же час не слід забувати, що державні банки повинні забезпечувати високий рівень доступу населення до банківських послуг в усіх регіонах України, виконувати важливі соціальні функції, зокрема

щодо виплат вкладів населення, що виникли за часів Радянського Союзу, пенсійного обслуговування населення, соціальних виплат тощо. І тому при оцінці діяльності таких філій/відділень банків не слід обмежуватися тільки економічною ефективністю, слід враховувати їхню соціальну ефективність.

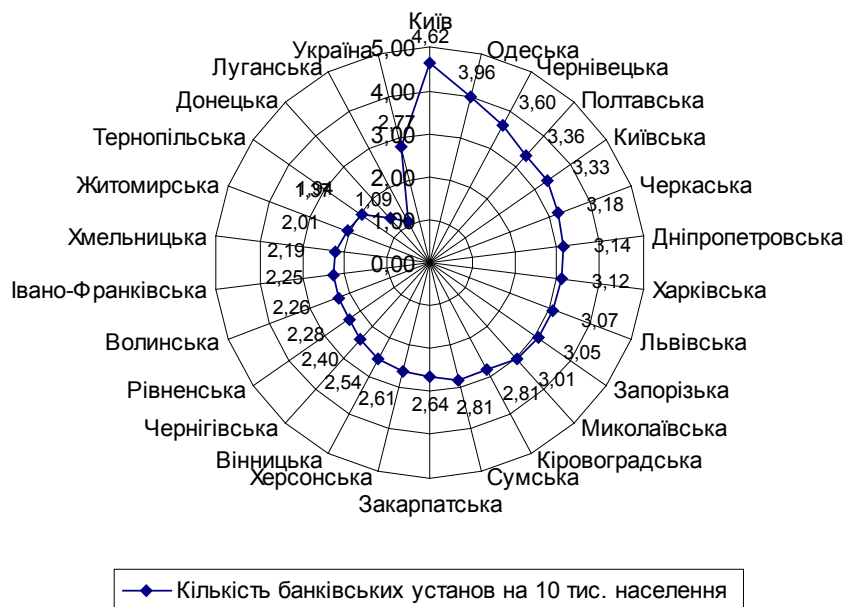

Рис. 2. Кількість банківських установ на 10 тис. населення в розрізі регіонів України станом на 01.01.2016 р.

Джерело: розраховано автором за даними джерел [2; 3]

Проведений нами факторний аналіз з використанням кореляційно-регресійного аналізу показав, наявність тісного кореляційного зв'язку між кількістю діючих структурних підрозділів банків в областях та наявним доходом населення у розрахунку на душу населення ($r = 0,781$),

чисельністю населення регіонів ($r = 0,738$). Кількість банківських установ в регіонах мають дещо менший кореляційний зв'язок з такими економічними показниками як валовий регіональний продукт ($r = 0,535$) і обсяг реалізованої промислової продукції ($r = 0,535$) (табл. 1).

Таблиця 1

Матриця коефіцієнтів парної кореляції

	X1	X2	X3	X4	X5	X6
X1	1	0,738	0,669	0,781	0,535	0,535
X2	0,738	1	0,053	0,470	0,162	0,182
X3	0,669	0,053	1	0,590	0,587	0,579
X4	0,781	0,470	0,590	1	0,822	0,785
X5	0,535	0,162	0,587	0,822	1	0,971
X6	0,535	0,182	0,579	0,785	0,971	1

Джерело: розраховано автором за даними [2, 3]

- де X1 – кількість діючих структурних підрозділів банків в регіонах;
- X2 – чисельність наявного населення в регіонах, тис. осіб;
- X3 – кількість банківських установ на 10 тис. населення в регіонах;
- X4 – наявний дохід населення у розрахунку на одну особу в регіонах;

X5 – валовий регіональний продукт;

X6 – обсяг реалізованої промислової продукції в регіонах.

Однак, слід враховувати, що сучасні тенденції інноваційного розвитку банків базуються на активному впровадженні дистанційного банківського обслуговування. Так, основна стратегічна мета Приватбанку бути лідером в Україні з надання населенню та юридичним особам платіжних та інших банківських послуг з переходом від обслуговування у відділеннях банку до навчання клієнтів використання дистанційного інструментарію банківського обслуговування.

Для того щоб філії/відділення, в умовах масового впровадження дистанційного банкінгу, залишалися важливим каналом надання банківських послуг, вони також мають змінитися, стати більш інноваційними. Зауважимо, що з розвитком онлайн-банкінгу в розвинутих країнах більшість роздрібних банків переключилися на впровадження нових технологій і почали скорочувати свої філіїні мережі, вважаючи, що вони більше не знадобляться для обслуговування клієнтів, оскільки останні будуть користуватися банкоматами, онлайн-банківськими послугами. На початку 2000-х років такі країни, як Великобританія, Нідерланди, Бельгія та Німеччина різко скоротили кількість філій/відділень, зокрема банки Німеччини за 5 років скоротили більш ніж на 2 тисячі філій/відділень [5].

На сьогодні більшість роздрібних банків на Заході усвідомили, що насправді споживачі хочуть багатоканального обслуговування, а філія/відділення серед безліч різних каналів залишається важливим каналом надання банківських послуг. Інноваційні стратегії розвитку філій в контексті «Банку майбутнього» ґрунтуються на реалізації ризик-орієнтованого та клієнтоорієнтованого підходів. Разом з конкурентною боротьбою в сфері цін та витрат додатково виникає конкуренція за найкращий підхід до клієнта та взаємодії банку з клієнтом, високотехнологічного обслуговування та надання персональних консультацій, що мають стати основою забезпечення ефективності їх діяльності.

Слід зазначити, що оцінка ефективності діяльності філії/відділення банків на комплексній системній основі повинна відображати двояку їх природу. З одного боку, філія/відділення – це інвестиційний проект банку (вкладення коштів в реальні активи на ринку капіталу), і відповідно оцінка ефективності функціонування філії/відді-

лення має ґрунтуватися на традиційних методах оцінки ефективності інвестицій. З іншого боку, філія/відділення – це банк, що має обмежений рівень юридичної самостійності, але яка з дозволу головного банку може надавати практично весь спектр банківських послуг, і тому аналіз ефективності діяльності філій/відділення по багатьом позиціям є подібним аналізу банку в цілому.

Відповідно до Постанови НБУ від 08.09.2011р. № 306 банк визначає банківські та фінансові послуги, а також іншу діяльність філії/відділення, виходячи з переліку банківських, фінансових послуг та інших видів діяльності, які має право здійснювати банк відповідно до отриманих ним ліцензій та вимог статті 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» і які згідно із законодавством України (у тому числі нормативно-правовими актами Національного банку) має право здійснювати філія/відділення, з урахуванням наявності технічних та інших умов, спеціалістів відповідної кваліфікації тощо, потрібних для забезпечення здійснення цих видів діяльності та їх обліку [6].

Для об'єктивної оцінки ефективності діяльності філій принципове значення має правильне визначення реального фінансового результату. Діяльність більшості філій/відділення банків, розташованих в регіонах, направлена на залучення коштів з метою їх подальшого розміщення на центральних фінансових ринках і в регіонах з вищим інвестиційним рейтингом, і фінансовий результат таких філій значною мірою залежить від доходів за рахунок внутрішньо системного розподілу ресурсів. Філія/відділення банку може виступати нетто-кредитором або нетто-позичальником по відношенню до головного офісу. Розподіл доходності і вартості розподілу ресурсів з метою об'єктивної оцінки фінансових результатів діяльності філій/відділень банку має здійснюватися на основі трансфертних цін, які є ефективним інструментом контролю за рівнем спреду, чистої процентної маржі кожної філії, служать основою мотивації праці банківських працівників. Існує декілька основних підходів до визначення трансфертної ціни: за ринковими цінами і на базі витрат. Вважається, що перевагами системи, орієнтованої на ринкові ціни є максимізація доходів, мінімізація витрат, можливість об'єктивно виділити ефективні та неефективні

підрозділи, але така система потребує ліквідного зовнішнього ринку. Система, орієнтована на внутрішні витрати може застосовуватись в разі відсутності ліквідного зовнішнього ринку, але вона не стимулює зменшення витрат і неспроможна дати об'єктивну оцінку ефективності діяльності підрозділів банку. Основою визначення економічних трансфертних цін є прийняття ринкових цін у якості базових. Базисом для трансфертних цін виступає повна вартість ресурсів, яка є вартістю отримання цих коштів з урахуванням вартості додержання нормативів ліквідності, вимог обов'язкового резервування коштів, тобто це ринкова вартість з надбавками за компенсацію ризику ліквідності та додержання нормативів. В основі такої системи ціноутворення лежить припущення, що розміщення залучених ресурсів у активні операції забезпечить щонайменше середній ринковий рівень доходності. Кінцева трансфертна ціна складається з вартості залучення ресурсів з урахуванням вартості підтримання достатнього рівня ліквідності та з цільової маржі, яка забезпечує запланований рівень доходності філії/відділення банку.

Ефективність функціонування філій/відділень банку є багатоаспектним поняттям, яке включає в себе здатність ефективно виконувати покладені функції та досягати поставлені цілі щодо розвитку філії/відділення, забезпечувати достатній рівень прибутковості за допустимого ризику. Аналіз теоретичних розробок і практичних рекомендацій свідчить, що науковці при оцінці ефективності діяльності філій/відділень та філійної мережі банків, як правило використовують три підходи:

- 1) використання системи збалансованих показників (Balanced Scorecard, BSC);
- 2) застосування економіко-математичних методів, вирішення задачі лінійного програмування, побудови економетричних моделей;
- 3) проведення рейтингування структурних підрозділів, зокрема пропонується використовувати метод оболонкового аналізу даних (Data Envelopment Analysis, DEA), за допомогою яких будується ефективна границя - філії (відділення), які мають найкращі показники ефективності, представляють т.зв. групу бенчмаркінгу, з якою порівнюють показники ефективності філій/відділення [7]. Проблема полягає в тому, що не завжди діяльність філій/відділень банків є порівняльною, одні філії/відділення спеціалізуються на залученні коштів, інші на розміщенні, а ще інші на тому й іншому.

Загальноприйнято вважати, що основними показниками оцінки ефективності діяльності банків є рівень капіталізації, рентабельність активів і власного капіталу. Використання цих показників для філій/відділень банків має свої особливості. Оскільки головний банк приймає на себе управління більшістю ризиків і здійснює розподіл капіталу за напрямками діяльності і структурними підрозділами, а також виходячи з того, що дотримання нормативів капіталу та інших нормативів вимагається в цілому по банку, який акумулює фонди і здійснює розподіл прибутку, оцінку ефективності діяльності філій/відділень пропонуємо здійснювати за допомогою показника рентабельності активів, зважених на ризик:

$$ROA_{\text{філія}}^r = \frac{\Pi_{\text{філія}}}{A_{\text{філія}}^r} \quad (1)$$

$\Pi_{\text{філія}}$ – чистий прибуток філії з врахуванням внутрішньобанківського обороту коштів;

$A_{\text{філія}}^r$ - активи філії, зважені на ризик.

Зауважимо, що розвиток філій/відділень банків на новій інноваційній основі передбачає високий ступінь застосування банківських інформаційних технологій (автоматизації), що дозволить підвищити конкурентоспроможність, досягти максимальних темпів оновлення інноваційних технологій, збільшити обсяги високотехнологічних банківських послуг.

Зауважимо, що інноваційною тенденцією, що вже сьогодні набула популярності у світових банків-інноваторів, є наявність автоматизованих відділень та терміналів самообслуговування. В Україні автоматизовані відділення та мережі терміналів самообслуговування станом на 01.10.2015р. пропонують лише 24 із 127 банків, що складає 19% банківської системи України: 71% банків I групи (10 із 14 банків), 50% банків II групи (7 із 14 банків), 13% банків III групи (3 із 24 банків) і лише 5% банків IV групи (4 із 75 банків) [8]. З чого можна зробити висновок про низький рівень впровадження автоматизованих відділень та терміналів самообслуговування в Україні. У зв'язку з цим самообслуговування залишається в числі пріоритетних напрямів для українських банків, адже воно заощаджує не тільки час користувача банківської послуги, але й скорочує операційні витрати самого банку.

Інноваційні стратегії розвитку філій/відділень відповідно до концепції Банк 3.0 базуються на ризик-орієнтованому та клієнтоорієнтованому підходах [9]. Основою інноваційного розвитку філій/відділень банків виступає активна вза-

емодія клієнта банку з клієнтами, а їх діяльність має бути ефективною, оскільки філії/відділення стають більш функціональними і інноваційними. Інноваційні моделі відділень банків майбутнього називають по-різному: «магазинами», «сервісно-торговими центрами», «кафе», виїзні відділення, автоматизовані відділення та центри обслуговування тощо [9]. Спільним для них є те, що відділення мають суттєво змінитися. Із місця здійснення трансакцій перетвориться в місце активної взаємодії з клієнтами і продажу банківських продуктів і послуг, забезпечувати швидке придбання стандартних продуктів, застосування мультимедійних засобів донесення інформації до клієнтів, автоматизацію, самообслуговування тощо.

Висновки та перспективи подальшого розвитку. Для прийняття управлінських рішень щодо оптимізації філійної мережі та визначенні концепції інноваційного розвитку філій/відділень банків важливого значення набуває об'єктивна оцінка ефективності їх діяльності. Наразі існуючі методики та підходи не завжди дозволяють отримати коректні надійні оцінки ефективності діяльності філій/відділень банків з врахуванням інноваційної їх діяльності.

Проведений аналіз динаміки кількості діючих структурних підрозділів банків України та

забезпеченості банківськими установами в розрізі регіонів засвідчив про стрімке зменшення в останні роки кількості структурних підрозділів банків та рівня забезпеченості регіонів банківськими установами. За допомогою кореляційно-регресійного аналізу встановлено, що основними чинниками, що впливають на забезпеченість регіонів банківськими установами є наявний дохід населення в розрахунку на одну особу та чисельність населення. Деяко менший вплив мають валовий регіональний продукт та обсяг реалізованої промислової продукції.

Систематизація існуючих підходів до визначення ефективності діяльності філій/відділень банків дозволила обґрунтувати доцільність використання для оцінки ефективності показника рентабельності активів, зважених на ризик. Такий підхід враховує результативність діяльності та ризику, що її супроводжують.

Обґрунтовано, що інноваційні стратегії розвитку філій/відділень банків базуються на сучасній концепції «Банк 3.0» з врахуванням ризикорієнтованого та клієнтоорієнтованого підходів. Створення автоматизованих відділень та самообслуговування мають бути пріоритетними напрямками розвитку філій/відділень банків, оскільки вони знижують операційні витрати та економлять час клієнтів.

Список використаних джерел:

1. Карчева Г. Т. Ефективність функціонування та перспективи розвитку банківської системи України / Г. Т. Карчева; НАН України; Ін-т екон. і прогнозів. – К., 2012. – 520 с.

2. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.

3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

4. Криклій О. А. Оцінка ефективності діяльності філій (відділень) комерційного банку [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zavantag.com/docs/483/index-11859-1.html?page=46>

5. Скиннер Крис. Будущее банкинга. Мировые тенденции в отрасли /Перевод с английского.- Минск: «Гревцов Паблицер». – 2009.

6. Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів, затверджене постановою Правління НБУ від 08.09.2011 р. № 306.

7. Малиш Г.А. Моделі оцінки ефективності філійної мережі банку [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Economics/1_111253.doc.htm

8. Карчева І. Я. Сучасні тенденції інноваційного розвитку банків України в контексті концепції банк 3.0 [Електронний ресурс] / І. Я. Карчева // Фінансовий простір. – 2015. – № 3 (19). – С. 299-309. – Режим доступу: <http://fp.cibs.ck.ua>

9. Кинг Бретт. Банк 3.0. Почему сегодня банк – это не то, куда вы ходите, а то, что вы делаете / Кинг Бретт [Пер. с англ. М. Мацковской]. – М: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2014. – 520 с.

JEL CLASSIFICATION D23; G14; G21; O10

INNOVATIVE DEVELOPMENT DIRECTIONS OF BANK BRANCHES AND PROBLEMS OF MAINTAINING THEIR EFFICIENCY

Viktor A. SYDORENKO

*PhD in Economic, Associate Professor of of Banking
Kyiv National University of Trade and Economics*

Summary. Were studied approaches to estimation efficiency of bank branches and carried out the factor analysis of bank institutions presence in Ukrainian regions using methods of correlation and regression

analysis. Were defined innovative development directions of bank branches in the context of the concept Bank 3.0.

Key words: *branch, innovations, development, efficiency, bank.*

In conditions of transition to digit technologies when banks become integrators of financial services innovative bank development as a complex dynamic system depends on the optimization of branch offices network and maintenance of its efficiency. Was grounded that innovative concepts of branch development have to consider active interactions with clients, provide abilities of standard products' quick purchasing, usage of multimedia resources for sharing information with clients, automation, self-service etc. The conducted dynamics analysis of functioning structural Ukrainian banks' subdivisions and bank institutions presence by regions showed the drastic decrease of bank structural subdivisions quantity and presence rate of bank institutions by region. Using correlation and regression analysis was defined that

main factors which influence bank institutions presence by regions is income per person and population amount. Gross regional product and size of industrial production have a bit less influence. The systematization of existing approaches to defining performance efficiency of bank branches allowed to justify usage of return on assets weighted by risk rate for efficiency estimation. This approach takes into consideration working performance and related risks. Was grounded that strategies of innovative development of bank branches are based on the modern concept "Bank 3.0" using risk-oriented and client-oriented approaches. Foundation of automated branches and self-service has to be the priority for branch development, as far as they reduce operating expenses and save clients' time.

References:

1. Karcheva H.T. Effektyvnist funktsionirovaniya ta perspektyvy rozvytku bankovskoyi systemy Ukrayiny / H.T.Karcheva; NAN Ukrayiny; In-t ekon. i prohnozuv. – K., 2012. – 520 s.

2. Ofitsiynyy sayt Natsional'noho banku Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.bank.gov.ua.

3. Ofitsiynyy sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.ukrstat.gov.ua

4. Krykliy O.A. Otsinka efektyvnosti diyal'nosti filiy (viddilen') komertsyynoho banku [Elektronnyy

resurs] // Rezhym dostupu: <http://zavantag.com/docs/483/index-11859-1.html?page=46>

5. Skynner Krys. Budushchee bankynha. Myrovye tendentsyy v otrasly /Perevod s anhlyyskoho/- Mynsk: «Hrevtsov Pablysher». – 2009.

6. Polozhennya pro poryadok reyestratsiyi ta litsenzuvannya bankiv, vidkryttya vidokremlyenykh pidrozdiliv, zatverdzhene postanovoyu Pravlinnyha NBU vid 08.09.2011 r. № 306.

7. Malys H. A. Modeli otsinky efektyvnosti filiyanoi merezhi banku [Elektronnyy resurs] // Rezhym dostupu: http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Economics/1_111253.doc.htm

8. Karcheva I.YA. Suchasni tendentsiyi innovatsiynoho rozvytku bankiv Ukrayiny v konteksti kontseptsiyi bank 3.0 [Elektronnyy resurs] / I.YA. Karcheva // Finansovyy prostir. – 2015. – № 3 (19). – S. 299-309. – Rezhym dostupu : <http://fp.cibs.ck.ua>

9. Kynh Brett. Bank 3.0. Pochemu sehodnya bank – éto ne to, kuda vy khodyte, a to, chto vy delaete / Kynh Brett [Per. s anhl. M. Matskovskoy]. – M : ZAO «Olymp-Byznes», 2014. – 520 s.

УДК 339.137.2:336.71

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКУ

Олена Петрівна СІДЕЛЬНИК

доцент, доцент кафедри банківської справи Львівського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи»
helen_sid@list.ru

Наталя Петрівна ДРЕБОТ

доцент, доцент кафедри банківської справи Львівського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи»
drebot@gmail.com

Анотація. Уточнено визначення понять конкурентоспроможності банку та системи забезпечення конкурентоспроможності банку, здійснено критичний аналіз факторів і критеріїв конкурентоспроможності банку. Автором запропоновано рекомендації щодо побудови системи забезпечення конкурентоспроможності банку

Аннотация. Уточнено определение понятия конкурентоспособности банка и системы обеспечения конкурентоспособности банка, осуществлен критический анализ факторов и критериев конкурентоспособности банка. Автором предложены рекомендации по построению системы обеспечения конкурентоспособности банка

Ключові слова: конкурентоспроможність банку, система забезпечення конкурентоспроможності банку, фактори конкурентоспроможності банку.

Ключевые слова: конкурентоспособность банка, система обеспечения конкурентоспособности банка, факторы конкурентоспособности банка.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування банківської система є індикатором, стану соціального, економічного та політичного розвитку держави. Забезпечення конкурентоспроможності належить до пріоритетних стратегічних завдань кожного суб'єкта економічних відносин. Одним із визначальних критеріїв стану розвитку банківської системи є її конкурентоспроможність. Конкурентоспроможність банку залежить не лише від якості банківського фінансового менеджменту, а й від рівня економічної віддачі банківської діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ґрунтовним дослідженням теоретико-методологічних та практичних аспектів конкурентоспроможності присвячені наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, а саме: Г. Л. Азоева, Л. В. Балабанової, П. Ю. Беленького, Т. Д. Гірченко, Ю. О. Заруби, М. Портера, І.В. Сало, Ф. І. Шпиґа, Р. А. Фатхутдінова та багатьох інших. Оцінюючи їх значний вклад в формуванні та оцінці процесу забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання в умовах ринкової

економіки, зауважимо, що тема залишається актуальною і поряд з існуючими дослідженнями даної проблематики є цілий ряд невіршених проблем. Зокрема, доцільним є, уточнення поняття системи забезпечення конкурентоспроможності банку.

Метою даного дослідження є обґрунтування особливостей побудови системи забезпечення конкурентоспроможності банку

Обґрунтування отриманих наукових результатів. М. Портер визначає конкурентоспроможність як властивість суб'єкта виступати на рівні з діючими на ринку аналогічними суб'єктами ринкових відносин [1]. Р. А. Фатхутдінов розуміє конкурентоспроможність як властивість суб'єкта господарювання, який характеризується ступенем задоволення ним конкретної потреби у порівнянні із аналогічними суб'єктами господарювання, представленими на ринку, визначає такий вчений як [2].

Ф. І. Шпиґ [3]. трактує конкурентоспроможність – як здатність суб'єкта, що характеризується рівнем реального чи потенційного

задоволення ним певної потреби у порівнянні з аналогічними суб'єктами, представленими на даному ринку. Конкурентоспроможність визначає здатність витримувати конкуренцію у порівнянні з аналогічними суб'єктами. Натомість, Немцов В. Д. зазначає, що конкурентоспроможність - це комплексна порівняльна характеристика підприємства, яка відображає ступінь переваги сукупності оціночних показників його діяльності, що визначають успіх підприємства на певному ринку за певний проміжок часу, по відношенню до сукупності показників конкурентів. [4]

М. В. Медведєв [5], зазначає, що за результатами узагальнення літературних джерел і синтезу найбільш характерних особливостей конкурентоспроможності суб'єктів конкурентної боротьби можна надати таке визначення категорії «конкурентоспроможність банку»: це комплексна порівняльна характеристика банку, яка визначається його наявним конкурентним потенціалом для реалізації наявних та створення нових конкурентних переваг, що дозволяє забезпечити провідну конкурентну позицію на ринку банківських послуг в умовах конкурентної боротьби.

Узагальнюючи, вище зазначене, на нашу думку, конкурентоспроможність банку - це комплексна порівняльна характеристика успіху, яка відображає рівень переваги сукупності оцінних показників діяльності банку успішного змагатися з іншими, відповідати головним вимогам ринку, задовольнити потреби споживачів, здійснювати ефективну господарську діяльність та досягати практичної прибуткової реалізації послуг, долати випробування ринку на певному сегменті, за певний проміжок часу в умовах конкурентного ринку.

Погоджуючись з думкою багатьох дослідників [6-8], зазначимо, що рівень конкурентоспроможності банку багато в чому залежить від його здатності підтримувати стійкість конкурентної позиції в умовах дестабілізуючого впливу факторів, серед яких:

- суперництво серед банків, що конкурують у певному ринковому сегменті («центральний ринг») – ситуація в цільовому сегменті;
- конкуренція з боку заміників – вплив продуктів і послуг небанківських фінансово-кредитних інститутів і нефінансових організацій на інтенсивність конкуренції в цільовому сегменті;
- загроза появи нових банків-конкурентів – вплив потенційних конкурентів;
- вплив громадських організацій і державних структур на інтенсивність конкуренції в цільо-

вому сегменті ринку банківських продуктів і послуг;

- вплив ділової репутації і ринкових позицій партнерів на інтенсивність конкуренції;

- позиції клієнтів, їхні економічні можливості – вплив клієнтів на інтенсивність конкуренції.

Узагальнені фактори доцільно класифікувати на дві основні групи: чинники зовнішнього і внутрішнього середовища, які у свою чергу поділяються на чинники зовнішнього прямої дії: державне регулювання, суб'єкти ринку: споживачі, конкуренти, профспілки; інформаційне середовище, умови функціонування ринку фінансових послуг, ринку цінних паперів; чинники зовнішнього середовища непрямої дії: науково-технічний прогрес, система економічних відносин в державі, політичні обставини, соціально-культурні обставини, природні умови, правове середовище, міжнародна ситуація; чинники внутрішнього середовища: система менеджменту, система маркетингу, технічні засоби та технології, фінансове забезпечення, наявність висококваліфікованого персоналу.

Ефективність процесу забезпечення конкурентоспроможності банку залежить від вибору та реалізації конкурентної стратегії, яка, зокрема, передбачає розробку стійкої конкурентної переваги. Результативність впровадження останньої залежить від її відповідності внутрішнім характеристикам банку та умовам і потребам зовнішнього середовища. На думку [6, 9, 10], це обумовлює особливості вибору банками значущої конкурентної переваги: для великих банків доцільними є капіталоємні проекти, направлені на удосконалення якісних складових бізнес-процесів; у випадку середніх та малих – індивідуалізація діяльності.

Забезпечення конкурентоспроможності банку можна розглядати як багатофункціональну систему сукупності управлінських впливів на підрозділи банку, що формують стратегічний менеджмент, інноваційний менеджмент; фінансовий і організаційний менеджмент; тактичний маркетинг, які у свою чергу, спрямовані на забезпечення конкурентних переваг банку. Функціонування даної системи повинно здійснюватись на основі принципів динамізму, розвитку, детермінізму, об'єктивності, ієрархічності, комплексності, ефективності, синергії, адаптивності, оперативності.

Інструментами забезпечення конкурентних переваг виступають дві групи факторів: «переваги в умінні» та «переваги в ресурсах». Перша група

повинна забезпечувати результативність роботи служб маркетингу та менеджменту. До них можна віднести: розробку і впровадження нових послуг; ефективне використання інструментів маркетингу; вивчення та дослідження нових сегментів ринку, навички у керівництві перспективними проектами; уміння ефективно організувати реалізацію банківських послуг; досвід роботи з інноваційними технологіями, здійснення ініціативної, зацікавленої роботи у всіх напрямках діяльності банку. Визначальними у роботі банку є ресурси, що впливають на забезпечення банку конкурентними перевагами: наявність та доступ до фінансових і матеріальних ресурсів; розвиток мережі філій та відділень, кадровий склад і його кваліфікаційний потенціал; переваги регіонального розташування, наявність та доступ до технологій; розвинута системи співробітництва та ін. Наявність даних конкурентних переваг дозволяє позиціонувати себе на ринку фінансових послуг. Зазначені інструменти формують функціональну підсистему забезпечення конкурентоспроможності банку.

Формування системи забезпечення конкурентоспроможності банку має бути орієнтоване

і на потреби потенційних споживачів та забезпечувати стійкі, довгострокові відносини банку зі споживачем. Потенційний споживач повинен не лише за однієї потреби скористатися послугою банку, але і у перспективі стати постійним клієнтом банку, де об'єктом співпраці виступають фінансові активи, які є визначальною причиною надання переваги тому чи іншому банку. Нажаль, не показники фінансової звітності для багатьох клієнтів банку формують рівень довіри клієнта до банку, вони лише можуть сформувати наглядну картину ефективності функціонування банку. А формування довіри клієнтів банку залежить від сукупності факторів які свідчать не лише про якість фінансового менеджменту, а й про якість стратегічного управління, якість маркетингу.

Беручи до уваги, що систему забезпечення конкурентоспроможності банку можна представити як сукупність підсистем різного впливу і забезпечення залежно від об'єкту конкурентоспроможності, побудову системи забезпечення конкурентоспроможності банку, доцільно провадити як комплекс взаємодії підсистем управління (діагностична, керована, функціональна, забезпечувальна) (рис.1).

Рис. 1. Система забезпечення конкурентоспроможності банку

Висновки. В результаті наукового дослідження, проведеного за даною темою, уточнено визначення понять конкурентоспроможності банку та системи забезпечення конкурентоспроможності банку, здійснено критичний аналіз факторів конкурентоспроможності банку. Авто-

ром запропоновано рекомендації щодо побудови системи забезпечення конкурентоспроможності банку, як комплексу взаємодії підсистем управління (діагностична, керована, функціональна, забезпечувальна).

Список використаних джерел:

1. Портер М. Конкуренція [Текст]: Майкл Портер; пер. с. англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
2. Фатхутдинов Н. А. Конкурентоспособность : экономика, стратегия, управление [Текст] / Р. А. Фатхутдинов. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 312 с.
3. Шпиг Ф.І. Конкурентоспроможність банку: фактори та критерії оцінки [Електронний ресурс] / Ф.І. Шпиг // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. - 2009. - №16. - С. 176-181. - Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/837/1/16.4.pdf>
4. Немцов В. Д. Стратегічний менеджмент [Текст]: навчальний посібник / В. Д. Немцов, Л. Є. Довгань. - К.: ЕксОб, 2002. - 560 с. - ISBN 966-7769-02-X
5. Медведєв М. В. Сутність конкурентоспроможності банку [Електронний ресурс] / М. В. Медведєв // Управління розвитком . - 2013. - № 12. - С. 38-39. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uproz_2013_12_18.pdf.
6. Люзьяк М. Е. Шляхи підвищення конкурентоспроможності банку на регіональному ринку [Текст] / М. Е. Люзьяк // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 1. – С. 58–63.
7. Вовк В. Я. Концептуальні засади організації стратегічного управління конкурентоспроможністю банку [Текст] / В. Я. Вовк // БІЗНЕСІНФОРМ. -2012. - № 9. - С 237-240.
8. Конкуренція на фінансовому ринку: банківські конкурентні переваги [Електронний ресурс] : Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_25/shevcova.htm. - Назва з екрана.
9. Сало І.В. Система управління конкурентоспроможністю банку [Текст] / І.В. Сало, О.В. Мірошниченко.- Актуальні проблеми економіки.- 2012.- №5(131) .- С 279-286.
10. Клименко С. М. Управління конкурентоспроможністю підприємства [Електронний ресурс] : портал електронної бібліотеки підручників. – Режим доступу: <http://studentam.kiev.ua/content/view/754/83>

JEL CLASSIFICATION: G21

THE SYSTEM OF ENSURING THE BANK COMPETITIVENESS

Olena P. SIDELNYK

Ph.D., assistant professor of banking department

Lviv Educational-Scientific Institute of state Institution Of Higher Education "University Of Banking"

Nataliya P. DREBOT

Ph.D., assistant professor of banking department

Lviv Educational-Scientific Institute of state Institution Of Higher Education "University Of Banking"

Summary. The definitions of the bank competitiveness and system of ensuring the bank competitiveness are clarified, the critical analysis of the factors and criteria the competitiveness the

bank are made. The author gives recommendations for creation a system of ensuring the bank competitiveness.

Key words: *bank competitiveness, system of ensure the bank competitiveness, the bank's competitiveness factors.*

The effective functioning of the banking system is an indicator of social, economic and political development. Ensuring the competitiveness belongs to priority strategic objectives of each subject of economic relations. One of the main criteria of development of the banking system is its competitiveness. The competitiveness of a bank depends not only on the quality of bank financial management, but also on the economic returns of banking activities.

The aim of this research is to study the features of construction the system of ensuring of the bank competitiveness.

In our opinion, the competitiveness of the bank - is a comprehensive comparative characteristics of success, which reflects the level of benefits aggregate of estimated bank performance ratios successfully compete with other, to comply the essential requirements of the market, to meet the needs of consumers, implement the effective economic activities and achieve practical profitable implementation of services, overcome the test of market at a particular segment, in given time period in terms of competitive market.

Ensuring the competitiveness of the bank should be considered as a multifunction system management of impacts on banking units, which form the strategic management, innovation management; financial and organizational management; tactical marketing, which in turn are focused on providing competitive advantages of the bank.

Considering that the system of ensuring the bank competitiveness can be represented as a set of subsystems of different impact and ensuring based on object of competitiveness, construction the system of ensuring the bank competitiveness is advisable to conduct as a complex of interaction management subsystems (diagnostic driven, functional, interim).

As a result of scientific research, conducted on this topic, the definitions of the bank competitiveness and system of ensuring the bank competitiveness are clarified, the critical analysis of the factors and criteria the competitiveness the bank are made. The author gives recommendations for creation a system of ensuring the bank competitiveness.

References:

1. Porter, M. (2005). Konkurentsiia [Competition]. Moskva: Izdatelskiy dom «Vilyams», 608.

2. Fathutdinov, N. A. (2000) Konkurentosposobnost : ekonomika, strategiya, upravlenie

[Competitiveness:economics, strategy, management]. Moskva: INFRA-M, 312.

3. Shpyh, F.I. (2009). Konkurentospromozhnist banku: faktory ta kryterii otsinky [The bank

Competitiveness: factors and evaluation criteria]. Problems and prospects of the banking system of Ukraine, 16, 176-181. Available at : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/837/1/16.4.pdf>.

4. Niemtsov, V. D. (2002) Stratehichnyi menedzhment [Strategic Management]. Kyiv: ExOb, 560.

5. Medvediev, M. V.(2013). Sutnist konkurentospromozhnosti banku [The essence of competitiveness bank]. The development management, 12, 38-39. Available at : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uproz_2013_12_18.pdf

6. Liuzniak, M. E. (2010). Shliakhy pidvyshchennia konkurentospromozhnosti banku na rehionalnomu rynku [The ways of improving the competitiveness of the bank in the regional market]. Bulletin of the National Bank of Ukraine, 1, 58–63.

7. Konkurentsia na finansovomu rynku: bankivski konkurentni perevahy [Competition in the financial market: bank a competitive advantage]. Available at : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_25/shevcova.htm.

8. Vovk, V. Ia. (2012) Kontseptualni zasady orhanizatsii stratehichnoho upravlinnia konkurentospromozhnistiu banku [Conceptual foundations of strategic management of competitiveness bank]. BusinessInform, 9, 237-240.

9. Salo, I. V., Miroshnychenko, O. V. (2012). Systema upravlinnia konkurentospromozhnistiu banku [The management system of bank competitiveness]. Actual economic problems, 5(131), 279-286.

10. Klymenko, S. M. Upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstva [The managing of enterprise competitiveness]. Available at : <http://studentam.kiev.ua/content/view/754/83>.

УДК 336.74

АРТ-ІНВЕСТИЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ НАПРЯМ ІНВЕСТУВАННЯ

Інна Володимирівна ВЛАСОВА

к.е.н., доцент, доцент кафедри інвестиційної діяльності ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Ірина Валентинівна ДЕЛЕХ

*студентка фінансово-економічного факультету ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
iryna.deleh@mail.ru*

Анотація. Досліджено світовий арт-ринок з погляду його привабливості для інвестиційних вкладень. Наведено порівняльну характеристику ефективності інвестицій у різні категорії активів. Розглянуто антикваріат як альтернативний інвестиційний актив. Виокремлено особливості інвестування в предмети антикваріату.

Аннотация. Исследован мировой арт-рынок с точки зрения его привлекательности для инвестиционных вложений. Приведена сравнительная характеристика эффективности инвестиций в различные категории активов. Рассмотрен антиквариа́т как альтернативный инвестиционный актив. Выделены особенности инвестирования в предметы антиквариата.

Ключові слова: арт-інвестиції, арт-ринок, антикваріат, інвестиційний актив, мистецтво, інвестиції, аукціон.

Ключевые слова: арт-инвестиции, арт-рынок, антиквариат, инвестиционный актив, искусство, инвестиции, аукцион.

Постановка проблеми. За умов розвитку фінансового ринку діяльність фінансових установ нерозривно пов'язана з інвестиціями. Особливе значення набувають тезавраційні інвестиції, з-поміж яких особливою групою є інвестиції в твори мистецтва (арт-інвестування). Виокремлення творів мистецтва як активу та зростання інтересу до нього є однією з домінуючих тенденцій сучасного інвестиційного ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти теорії оцінки предметів мистецтва розглядаються в роботах Б. Фрея, Р. Дженсена, Д. Галеноса і М. Шубік. Питання ефективності функціонування ринку предметів мистецтва, як інвестиційного ринку, відображені в роботах Р. Андерсона, Б. Фрея, Р. Ешенбергера, Х. Хоекена, Л. Руїкеса. Різні чинники, що впливають на ціну творів мистецтва, розглянуті в роботах Б. Денисова, С. Скатерщикова.

Невирішені частини проблеми. Більшість праць присвячені дослідженню арт-ринку загалом, без аналізу його за видами мистецтва. Від-

сутнє чітке визначення арт-ринку в працях вітчизняних і зарубіжних вчених, незважаючи на те, що таке поняття активно вживається в теорії і практиці. Це потребує детальнішого дослідження.

Мета статті – з'ясувати характеристики об'єктів мистецтва загалом та антикваріату зокрема як альтернативного інвестиційного активу і дослідити привабливість такого ринку для здійснення інвестицій.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Інвестиції у предмети мистецтва (альтернативні інвестиції) спрямовані на збереження і примноження вкладеного капіталу. За даними різних аналітичних досліджень, прибутковість таких інвестицій може скласти від 15 до 1000% [1]. Об'єктами арт-інвестування серед усієї сукупності творів мистецтва потенційно можуть виступати «інвестиційні твори мистецтва». Коли твір мистецтва стає об'єктом інвестиційної діяльності, він розглядається як фінансово-економічний інструмент [2, с. 454].

Арт-інвестування належить до інноваційних та інтелектуальних інвестицій, що впливають з авторського, винахідницького і патентного прав. Об'єктами арт-інвестування є матеріальні (живопис, скульптура, антикваріат, інсталяції, тощо) та нематеріальні активи (музичні твори, кіно, література, перфоманси, тощо). До антикваріату відносять об'єкти, що відповідають наступним характеристикам: вік (не менше 50 років), раритетність (рідкість, унікальність речі), пов'язаність з історичною епохою або з історичними подіями (наскільки рідч відображає модні тенденції своєї епохи), художня (історична, культурна) цінність, матеріальна цінність.

Інвестування в антикваріат може здійснюватися з раціональним (арт-інвестування, спекуляція) та без раціонального мотивів (колекціонування, меценатство). Інвестиції на ринку

антикваріату здійснюються з метою придбання для наступного перепродажу, організації власного музею чи виставкового центру, передачі в оренду (депозит) музеям чи виставковим центрам, реставрації та наступного продажу, наукового дослідження, опрацювання та опублікування результатів.

Предмети старовини приваблюють інвесторів своїм стабільним зростанням цін і попитом на предмети, визнані антикваріатом. Середньостатистичні дані експертів стверджують, що практично будь-яка антикварна річ забезпечує в рік приріст своєї вартості приблизно 20%, що є привабливим для інвестування порівняно з ефективністю таких цінних паперів як акції.

В Україні з предметів антикваріату можна виділити деякі затребувані ринком ніші (рис. 1).

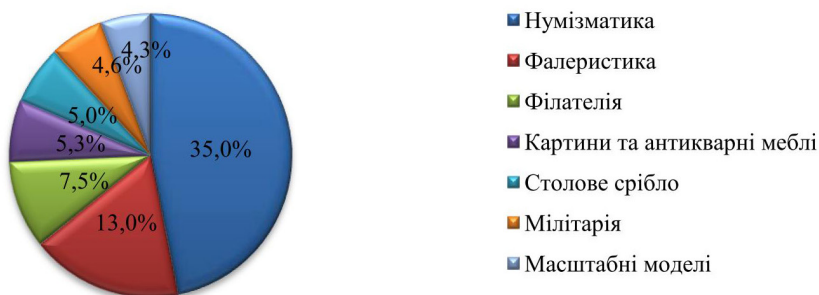

Рис.1. Структура інвестицій в антикваріат у 2012 р., % [3]

Як бачимо з рис. 1, найпоширенішими видами інвестування в антикваріат є монети (нумізMATИКА) (35%), військові ордени та медалі (фалеристика) (13%) та поштові марки (філателія) (7,5%), що склали близько 55% загальних продажів антикваріату.

Зміну структури інвестицій в антикваріат впродовж 2012 року порівняно з 2011 роком зображено на рис. 2.

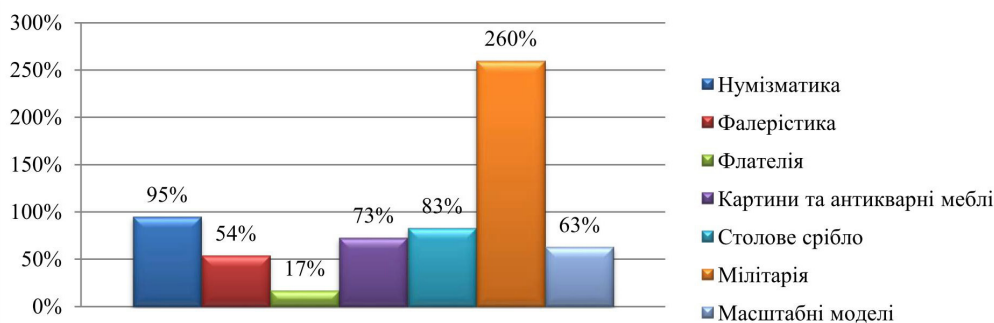

Рис. 2. Темпи приросту інвестицій у різні види антикваріату в 2012 р., % [3]

В 2012 році стрімко зростає частка інвестицій в предмети мистецтва (пов'язані з воєнною історією) на 260% порівняно з 2011 роком, хоча їх частка складає менше 5% в загальній структурі інвестицій в антикваріат. На 95% зростає частка нумізматики, оскільки це популярний вид колек-

ціонування і займає близько 35% загального обсягу інвестицій.

Розглянемо прибутковість від інвестування в різні категорії активів з різними періодами інвестування (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння ефективності інвестицій у різні категорії активів за визначений термін, % [4]

Активи	20 років	10 років	5 років	1 рік
Картини старинних майстрів	12,3	15,8	23,4	6,5
Китайський фарфор	11,6	8,1	15,1	3,6
Прості акції	11,6	16	13,3	11,8
Діаманти	10,5	6,4	10,2	0,0
Золото	11,5	-2,9	1,0	-0,7
Поштові марки	10,0	-0,7	-2,4	-7,7
Облігації	10,0	-0,7	-2,4	-7,7
Нафта	8,9	-5,9	8,5	20,7
Срібло	5,0	-9,3	-4,8	-18,9
Казначейські векселі з терміном погашення 3 місяці	8,6	8,8	7,0	7,1

З табл. 1 видно, що за 10-річного інвестиційного періоду найбільшу віддачу отримано від акцій. Від'ємне значення показали золото, срібло, нафта, облігації та поштові марки, оскільки коливання цін на ринках за цей період значні та можуть привести до отримання збитків за даними активами. При інвестуванні на п'ять років найбільш вигідними є картини старовинних майстрів. Нафта як актив є найбільш ефективною при інвестуванні на один рік.

Особливостями інвестування в предмети антикваріату є наступні. Інвестиції в колекціонування монет є альтернативним інвестуванням, завдяки необмеженим можливостям поповнення колекції. Інвестування в предмети мистецтва і антикварні меблі потребує значних обсягів, а найдорожчі монети рідко коштують дорожче 100 000 дол. США. На думку експертів, найбільший прибуток забезпечують монети, що коштують від 1 000 до 10 000 доларів [1]. Старовинна зброя. Інвестування гарантовано забезпечить стабільні та значні прибутки. Особливий попит спостерігається на холодну зброю (шпаги, інкрустовані стилети, шаблі, мечі), вогнепальну, починаючи від легких пістолетів і закінчуючи більш важкими видами. Цей напрямок характеризується найвищим приростом вартості інвестицій. Живопис. Відмінною особливістю є попит на роботи іменитих художників. Роботи деяких українських живописців можуть принести інвес-

торам близько 100% результативності вкладень.

Основним мотивом арт-інвестора (фізичної особи) є отримання надприбутку, тоді як інвестиційний фонд, що займається арт-інвестуванням, використовує твори мистецтва переважно задля диверсифікації активів.

Суб'єктами, що пропонують послуги на ринку антикваріату є антикварні галереї, аукціонні будинки, інвестиційні фонди художніх цінностей, банки і арт-біржі, галереї, безпосередньо працюючи з успішними художниками [5, с. 41].

Серед аукціонів на світовому арт-ринку домінують Sotheby's і Christie's, сукупна частка яких становить 27% від обсягу всіх аукціонних продаж у світі, далі йдуть PhillipsdePury (6%) та Bonhams (5%). В Україні популярні такі аукціони, як Aukro, Auction.ua.

Інвестувати в антикваріат можна також через тематичні інвестиційні фонди і банківські програми, які ще називають арт-банкінгом [6]. В рамках їх роботи проводиться аналіз ситуації на ринку, здійснюються різні операції з антикваріатом від імені клієнта, підбираються найбільш вигідні і надійні предмети для інвестування. Перевагою є те, що особисто не прийдеться займатись аналітикою ринку, зберіганням старовинних речей та їх реставрацією. Професійні консультанти фінансових організацій підкажуть, коли краще купити чи продати той чи інший предмет, щоб отримати максимальний прибуток. В Україні такі

послуги пропонує вузьке коло банків, зокрема ОTR-банк і Укрсоцбанк.

Арт-ринок - це специфічна сфера економічних відносин, де здійснюється рух предметів образотворчого мистецтва і встановлюється попит і пропозиція на них. Це система товарообігу тво-

рів мистецтва та інвестиційних вкладень, враховуючи можливість підвищення ринкової вартості культурних цінностей.

В табл. 2 наведено динаміку обсягів продажів та угод світового арт та антикварного ринків впродовж 2003-2014 рр.

Таблиця 2

Динаміка обсягів продажів та угод світового арт та антикварного ринків впродовж 2003-2014 рр. [7,8]

Роки	Обсяги продажів, млн. євро	Темп приросту, %	Обсяги угод, млн. євро
2003	18631	-	25,4
2004	24385	30,9	26,6
2005	28833	18,2	28,2
2006	43331	50,3	32,1
2007	48065	10,9	49,8
2008	42158	-12,3	43,7
2009	28335	-32,8	31,0
2010	42951	51,6	35,1
2011	46351	7,9	36,8
2012	44091	-4,9	35,5
2013	47419	7,5	36,5
2014	51153	7,8	39,0

З даних табл. 2 видно, що у 2014 р. порівняно з 2003 р. обсяги продажів збільшилися майже в 3 рази, а обсяги угод зросли майже в 2 рази або на 54%. В 2014 р. арт-ринок досяг найвищого рівня, забезпечивши більше 51 млн. євро (що на 8% більше, ніж у минулому році) і перевершивши рі-

вень в 48 млн. євро, досягнутий у докризовому 2007 р. Найбільшими арт-ринками у 2014 р. були США (39%), Китай (22%) і Великобританія (22%) (рис. 3). З майже 180 міжнародних арт-ярмарок 39% припадають на США, 38% на Європу і 12% на Азію.

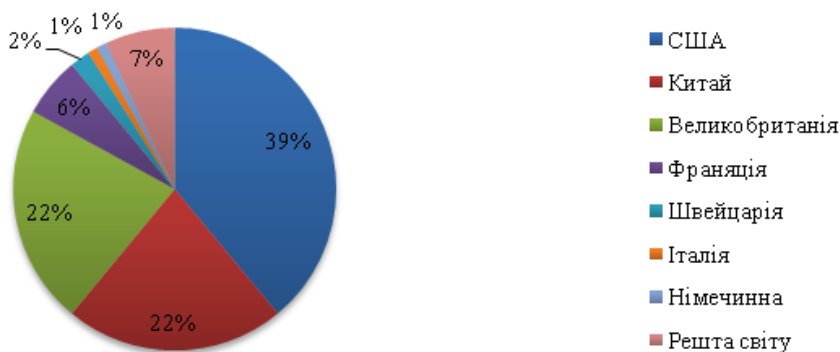

Рис. 3. Структура світового арт-ринку за 2014 р., % [7,8]

Домінуючим сегментом арт-ринку залишається ринок післявоєнного і сучасного мистецтва (художники, народжені після 1910 р.) - 48%, мистецтво модернізму (художники, народжені між 1875 і 1910 рр.) - 28%. Найбільшим ринком продажу післявоєнного і сучасного мистецтва є

США, у той час як мистецтво модернізму найбільш затребуване як в США, так і в Китаї. Мистецтво старовинних майстрів становить 8% світового арт-ринку, і 50% цього ринку припадає на Великобританію.

Найбільш популярними інвестиціями обсягом понад 1 млн. дол. США у рік є коштовності та годинники (29% інвестицій), антикваріат і предмети колекціонування (21%), твори мистецтва (17%).

Одним з напрямків зростання ринку інвестицій в мистецтво став розвиток діяльності інвестиційних арт-фондів в світі. Професійні інвестори говорять про нове поняття інвестування в SWAG (silver, wine, art and gold), що свідчить про те, що предмети колекціонування та об'єкти мистецтва готові зайняти провідне місце у сфері альтернативних активів [9, с. 70].

Основні переваги та недоліки інвестування в предмети антикваріату. Інвестиції в антикваріат є одним з найбільш вигідних вкладень: ринок достатньо розвинений, основні правила гри визначені. У покупця є впевненість, що придбана річ не знеціниться, на відміну від предметів сучасного мистецтва. Антикварні цінності і полотна майстрів належать до довгострокових вкладень. За даними міжнародного каталогу мистецтва HislorsPriceGuide, деякі інвестиції в антикваріат перевищили 700% [10].

Проте можна виділити деякі негативні аспекти, інвестиції в антикваріат - це значна небезпека. Продавці і покупці не ризикують купувати речі, достовірність яких не підтверджена. Єдиний спосіб уникнути підробок антикваріату - уважно перевіряти документи на антикваріат і користуватися послугами інвестиційного кон-

сультанта - антиквара. Антикваріат колекційного рівня завжди продається з сертифікатом - експертним висновком фахівців-антикварів. Однак, 20% прибутку від продажу предмета мистецтва будуть віддані аукціону, на якому він придбаний. Ще одна властивість об'єктів тезаврації загалом і предметів антикваріату зокрема - наявність колекційного попиту - суб'єктивне визнання їх цінності, що не дозволяє уніфікувати їх систему оцінки, недостатня ліквідність виступають головною перешкодою для віднесення даних предметів до повноцінних об'єктах інвестування.

Висновки. Слабка кореляція творів мистецтва як з акціями, так і з облігаціями, робить їх перспективним інструментом диверсифікації інвестиційних портфелів. Для більшості інвесторів наявність таких проблем, як складність вартісних оцінок, високий рівень транзакційних витрат і волатильність цін, стає перешкодою на шляху придбання предметів мистецтва винятково з інвестиційною метою. Однак, арт-ринок стає модним напрямом альтернативного інвестування. Аналіз арт-ринку засвідчує його інституціональний розвиток по всьому світу. Відбувається розвиток як традиційних майданчиків, таких як аукціонні дома, ярмарки, так і з'являються нові інститути - біржі, інвестиційні фонди художніх цінностей. Спостерігається активне долучення до інформаційних технологій: торги переходять на електронні майданчики в інтернет, відбувається глобалізація ринку.

Список використаних джерел

1. Васина Т. В. Инвестирование в предметы искусства / Т. В. Васина // Экономический журнал. - 2013. - № 1. - С. 152-156.
2. Активізація інвестиційного процесу в Україні : колективна монографія / [Т. В. Майорова, М. І. Диба, С. В. Онишко та ін.] ; за наук. ред. М. І. Диби, Т. В. Майорової. — К. : КНЕУ, 2012. — 472, [8] с.
3. Сайт інтернет аукціону Аукро [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://aukro.ua>.
4. Чала Ю. В. Світові сучасні тенденції обрання об'єктів інвестування: нетрадиційні інвестиції / Ю. В. Чала, Т. В. Щербакова // Економіка. Управління. Інновації. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2013_1_67.pdf.
5. Щурина С. В. Инвестиции в объекты искусства финансовых институтов и банков / С. В. Щу-

рина // Российский внешнеэкономический вестник. - 2015. - №6. - С. 40-49.

6. Грінцов О. Інвестиції на ринку творів мистецтва крізь призму фінансової кризи / О. Грінцов // Фінансовий ринок України. - 2012. - № 4. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/poradnyk/181.htm.

7. Dr. ClareMcAndrew TEFAF ArtMarketReport 2014 TheGlobalArtMarket, with a focusonthe US and China [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://www.tefaf.com/DesktopDefault.aspx?tabid=14>.

8. Globalartsalesin 2014 breakallknownrecords [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.tefaf.com/media/tefafmedia/TEFAF%202015%20-%20PB%208%20%20Global%20art%20sales%20in%202014%20break%20all%20known%20records%20EN.pdf>.

9. Шурина С.В. Финансовые риски инвестиций в объекты искусства / С.В. Шурина // Российский внешнеэкономический вестник. – 2014. – № 9. – С. 65-73.

10. DuncanHislop (2012) Hislop's Official International Price Guide toFineArt, HouseofCollectibles.

JEL CLASIFICATION: D 920, E 220

ART INVESTMENTS AS ALTERNATIVE DIRECTION FOR INVESTMENT

Inna V. VLASOVA

PhD, associate professor of the investment activity department SHEE «Vadym Hetman Kyiv National Economic University»

Iryna V. DELEH

Student, SHEE «Vadym Hetman Kyiv National Economic University»

Summary. The global art market in terms of its attractiveness for investments is investigated. Comparative characteristics of the efficiency of investment in various asset categories are shown.

antiques as an alternative investment asset is considered. The features of investing in antiques are distinguished.

Key words: *artinvestment, artmarket, antiques, investmentasset, art, investment, auction.*

The purpose of the article is to define the characteristics of art objects including antiques as an alternative investment asset and to explore the attractiveness of this market for investment.

The theoretical approaches to the art market definition are considered. Art market is a specific area of economic relations, where movement of fine art objects are made and supply and demand for them are established. It is a system of turnover of art works and investments.

Art investment belongs to the innovative and intellectual investment. Tangible assets (paintings, sculptures, antiques, installations, etc.) and intangible assets (music, cinema, literature, performances, etc.) are the objects of art investment. Investing in antiques can be done with a rational motive (art investment, speculation) and without it (collecting and patronage).

Coins (numismatics), military orders and medals (faleristics) and stamps (philately) are the most common species of investing in antique in Ukraine.

The authors have analyzed the return on investment in different asset categories with different periods of investment. The features, main pros and cons of investing in antiques are determined.

The global art and antique markets are analyzed. As a result, authors determined the most popular investments. They are made in jewelry and watches, antiques and collectibles, artworks.

A weak correlation of artworks with stocks and bonds, making them a perspective instrument to diversify investment portfolios. For most investors the existence of problems such as cost estimations complexity, high transaction costs and price volatility is an obstacle to purchase of art objects solely for the purpose of investment. However, the art market is becoming fashionable area of alternative investments.

References:

1. Vasina, T.V. (2013). Investing in art. *Ekonomicheskij zhurnal (Economic Journal)*, 1, 152-156 (in Russ.).

2. Mayorova, T.V., Dyba, M.I. & Onyshko, S.V. (2012). Enhancing the investment process in Ukraine. K.: KNEU (in Ukr.).

3. Internet auction Aukro (2012). Statistical information. Retrieved from <http://aukro.ua>.

4. Chala, Yu.V., & Shcherbakova, T.V. (2013). Global current trends of choosing of investors: alternative investments. *Ekonomika. Upravlinnya. Innovatsiyi (Economics. Management. Innovation)*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2013_1_67.pdf.

5. Schurina, S.V. (2015). Investing in art objects of financial institutions and banks. *Rossiyskiy vneshneekonomicheskiy vestnik (Russian Foreign Economic Bulletin)*, 6, 40-49 (in Russ.).

6. Hrintsov, O. (2012). Investment in the art market in the light of the financial crisis. *Finansovyy rynek Ukrainy* (Financial market of Ukraine), 4. Retrieved from http://www.ufin.com.ua/analit_mat/poradnyk/181.htm (in Ukr.).

7. Dr. Clare McAndrew (2014). *TEFAF Art Market Report 2014. About the Global Art Market, with a focus on the US and China*. Retrieved from <http://www.tefaf.com/DesktopDefault.aspx?tabid=14>.

8. About the Global art sales in 2014 break all known records. Retrieved from: <http://www.tefaf.com/media/tefafmedia/TEFAF%202015%20%20PB%208%20%20Global%20art%20sales%20in%202014%20break%20all%20known%20records%20EN.pdf>.

9. Schurina, S.V. (2014). Financial risks of investing in art objects. *Rossiyskiy vnesheekonomicheskiy vestnik* (Russian Foreign Economic Bulletin), 9, 65-73 (in Russ.).

10. Duncan Hislop (2012). *Hislop's Official International Price Guide to Fine Art. House of Collectibles*.

УДК 331.25 (477)

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

ДРОБОТ Ярослав Вікторович

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпропетровськ)

РЕЗНИЧЕНКО Наталя Вікторівна

студентка 4-го курсу Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпропетровськ)

E-mail: natali.reznichenko.95@mail.ru

Анотація. В статті обґрунтовується необхідність реформування пенсійної системи України шляхом реформування солідарної системи, створення накопичувальної системи, розвитку системи добровільного пенсійного забезпечення, а також необхідність підвищення її фінансової стійкості і пошуку нових джерел фінансування.

Аннотация. В статье обосновывается необходимость реформирования пенсионной системы Украины путем реформирования солидарной системы, создания накопительной системы, развития системы добровольного пенсионного обеспечения, а также необходимость повышения ее финансовой устойчивости и поиска новых источников финансирования.

Ключові слова: пенсійна система України, пенсійне забезпечення, дефіцит, пенсійний фонд, солідарна система, реформування, пенсії, державний бюджет.

Ключевые слова: пенсионная система Украины, пенсионное обеспечение, дефицит, пенсионный фонд, солидарная система, реформирование, пенсии, государственный бюджет.

Постановка проблеми. Сучасний стан пенсійної системи в Україні є вкрай незадовільним, насамперед через недостатнє фінансування для її ефективного функціонування. Для виведення пенсійної системи України з кризового стану необхідно реформувати солідарну систему, створити накопичувальну систему та сприяти розвитку системи добровільного пенсійного забезпечення.

Мета статті полягає у обґрунтуванні напрямів удосконалення функціонування пенсійної системи України.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Для України проблема пенсійного забезпечення є надзвичайно актуальною, тому що на даному етапі відбувається такий процес як «старіння нації», що призводить до збільшення кількості людей пенсійного віку та зростання пенсійного навантаження на працюючих. В результаті маємо незбалансованість доходів і витрат Пенсійного фонду. Тому необхідно з'ясувати шляхи реформування пенсійної системи України, опираючись на досвід інших країн з розв'язання цього питання.

Питання розвитку пенсійного забезпечення завжди були актуальними та висвітлювались у працях провідних світових і вітчизняних економістів таких як: Г. МакТаггарта [4, с. 10], Л. Батченко, М. Деліні [1, с. 188], І. Гнібиденко [2, с. 4], В. Мельничук [5, с. 66], А. Скрипник, Л. Ліхтенштейн [8, с. 138].

Пенсійна система України – сукупність створених в Україні правових, економічних і організаційних інститутів і норм, метою яких є надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсії.

На сьогодні пенсійна система України знаходиться у кризовому стані, який характеризується такими проявами:

- значний дефіцит коштів Пенсійного фонду, що призводить до посилення залежності від державного бюджету;
- тінізація заробітної плати громадян;
- демографічна криза – значне перевищення кількості пенсіонерів над кількістю громадян, які працюють.

З цього року в Україні діє трирівнева система пенсійного забезпечення. На даний час вона складається з першого рівня (солідарної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування), другого рівня (накопичувальної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування) і третього рівня (системи добровільних пенсійних заощаджень). Усі три рівні активно реформуються. Проте, останніми роками процес загальмувався: реформування першого рівня досі не завершено, другий рівень досі не введено, третій рівень повільно розвивається без державної підтримки [9, с. 25].

В Україні другий рівень пенсійної системи планувалось ввести з 2007 року, проте це й досі не зроблено. Третій рівень – добровільна недержавна система пенсійного забезпечення – це приватне страхування пенсій через добровільне залучення коштів громадян і організацій у недержавні пенсійні фонди (НПФ), страхові компанії і банківські установи. Наразі третій рівень повільно розвивається і обсяг пенсійних виплат, що здійснює НПФ є ще невеликим. Позитивною рисою НПФ є те, що навіть в умовах кризи вони здійснювали пенсійні виплати вчасно і в повному обсязі.

Аналізуючи функціонування пенсійної системи України, необхідно враховувати світовий досвід. Розглянемо пенсійні системи найбільш розвинутих країн світу: Франції, Німеччини та Великої Британії. В Німеччині виконується принцип солідарності поколінь. Пенсійна система трирівнева: обов'язкове державне пенсійне забезпечення, пенсійне страхування на підприємствах, приватні фонди страхування. Трудова база відрахування до пенсійних фондів 5-35 років. Пенсійний вік для чоловіків – 65 років, для жінок – 60 років. Середня пенсія становить 70 % від заробітної плати (для чоловіків – 950 євро, для жінок – 500 євро) [9, с. 45]. У Великобританії пенсійне забезпечення має назву «Національна система страхування». Пенсійний вік для чоловіків 65 років і 60 років для жінок. Існує два види пенсій: державна базова (однакові розміри для усіх) і державна страхова (25 % від розміру заробітної плати). З 2010 року трудовий стаж став 30 років для усіх. Середня пенсія становить 95,25 фунтів стерлінгів на тиждень [9, с. 46]. У Франції замість накопичувального фонду є спеціальний фонд, у який кожен особисто вкладає стільки грошей, скільки хоче. Держава заохочує недержавні пенсійні фонди, звільняючи їх від сплати податків. Проте, недержавні пенсійні фонди охопили лише

невелику частину французьких пенсіонерів. Пенсії складають 50 % від середньої заробітної плати за останні 11 трудових роки. Пенсія у Франції складає 6 тис.-12 тис. Євро [9, с. 47].

Фактично сьогодні Україна послуговується пенсійною системою, основи якої були закладені у 1889 році в Німеччині канцлером Отто фон Бісмарком та скальковані радянським керівництвом у часи УРСР (у 1956 році в СРСР уперше було введено пенсію для робітників та службовців, а в 1964-му – для колгоспників). Ідеться про солідарну ПС, коли в Пенсійний фонд на користь нинішніх пенсіонерів платять ті, хто працює, у надії, що в майбутньому на їхню користь платитимуть інші покоління.

Система непогано функціонувала, доки кількість працюючих була великою, а пенсіонерів – незначною. Та в 1980–1990-х роках ситуація в Україні кардинально змінилася: завершився демографічний перехід до сім'ї з 1–2 дітьми; зросли тривалість життя й кількість пенсіонерів; зменшилася чисельність працюючих. І хоча система давала збої, це не завадило її «вдосконаленню» вже в роки незалежності шляхом запровадження спеціальних пенсій для державних службовців, суддів, прокурорів, народних депутатів, митників, журналістів державних ЗМІ та ін.

При тому, що пенсії для абсолютної більшості людей залишаються мізерними (середній розмір місячної пенсії сьогодні становить 1590 грн і лише 3% отримують пенсії більші за 3500 грн), кошти, яких потребує її виплата в масштабі країни, величезні, а їх сума з року в рік зростає темпами, несумісними з можливостями економіки. У 2014-му частка пенсійних видатків сягала 16,4% ВВП (найвищий показник серед країн Європи), тоді як середня пенсія українця, навпаки, є найнижчою.

Попри те що пенсійний внесок в Україні є одним із найбільших у світі, Пенсійному фонду хронічно бракує власних грошей для виконання пенсійних зобов'язань, обсяг яких щороку зростає і на 2015-й становить 253 млрд грн. Перманентні дефіцити Пенсійного фонду покриваються трансфертами з бюджету, забираючи державні ресурси від фінансування сфер охорони здоров'я, культури, освіти, оборони, будівництва доріг (у 2015 році для цього передбачено більш ніж 81 млрд грн; порівняймо: для Міноборони фактично у воєнний час – 40,5 млрд).

Якщо не вжити кардинальних заходів, ситуація лише загострюватиметься, оскільки вже сьогодні на одну особу, яка сплачує внески, припа-

дає 1 пенсіонер, а з часом буде 1,4 пенсіонера, що може призвести до колапсу пенсійної системи, не залишаючи жодних шансів на забезпечену старість тим, хто сьогодні працює, особливо молоді [6].

Безперечно позитивними моментами введення пенсійної реформи в Україні спеціалісти називають: підвищення добробуту українських пенсіонерів; створення умов для забезпечення Пенсійного фонду необхідними для виплат коштами; гарантування стабільної виплати достойної пенсії у майбутньому; виведення з тіньового сектору економіки великої частини працездатного населення, яке отримує зарплату «у конвертах», чим позбавляють себе можливості отримувати гідну пенсію; удосконалення порядку призначення, перерахунку пенсій. Необхідно відмітити, що, незважаючи на досить невеликий період функціонування третього рівня пенсійної системи, інвестиційний дохід, отриманий НПФ зростає (на 2014 рік він становив 317,1 млн.грн.), тому що НПФ вчасно виплачує пенсійні виплати.

Солідарна пенсійна система - існуючий перший рівень української пенсійної системи в умовах демографічної кризи неспроможна фінансово забезпечити гідний рівень життя пенсіонерів. Оскільки вона передбачає утримання громадян пенсійного віку наступними поколіннями працюючих, то може ефективно функціонувати лише за умови розширеного відтворення покоління. Для підвищення її фінансової стійкості і пошуку нових джерел фінансування потрібно:

- розробити заходи, які прилягли б призупиненню процесів «тінізації» доходів населення;
- підвищити розмір заробітної плати та інших доходів населення. У сучасних умовах рівень заробітної плати працівників не повною мірою відповідає вартості робочої сили. Заробітки працівників повинні надавати їм можливість не тільки сплачувати податки й страхові внески, підвищувати рівень споживання, а й робити відповідні заощадження в банківських установах, формуючи тим самим фінансові ресурси для інвестування національної економіки;
- залучити підприємців, які працюють за спрощеною системою оподаткування до сплати пенсійних внесків. У свою чергу, співпраця з контролюючими державними органами дасть поштовх до легалізації найманих працівників. Для останніх можливе запровадження пенсійних канікул на певний строк, з поетапним підвищенням сплати пенсійних внесків у майбутньому [3, с. 201].

Сучасний стан соціально-економічного розвитку країни, в умовах якого доводиться запроваджувати обов'язкове накопичувальне пенсійне страхування, є об'єктивно непростим, тому потрібно визначити комплекс заходів щодо його втілення.

Серед основних пріоритетів, які б дозволили ефективно ввести другий і третій рівні пенсійної системи доцільно виділити:

- формування базових макроекономічних передумов. Серед них - постійне зростання щонайменше на 3 - 4% ВВП держави, порівняно до попередніх років, зниження рівня безробіття за рахунок створення нових робочих місць, невисокі темпи інфляції, підвищення заробітної плати.
- підвищення інвестиційної привабливості фінансових інструментів для вкладення коштів накопичувальних пенсійних програм. Формування стабільного фінансового ринку сприятиме розвитку економічної та соціальної інфраструктури держави, скорішому подоланню фінансової кризи;
- економічне виховання молоді та населення працездатного віку щодо запровадження обов'язкового накопичувального пенсійного страхування, визначення його переваг для кожного громадянина. Для цього доцільно запровадити у школах факультативи, у вищих навчальних закладах ввести спецкурс «Основи пенсійної реформи в Україні», в організаціях, установах і на підприємствах проводити навчальні семінари з питань використання накопичувальних пенсійних програм. У засобах масової інформації проводити роз'яснювальну роботу, на телебачення створювати освітні програми про формування національної пенсійної моделі;
- забезпечення інституціональної готовності пенсійної системи, яка передбачає створення інфраструктури та механізмів її ефективного управління.

Проблема пенсійної системи стосується всього дорослого населення країни незалежно від того, в якій мірі кожна людина усвідомлює цей факт. Державна пенсійна система України несправедлива, нереформована, обтяжлива для суспільства.

Пенсії для абсолютної більшості людей залишаються мізерними, засоби, що поступають на їх виплату в масштабі країни, величезні, а їх сума з року в рік зростає несумісними з можливостями економіки темпами [10].

Висновки. Отже, реформувати пенсійну систему необхідно за рахунок: реформування со-

лідарної системи, створення накопичувальної системи, розвитку системи добровільного пенсійного забезпечення. Солідарна система вже фінансово неспроможна забезпечити достатній рівень пенсій. Сумарних відрахувань недостатньо для утримання такого рівня пенсій. Тому необхідно долучити до цієї системи інші, недержавні організації. Також треба забезпечити фінансову стійкість і соціальну справедливість

солідарної системи. Для цього необхідно забезпечити обов'язкове державне пенсійне страхування, встановити порядок визначення пенсій та обмежити максимальні пенсії. Також необхідні економічні стимули для пізнішого виходу людей на пенсію. Існує необхідність створення нових фінансових інструментів, що забезпечуватимуть доходність пенсійних активів.

Список використаних джерел:

1. Батченко Л. Розвиток реформованої пенсійної системи України / Л. Батченко, М. Деліні // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 6. – С. 188.
2. Гнибіденко І. Пенсійна реформа в Україні: стан, проблеми, перспективи / І. Гнибіденко // Економіка України. – 2007. – № 4. – С. 4.
3. Долгова О. Розвиток недержавного пенсійного забезпечення в Україні // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету (КНТЕУ). – 2009. – №2. – С. 33-39.
4. МакТаггарт Г. Соціальне страхування та пенсійна реформа / Г. МакТаггарт // Людина і праця. – 2004. – № 7. – С. 10.
5. Мельничук В. Тенденції розвитку пенсійної системи України / В.Мельничук // Фінанси України. – 2010. – № 4. – С. 66.
6. Пенсійна реформа – спроба №3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/136867>
7. Проблеми системи пенсійного забезпечення в Україні та шляхи її вдосконалення [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://papers.univ.kiev.ua/1/vijskovo_specialni_nauky/articles/shpyliovyi-s-e-the-problems-of-the-pension-system-in-ukraine-and-the-ways-of-it_18255.pdf
8. Скрипник А. Фінансові ризики в контексті пенсійної реформи / А. Скрипник, Л. Ліхтенштейн // Фінанси України. – 2007. – № 2. – С. 138.
9. Терещенко Г. Проблеми розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні / Г. Терещенко, Т. Мусатова // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 76.
10. Цигилик І.І. Проблеми розвитку пенсійної системи України // Економіка. Фінанси. Право. – 2008. – №6. – С. 8-13.

JEL CLASSIFICATION: H 550

PROBLEMS AND DIRECTIONS OF REFORMATION OF THE PENSION SYSTEM OF UKRAINE

Jaroslav V. DROBOT

Ph.D., associate Professor, assistant Professor of Finance Oles Gonchar Dnipropetrovsk National University (Dnepropetrovsk)

Nataliya V. REZNICHENKO

student of 4th year Dnipropetrovsk National University Oles Gonchar (Dnepropetrovsk)

Annotation. This article proves the necessity of reforming the pension system in Ukraine by reforming the solidarity system, the creation of a funded system, the system of voluntary pension schemes, the necessity to improve its financial sustainability and the search for new sources of funding.

Key words: *the pension system in Ukraine, pensions, shortage, pension fund, solidarity system, reforming, pensions, the state budget.*

The issue of pensions is extremely important for Ukraine because at this stage there is a process called «aging nation» which increases the number of people of retirement age and rises pension burden on employees. The result is an imbalance of revenues and expenditures of the Pension Fund. It is therefore necessary to find out ways of reforming the Pension System of Ukraine, based on the other countries experience of solving this problem.

Ukraine's Pension System is a set created in Ukraine legal, economic and organizational institutions and norms that aim to provide citizens with financial support in the form of pensions.

Today the Pension System of Ukraine is in crisis, characterized by the following symptoms:

- significant deficit of the Pension Fund, leading to greater dependence on the state budget;
- shadowing wages of citizens;
- demographic crisis which is a significant excess of pensioners over the number of citizens who work.

To improve the financial sustainability of the Pension System of Ukraine and to find new sources of funding it is necessary to:

- develop measures that would conduce suspension process of «shadow» incomes;

- increase the wages and other income. In modern terms wages of workers does not fully meet labor costs. Workers' earnings should enable them not only to pay taxes and insurance premiums as well as increase consumption, but also make corresponding savings in banks, thus forming the financial resources to invest national economy;

- attract entrepreneurs working under the simplified tax system for pension contributions.

Therefore, the Pension System reform is necessary due to: reforming the PAYG system, creating an accumulation system, developing of voluntary pensions. The solidarity system is financially incapable to provide adequate pensions. The total allocations are not enough for keeping such a level of pensions. That is why it is necessary to attach other NGOs to the system. It is necessary also to ensure financial stability and social justice of solidarity system. This requires establishing of the Compulsory State Pension Fund, the procedure for determining pension and the maximum pension limitation. Also some economic incentives for later retirement are needed. There is a demand for creating new financial instruments that will ensure profitability of pension assets.

References:

1. Batchenko L. and Delini M. (2010), «The development of the reformed pension system in Ukraine», *Aktual'ni problemy ekonomiki*, vol. 6, p.188.

2. Gnibidenko I. (2007), «Pension reform in Ukraine: state, problems and prospects», *Ekonomika Ukraini*, vol. 4, p. 4.

3. Dolgova O. (2009), «The development of private pensions in Ukraine», *Visnyk Kyivs'kogo natsional'nogo torovel'no-ekonomichnogo universytetu (KNTEU)*, vol. 2, pp.33-39.
4. Maktaggart G. (2004), «Social Security and Pension Reform», *Lyudyna i pratsya*, vol. 7, p. 10.
5. Mel'nychuk V. (2010), «Trends pension system in Ukraine», *Finansy Ukrainy*, vol. 4, p. 66.
6. Pension reform - an attempt №3, available at: <http://tyzhden.ua/Economics/136867>
7. The problems of the pension system in Ukraine and ways to improve, available at: http://papers.univ.kiev.ua/1/vijskovo_specialni_nauky/articles/shpylyovyi-s-e-the-problems-of-the-pension-system-in-ukraine-and-the-ways-of-it_18255.pdf
8. Skrypnyk A. and Lihtenshtein (2007), « Financial risks in the context of pension reform », *Finansy Ukrainy*, vol. 2, p.138.
9. Tereshenko G. and Musatova T. (2008), « Problems of development of private pension insurance in Ukraine », *Finansy Ukrainy*, vol. 12, p.76.
10. Tsygulyk I.I. (2008), «The problems of the pension system in Ukraine», *Ekonomika. Financy. Pravo.*, vol. 6, pp.8-13.

УДК: 657.471

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ

ДУБІНІНА Марина Вікторівна*д.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту, Миколаївський національний аграрний університет***ЛУНГОЛ Марина Вікторівна***студентка, Миколаївський національний аграрний університет**e-mail: mari121994sha@gmail.com*

Анотація. Розглянуто підходи до класифікації трансакційних витрат з метою відображення їх в обліку. проаналізовано існуючі класифікації трансакційних витрат. Удосконалено класифікацію трансакційних витрат, яка є необхідною передумовою для розробки методики оцінки трансакційних витрат в економіці.

Аннотация. Рассмотрены подходы к классификации трансакционных издержек с целью отражения их в учете. проанализированы существующие классификации трансакционных издержек. Усовершенствована классификацию трансакционных издержек, которая является необходимой предпосылкой для разработки методики оценки трансакционных издержек в экономике.

Ключові слова: трансакційні витрати, трактування трансакційних витрат,, класифікація, конкурентоспроможність.

Ключевые слова: трансакционные издержки, трактовка трансакционных издержек, классификация, конкурентоспособность.

Постановка проблеми. Запорукою успішного розвитку та результативної діяльності будь-якого підприємства є ефективне управління. На сучасному етапі розвитку економіки України це стає особливо актуальним, адже функціонування підприємств відбувається в умовах жорсткої конкуренції, невизначеності, ризику, і тісно пов'язане з пошуком ділових партнерів, контрагентів або інформації про них, укладанням та реалізацією угод, контролем за їх виконанням, окресленням і захистом прав власності.

Саме щодо розвитку права власності, то він знайшов своє відображення в бухгалтерському обліку, де відбувається перехід від фіксування наявності та руху активів до відображення змін прав власності на активи. Такі зміни відбуваються завдяки укладанню контрактів між контрагентами, а взаємодія з останніми супроводжується трансакційними витратами [1].

Ці витрати як одна з ключових категорій інституціонального підходу в економічній теорії залишаються, мабуть, найневизначенішою категорією. Пояснюється це не відсутністю досліджень у цій сфері, а, навпаки, останнім часом у

світі та в Україні питанню вивчення трансакційних витрат приділяють велику увагу. Проблема невизначеності полягає у відсутності консенсусу в науковій спільноті з приводу єдиних критеріїв визнання витрат трансакційними, їх класифікації й оцінки, розподілу компетенцій з прийняття рішень на основі інформації про трансакційні витрати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми класифікації трансакційних витрат піднімалися в працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених: С.І. Архієреєв [1], Л.В. Базалієва [2], С.Ю. Барсукова [3], П.В. Брінь, С.В. Кузьминов та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, більша частина науковців у своїх працях акцентує увагу на конкретних підходах до формування та класифікації трансакційних витрат. Питання дослідження окремих класифікацій трансакційних витрат, вивчення їх формування з метою вдосконалення обліку трансакційних витрат. Незважаючи на підвищений інтерес знаних науковців до обраної проблематики, дослідження трансакційних витрат не втрачає актуальності.

Формулювання цілей. Метою дослідження є вивчення основних підходи до формування та класифікації трансакційних витрат на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах господарювання загальновідомим фактом є те, що кінцева мета діяльності будь-якого підприємства – це одержання прибутку. А для визначення кінцевого результату прибутку необхідно вести ефективний облік витрат, який сприятиме зростанню конкурентоспроможності продукції та стане реальним досягненням довгострокового економічного зростання суб'єктів господарювання.

Для збереження і покращення загальної прибутковості підприємства керівництво повинно знати розміри специфічних витрат і прибутків на будь-який момент по окремих видах продукції, по кожному цеху та по інших структурних підрозділах підприємства. Саме облік витрат і

дає таку інформацію, допомагає контролювати витрати, встановлюючи критерії ефективності виробництва.

Особливої уваги в умовах формування сервісної економіки нового типу заслуговує питання створення методологічного та методичного базису визначення розміру трансакційних витрат у сфері надання послуг при переході від індустріального до постіндустріального суспільства як на рівні окремої господарської одиниці, так і на макроекономічному рівні. Для цього, перш за все, необхідно обґрунтувати повну та детальну класифікацію трансакційних витрат. Така класифікація є необхідною передумовою для розробки методики оцінки трансакційних витрат в економіці [4].

Представники сучасної економічної теорії трактують трансакційні витрати по-різному, інколи діаметрально протилежно (табл. 1).

Таблиця 1

Основні визначення трансакційних витрат

Автори	Визначення
К. Ерроу	Витрати експлуатації економічної системи
Я. Вінницькі	Витрати, пов'язані зі створенням, зміною, закріпленням і використанням інститутів економічними суб'єктами
Д. Норт	Витрати "складаються із витрат оцінки корисностей об'єкта обміну та витрат забезпечення прав і примусу до їх дотримання"; зумовлені характером виробничих відносин
Г. Демсетц	Витрати будь-якої діяльності, пов'язані з використанням цінового механізму. Аналогічно витрати управління
С. Чанг	У широкому розумінні до складу трансакційних витрат входять ті витрати, існування яких неможливо уявити в економіці Робінзона Крузо
П. Мілгром, Дж. Робертс	Охоплюють також будь-які витрати, що виникають унаслідок неефективності спільних рішень, планів, договорів, що укладаються, і створених структур; неефективних реакцій на умови, які змінилися; неефективного захисту угод.

Джерело: побудовано автором з використанням джерел [5, 6, 8, 9].

Метою обліку трансакційних витрат є надання користувачам необхідної детальної та своєчасної інформації про трансакційні витрати у встановлені строки та за необхідності зробити аналіз трансакційних витрат у короткі терміни.

На думку О. Уільямсона, корисно розрізняти трансакційні витрати типу *ex ante* й *ex post*. Перші включають в себе витрати на складання проекту контракту, проведення переговорів й забезпечення гарантій реалізації угоди.

Ці дії можна проводити з особливою ретельністю, і в такому випадку складається складний

документ, в якому передбачаються численні можливі майбутні події й відповідна адаптація до них учасників угоди. У протилежному випадку договір може залишитися неповним й пробіли в ньому будуть заповнюватися сторонами по ходу виникнення непередбачених обставин.

Отже, замість того, щоб заздалегідь наводити мости через всі можливі перешкоди, що є дуже амбіційною задачею, оговорюється лише необхідність вирішення проблем по мірі їх появи.

Розглянемо класифікацію трансакційних витрат за О. Уільямсоном в табл. 2.

Таблиця 2

Класифікація трансакційних витрат за О. Уільямсоном

Витрати ex ante	Витрати ex post
Витрати пошуку інформації: витрати на пошук інформації про потенційного партнера і ситуацію на ринку, а також витрати, пов'язані з неповнотою та недосконалістю придбаної інформації	Витрати специфікації та захисту прав власності: витрати на утримання судів, арбітражу, затрати часу і ресурсів, потрібні для поновлення порушених у процесі виконання контрактів прав, а також втрати від поганої специфікації прав власності та ненадійного захисту
Витрати ведення переговорів: витрати на ведення переговорів про умови обміну, вибір форми угоди	Витрати опортуністичної поведінки: витрати на контроль за дотриманням умов угоди і попередження опортунізму, тобто ухилення від цих умов
Витрати вимірювання: витрати, необхідні для визначення якості товарів і послуг, щодо яких укладається угода	

Джерело: побудовано автором з використанням джерел [11].

Трансакційні витрати, пов'язані з контролем і розподілом відповідальності, виділяли Я. І. Кузьминов, М. М. Юдкевич. До переліку даних витрат вони відносили:

- витрати солідарної відповідальності (полягають у неоднаковому ступені забезпеченості ризиків неефективної спільної діяльності капіталами сторін);
- витрати неефективного розподілу власності (полягають у тому, що прибуток партнера фіксо-

ваний і не залежить від ефективності його роботи);

- витрати на право старшого партнера (полягають у дисонансі прибутків від діяльності та наданих повноважень "старшого" партнера, таким чином старший партнер може укладати не вигідні контракти, отримуючи за це доходи у вигляді хабарів, що призводить до збитків інших учасників угоди) [5].

Також досить змістовну класифікацію наводить С. Суворова (табл. 3).

Таблиця 3

Класифікація трансакційних витрат

Класифікаційна ознака трансакційних витрат	Класи, види
За типом контракту	Витрати пошуку інформації
	Витрати ведення переговорів
	Витрати вимірювання кількості та якості товарів, що вступають в обмін
	Витрати специфікації та захисту прав
	Витрати опортуністичної поведінки
За характером	Специфічні трансакції
	Повторювані трансакції
	Невизначені трансакції
За типом контракту	Класичний контракт – разові та повторювані угоди по стандартним товарам
	Некласичний контракт – угоди середнього рівня специфічності
	Контракти відносин – угоди високо специфічні
За суб'єктами	Трансакційні послуги комерційного (приватного) сектору
	Трансакційні витрати державного сектору
По відношенню до ринкових механізмів	Ринкові компоненти трансакційних витрат, що отримують явну вартісну оцінку на ринку з точки зору покупця та продавця
	Неринкові компоненти, пов'язані з негативними явищами (надлишкова бюрократія, хабарництво, криміналізація бізнесу і т. п.)

Таблиця 3 (продовження)

За організаційною формою	Трансакційні витрати, що супроводжують трансакції зовнішньої направленості, використання зовнішніх можливостей
	Трансакційні витрати, що супроводжують трансакції внутрішньої направленості по внутрішньо фірмовій ієрархії

Джерело: побудовано автором з використанням джерел [10].

Відповідно до табл. 3, можемо припустити, що для потреб бухгалтерського обліку можна використати класифікацію трансакційних витрат за першою ознакою – за змістом та призначенням. Витрати, визначені за іншими класифікаційними ознаками, можна використовувати для проведення аналізу та контролю на підприємстві.

Достатньо відома також класифікація трансакційних витрат, яку здійснено Д. Норт та

Т. Еггертссоном. Першим цю класифікацію запропонував Д. Норт, а чітко сформулював Т. Еггертссон. Ця класифікація є ґрунтовною, і в ній трансакційні витрати чітко розподіляються за окремими видами. При цьому вченими визначено докладний перелік витрат, що формують кожену класифікаційну групу. Розглянемо класифікацію трансакційних витрат Норта–Еггертссона в табл. 4.

Таблиця 4

Класифікація трансакційних витрат Норта–Еггертссона

Трансакційні витрати	
Вид витрат	Зміст витрат
1. Витрати пошуку інформації (чи витрати виявлення альтернатив)	Витрати часу та ресурсів, які необхідні для ведення пошуку, а також витрати, які пов'язані з неповнотою та недосконалістю сфери пошуку: прийнятна ціна; інформація про якість товарів і послуг; інформація про репутацію продавців; інформація про репутацію покупців; витрати вимірювання.
2. Витрати ведення переговорів	Витрати комунікації (витрати на переклад, витрати, пов'язані з нерозумінням партнерами один одного через відмінності в бізнес-культурі); стратегічні витрати (витрати на коштовні прийоми, обіди, супроводження партнера тощо); витрати затягування прийняття рішень (витрати альтернатив).
3. Витрати укладання контракту	Витрати, пов'язані з фіксацією контракту.
4. Витрати моніторингу	Збір інформації про дії партнера; стимулювання добросовісного виконання контракту.
5. Витрати примушення до виконання контракту	Механізми примушення до виконання контракту (репутаційний та контрактний).
6. Витрати специфікації й захисту прав власності	Витрати на обмін правами власності; витрати на захист прав власності, які мають, від держави (експропріація, націоналізація тощо) та кримінальних структур (вимагання, рейдерство тощо).

Джерело: побудовано автором з використанням джерел [9].

Розглядаючи трансакційні витрати входження на ринок малих підприємств С.Ю. Барсукова виділяла наступні види витрат:

- платежі за отримання прав власності (реєстрації, ліцензування); платежі за доступ (а не оплата власне ресурсу) до матеріальних, фінансових та інтелектуальних ресурсів;
- витрати отримання індивідуальних пільг та привілеїв;
- витрати укладання та підтримки контрак-

тних відносин з партнерами (пошук інформації про партнерів);

- ведення переговорів;
- оформлення угод і контрактів, включаючи найм працівників;
- надання неформальних послуг і допомоги; введення пільг і незастосування санкцій);
- витрати обслуговування тіньових операцій (витрати по оформленню уникання податків, переведення в готівку коштів і таке інше) [3].

Важливим є поділ трансакційних витрат на вимірювані і не вимірювані. Якщо вимірювані трансакційні витрати ще можна оцінити на основі даних фінансової та бухгалтерської звітності підприємства, то не вимірювані практично неможливо відслідкувати. До таких витрат, зокрема, належать витрати внаслідок проявів опортуністичної поведінки контрагентів чи співробітників підприємства (ухилення від виконання зобов'язань чи недобросовісне їх виконання), витрати внаслідок погіршення репутації підприємства в результаті дії чи бездіяльності контрагентів чи персоналу, витрати внаслідок використання контрагентами при здійсненні ринкових трансакцій особистих зв'язків, спеціальних знань, що не дає можливості укласти контракти на більш вигідних умовах тощо [2].

Проте, труднощі виникають і з вимірюваними трансакційними витратами, оскільки у вітчизняній системі рахунків бухгалтерського обліку не передбачено виокремлення трансакційних витрат. Тому при оцінці трансакційних витрат підприємства основна проблема виникає:

1) при визначенні, які саме витрати відносити до трансакційних;

2) використовуючи які джерела можна отримати про них інформацію.

Висновки. Таким чином, визначення належності трансакційних витрат до певної класифікаційної групи є основою для розробки методики оцінки трансакційних витрат, а також визначення напрямків їх зниження, до яких, зокрема, відносяться: спеціалізовані ринки та біржі, які урівноважують попит та пропозицію у просторі і/чи у часі.

Отже, існує велика різноманітність підходів до класифікації трансакційних витрат, що заважає розробці єдиної методики бухгалтерського обліку. Трансакційні витрати займають досить вагомий частку серед інших витрат підприємства, відтак ігнорування їх обліком стає все більш неможливим. Тому, першочергового значення набувають питання оцінки трансакційних витрат в економіці послуг, оскільки частка, яку займають останні в загальних витратах при виробництві будь-якого економічного блага, особливо послуги, підвищується з кожним роком при відповідному зменшенні частки трансформаційних витрат.

Список використаних джерел:

1. Архиєреїв С. Трансакційна архітектоніка та інституційні перетворення трансакційного сектору // Інституційна архітектоніка і динаміка економічних перетворень / Під. ред. А. А. Гриценко. — Х., 2008. — С. 473.
2. Базалієва Л.В. Науково-теоретичні та методичні основи управління трансакційними витратами підприємства. Монографія / Л.В. Базалієва. — Харків: Вид. ХНЕУ, — 2009. — С. 164.
3. Барсукова С. Ю. Трансакційні витрати входження на ринок підприємств малого бізнесу / С. Ю. Барсукова // Проблеми прогнозування. — 2000. — №1. — С. 108-119.
4. Грінченко А. В. Розмежування зрозуміти витрати, витрати, видатки та втрати / А. В. Грінченко // Економічний форум. — 2012. — № 3. — С. 5-9.
5. Демсец Н. Фірма в економічній теорії: Тиха революція // американський економічний Огляд. — 1997. — Вип. 87. — № 2. — С. 425.
6. Ерроу К. Можливість і межі ринку як механізму розподілу ресурсів // THESIS. -1993. — Т. 1. — Вип. 2. — С. 53.
7. Коуз Р. Фірма, ринок і право / Р. Коуз. // Пер. з англ. - М: Нове видавництво. — 2007. — С. 224.
8. Мілгром П. Економіка, організація і менеджмент : у 2 т. / П. Мілгром, Дж. Робертс // СПб. : Екон. шк., 1999. — Т. 1. — С. 472.
9. Норт Д. Інститути, інституційні зміни та функціонування економіки / Д. Норт. // М.: Фонд економічної книги «Початку», 1997. — С. 180.
10. Суворова С. Трансакційні витрати: особливості визнання в обліковій системі для цілей управління / С. Суворова // Проблеми і практика управління. — 2006. — № 10. — С. 45-53.
11. Уільямсон О. Економічні інститути капіталізму / О. Вільямсон. // Леніздат. — 1996. — С. 197.

JEL CLASSIFICATION: M49

THE MAIN APPROACHES TO THE FORMATION AND CLASSIFICATION OF TRANSACTION COSTS

Maryna V. DUBININA

Doctor of Economics, Head of the Department of accounting and audit, Nikolaev national agrarian university

Marina V. LUNGOL

student, Nikolaev national agrarian university

Summary. The approaches to classification of transaction costs to reflect them in accounting, analyzed the existing classification of transaction costs. Improved classification of transaction costs,

which is a necessary prerequisite for the development of methods of assessment of transaction costs in the economy.

Key words: *transaction costs, the treatment of transaction costs, classification, competitiveness.*

The key to a successful development and effective activity of any enterprise is the effective management. At the present stage of economical development of Ukraine, it becomes especially important, because the functioning of enterprises take place in conditions of severe competition, uncertainty, risk.

The problem of classification of transaction costs was raised in the works of such native and foreign scientists: S. I. Archiv, In Basella L., S. Y. Barsukova, V. P. Brne, S. V. Kuzminov, etc.

The aim of the account of transaction costs is to give users who need detailed and timely information on transaction costs in time and, if necessary, to make the analysis of transaction costs in the short term. As A. Williamson considers, it is useful to distinguish ex ante and ex post transaction costs.

Transaction costs, which are associated with monitoring and allocation of responsibility, were underlined by Yaroslav Kuzminov, N. M. Yudkevich. There is also a well-known classification of transaction costs, which was proposed by D. North and T. Eggertsson. The first, who proposed this classification was D. North, and made it clear So Eggertsson.

Taking into consideration the transaction costs of entering the small business market S. Y. Barsukova has identified the following types of expenses:

- the fees for the right of ownership;
- payments for access to material, financial and intellectual resources;

- the costs of obtaining individual benefits and privileges.
- costs of entering into and maintaining a contractual relationship with partners;
- negotiation;
- design agreements and contracts, including hiring employees.

The division of transaction costs on measured and not measured is very important. If the measured transaction costs can still be estimated on the basis of data of accounting and financial reporting of the enterprise, it is not measured almost impossible to track. Such costs include the costs due to manifestations of opportunistic behavior by contractors or employees of the company, the costs due to the deterioration of the reputation of the enterprise as a result of acts or omissions of contractors or staff.

So, there is a wide variety of approaches to the classification of transaction costs that impedes the development of uniform methods of accounting. Transaction costs occupy a significant share among other costs of the company, so ignoring them becomes increasingly impossible. Therefore, of Prime importance is the evaluation of transaction costs in the economy, as the share that the latter in General wiretape the production of any economic good, particularly services, increased every year, with a corresponding decrease in the share of transformation costs.

References

1. Arhiereiev S. (2008) Architectonics of Transaction and institutional change transaction sector [Institutional architectonics and dynamics of economic reforms], 473, [in Ukraine].
2. Basella L. V. (2009) Theoretical and methodical bases of management of transaction expenses of an enterprise, 164, [in Ukraine].
3. Barsukova S. Yu. (2000) Transaction costs of entering the market of small businesses, 1, 108-119, [in Ukraine].
4. Grinchenko V. A. (2012) Differentiation to understand the expenses, costs, charges and losses, [Economic forum], 3, 5-9, [in Ukraine].
5. Demsetz N. (1997) The firm in economic theory: a Quiet revolution, [Americans-cue economic Review], 2, 425.
6. Arrow, K. (1993) Possibilities and limits of the market as the allocation mechanism , [THESIS], 53.
7. Coase R. Firm (2007) Market and law, 224.
8. Milgrom P. (1999) Economics, organization and management , 1, 472.
9. North. D. (1997) Institutions, institutional change and economic performance [Foundation of economic book "Start"], 180.
10. Suvorov C. (2006) Transaction costs: the specific recognition in the accounting system for management purposes [Problems and management practices], 10, 45-53.
11. Williamson O. (1996) The Economic institutions of capitalism , 197.

УДК 35.072

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ СУСПІЛЬСТВА

ІЩЕНКО Микола Павлович

д.філос.н., професор, професор кафедри державного управління і соціально-політичних наук Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
E-mail: nikrav62@mail.ru

РУДЕНКО Іван Іванович

к.філос.н., доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Університет банківської справи», Черкаський навчально-науковий інститут

Анотація. Розглянуто взаємозв'язок категорій «публічне управління», «соціальна справедливість», «мир», «свобода», «консолідація суспільства», «соціальний прогрес» як принципів розвитку суспільства. Аргументовано, що ринкові відносини невіддільні від економічної свободи громадянина, яка відкриває умови для постійного підвищення якості і рівня життя людей. Доведено, що нові виклики ринкової економіки висувають три головні критерії соціальної справедливості, миру і свободи: скасування привілеїв; утвердження нових принципів розподілу доходів і багатства; захист економічних прав і свобод особистості.

Аннотация. Рассмотрена взаимосвязь категорий «публичное управление», «справедливость», «мир», «свобода», «консолидация общества», «социальный прогресс» как принципов развития общества. Аргументировано, что рыночные отношения неотделимы от экономической свободы гражданина, открывает условия для постоянного повышения качества и уровня жизни людей. Доказано, что новые вызовы рыночной экономики выдвигают три главных критерия социальной справедливости, мира и свободы: отмена привилегий; утверждение новых принципов распределения доходов и богатства; защита экономических прав и свобод личности.

Ключові слова: публічне управління, мир, соціальна справедливість, свобода, соціальний прогрес, економічна ефективність, консолідація суспільства.

Ключевые слова: публичное управление, мир, социальная справедливость, свобода, общественный прогресс, экономическая эффективность, консолидация общества.

Постановка проблеми. Науковий аналіз явищ і категорій «публічне управління», «соціальна справедливість» «мир», «свобода», «добробут», «консолідація суспільства», «соціальний прогрес» складають основу принципів розвитку суспільства і зміцнюють суверенітет держави. Саме ці феномени допомагають глибше зрозуміти сутність і зміст епохальних перетворень. В якості основних соціально-моральних цінностей свобода, соціальна справедливість і добробут людей виступають фундаментальним критерієм забезпечення і захисту громадянських і економічних прав соціально незахищених людей. У трансформаційний період загострюється питання про суперечність і єдність економічної ефективності і соціальної справедливості.

Боротьба за мир, свободу, справедливість і рівність є основним завданням громадянського

суспільства щодо публічного контролю за державними можновладцями у всіх країнах світу [1, с. 320]. Головним завданням держави є забезпечення публічного характеру управління соціально-економічним життям, щоб воно відповідало принципам свободи, соціальної справедливості і створення рівних можливостей для кожної людини, та державний захист тих, кого утискають в конкурентних умовах ринку.

Суперечливість суспільних відносин в українському суспільстві загострила проблеми публічного управління, справедливості, свободи і миру. Кожний відчуває, що важливий не тільки матеріальний достаток, а й справедлива оцінка діяльності людини, щоб краща робота краще нагороджувалась. Зокрема, утвердження соціальної справедливості зміцнює боротьбу за мир, демократію і свободу в будь-якому суспільстві.

Тому жодний політичний чи ідеологічний напрям не може обійти стороною поняття свободи і справедливості, не визначити свою точку зору з даного питання. Але треба створити умови для публічного управління гармонійним розвитком особистості, для справжнього народовладдя, щоб забезпечити ефективну економічну систему та механізми, що можуть гарантувати права громадянина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Логіка суспільного розвитку висуває публічне управління, мир, свободу і соціальну справедливість на центральне місце в дослідженнях соціально-моральних цінностей. Їх впровадження в життя українців вимагає гарантування кожному громадянину суспільства визначеного рівня особистісних прав і свобод, виключення дискримінації людей за соціально-класовою, національною, расовою і іншими ознаками, підвищення їх добробуту.

Сьогодні зміни, що відбуваються в економіці України, вимагають здійснення їх політичного та соціально-філософського аналізу. Серед цих проблем основне місце займає проблема соціальної справедливості та її вплив на економічну ефективність. Найгостріше питання соціальної справедливості постає тоді, коли виникає необхідність зіставлення фактів реального життя з обіцянками суспільних інститутів, виявлення ступеня їх відповідності і напрацювання нових принципів функціонування органів влади.

Недостатньо дослідженим залишається розвиток багатьох форм власності, поява нових орієнтирів і цінностей соціальної сфери, що ставить завдання перед суспільством щодо формування системи соціально-економічної адаптації з врахуванням традицій, звичаїв і ментальності народу. Разом з тим непослідовність перетворень створює додаткові труднощі, в зв'язку з чим розробка проблем соціальної відповідальності в ринковому суспільстві набуває не тільки економічної, але й соціально-політичної, гуманітарної актуальності. Саме ці аспекти довго знаходились на периферії інтересу філософів і економістів.

Мета статті полягає в тому щоб розкрити взаємозв'язок миру, соціальної справедливості і свободи як конструктивної основи публічного управління розвитком українського суспільства. Це зумовлює необхідність довести, що проблема соціальної справедливості в ринковому суспільстві набуває не тільки економічної, але й соціально-політичної, морально-етичної, гуманітарної актуальності, що суперечність між економіч-

ною ефективністю і соціальною справедливістю є найскладнішою проблемою у взаємовідносинах між людьми. При цьому треба показати, що принципи свободи, соціальної справедливості вимагають публічного управління процесом становлення цивілізованого життя людей, розвитку економіки, забезпечення її демократичного характеру, реалізації прав і свобод людини. Принципи свободи і соціальної справедливості – це важливі соціально-економічні цінності, умови миру і консолідації суспільства, збереження суверенітету держави.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Публічне управління процесом дотримання принципу соціальної справедливості виступає єдиною гарантією миру, свободи, добробуту людей, консолідації суспільства, обов'язковим атрибутом соціального прогресу. Форми і способи їх реалізації об'єктивно детерміновані соціально-економічними, політичними, соціокультурними закономірностями і визначені ще у вченнях античних філософів. Так, ще в давньокитайській філософії в консервативному етико-політичному вченні Конфуція справедливість трактується як традиція, втілена в ритуалі і етиці, як виявлення волі «Неба». Наявність справедливості – це одна з неодмінних рис «благородного мужа», який відрізняється від «нижчих людей» - простолюдинів. Ідеї свободи і справедливості розроблені у філософській творчості Сократа, Платона, Аристотеля, Епікура. Останні показали зв'язок між свободою, доброчесністю, мудрістю і справедливістю. Справедливість, – каже Сократ, – і всяка інша добродійність є мудрість. Справедливі вчинки і взагалі всі вчинки, засновані на добродійності, прекрасні і добрі [2].

Категорія справедливості розглядається Аристотелем в тісному зв'язку з людською діяльністю, вчинками людей. Справедлива політика та, яка заснована на етиці та основі існуючих в суспільстві звичаїв. Метою політики є забезпечення щасливого життя громадян. Тобто, держава зобов'язана забезпечити громадянам справедливість [3, с. 325-328]. «Тільки дякуючи справедливості людина людині – бог, а не вовк», - писав Ф. Бекон, і далі: «справедливість полягає в тому, щоб не робити іншому того, чого не бажаєш собі» [4, с. 365]. Турбота за дотриманням справедливості має бути, на думку Канта, на передньому плані у всіх діях влади. Будь-які інші цілі та задачі є вторинними, підлеглими по відношенню до неї». Для І. Канта справедливість виступає як вираз обов'язку [5, с. 436]. Г.В.Ф. Гегель

свою концепцію справедливості тісно пов'язав з проблемою свободи.

Сучасна цивілізація все частіше звертається до етичної категорії «справедливість» в різних ситуаціях, в різних сферах суспільного життя. Будь-яка людина відчуває, що важливо не тільки те, щоб життя було кращим з точки зору матеріального достатку. Дуже важливо щоб воно було насправді справедливим, щоб здібності достойно оцінювалися.

Одним з основних напрямів забезпечення справедливості є справедливий характер владно-управлінських рішень на основі удосконалення системи публічного управління в Україні. Категорію «публічне управління» (англ. public management), яка замінила категорію «публічне адміністрування» (англ. public administration), вперше використано в Англії Десмондом Кілінгом у 1972р. Публічне управління спрямоване на найкращий спосіб використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей державної політики щодо її соціальної справедливості.

Публічне управління виступає основним механізмом реалізації і дотримання принципів свободи та соціальної справедливості. Воно включає в себе діяльність, яка забезпечує ефективне функціонування всієї системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування і передбачає широке залучення різних зацікавлених сторін до розробки та реалізації державної політики [6, с. 307-312].

Публічне управління лежить в основі функціонування всієї системи політичних інституцій і забезпечує вирішення окремих нагальних проблем бізнесу та фундаментальних проблем регулювання поведінки людей у всіх сферах суспільного життя країни. Якщо метою бізнесу є отримання прибутку, то соціальна справедливість вимагає додаткових витрат. Суперечність між економічною ефективністю і соціальною справедливістю є однією з найскладніших проблем у взаємовідносинах між людьми. Саме тут економіка тісно переплітається з соціальною психологією, традиціями країни, менталітетом різних народів. Зрозуміло, що найвищої ефективності суспільство досягає в умовах конкуренції. Саме конкуренція визначає хто сильніший, а хто слабший, часто не по своїй вині, та породжує проблему соціальної несправедливості.

Вживання людини в світовій цивілізації, нові виклики людству потребують постійного оновлення концепцій миру, справедливості і свободи як у глобальних вимірах, так і стосовно

реалій національного буття. І тут найдоцільнішою є класична ліберальна позиція поглядів на справедливість, яка складається з трьох головних ланок: проголошення свободи особи, визнання ринкового механізму, заперечення соціальної несправедливості взагалі, тому що вона знищує свободу людей.

Ускладнення цивілізаційного устрою способу життя показує тісний зв'язок економічної і політичної свободи [7, с. 277-278]. З одного боку, свобода економічних відносин є складовою частиною свободи в широкому розумінні, а тому вона самоцінна. З іншого боку, економічна свобода – це необхідний засіб досягнення політичної свободи і встановлення миру. Якщо їх немає, то, за М. Фрідменом загострюється суперечливість між ідеалом «справедливого розподілу» та ідеалом «особистої свободи». Саме на цій суперечності і руйнувалися всі спроби зробити «рівність результатів» панівним принципом організації суспільства. Тому кінцевим наслідком усіх таких спроб в різні часи в різних країнах завжди виявлявся терор [8].

Принцип соціальної справедливості лежить в основі миру, свободи і консолідації суспільства з його економічними механізмами отримання доходів і системою оподаткування. Людство упродовж своєї історії постійно шукає механізми для розв'язання суперечності між нерівною обдарованістю людей і розмірами належної їм власності, з одного боку, і бажанням бідних людей жити не гірше від інших – з другого. Практичним механізмом, що застосовується в різних країнах для вирівнювання доходів, є прогресивне оподаткування і розгалужена система державної соціальної підтримки найбідніших громадян.

Ступінь демократичності і цивілізованості тієї чи іншої країни визначається тим, наскільки високий рівень добробуту вона може забезпечити своїм громадянам, особливо бідним людям. Всі розвинені країни світу весь час намагаються знайти ту межу, за яку соціальна підтримка не повинна виходити, аби не підірвати основу основ розвитку економіки – бажання працювати, забезпечувати собі і своїй родині нормальне існування.

У пошуках оптимальної моделі публічного управління соціально-економічним розвитком необхідно поєднувати принципи централізованого перерозподілу доходів і удосконалення системи прав власності, що сприяла б добровільному обміну між людьми продуктами їх праці на основі взаємовигідних контрактів і без держав-

ного посередництва. Важливо ширше культивувати ідеї і принципи миролюбності, економічної свободи, гуманізму, моральних критеріїв ефективності ринкових процесів. Підкреслимо, що у найширшому розумінні справедливість означає наявність необхідних умов для нормального цивілізованого життя людей, розвитку економіки, забезпечення її демократичного характеру, реалізації прав і свобод людини.

Класичне визначення сутності і атрибутів свободи і справедливості має на увазі: 1) рівний розподіл обов'язків громадянства, тобто тих обмежень свободи, які необхідні для суспільного життя; 2) рівність громадян перед законом; 3) рівне користування перевагами, а не лише обмеженнями, які держава може запропонувати громадянам. Поза справедливістю немає миру, свободи особи і людської гідності, стабільного суспільства та прогресивного соціально-економічного розвитку.

Ідея відповідності, еквівалентності величини доходу витратам праці і капіталу становить основний зміст соціальної справедливості. Економічна діяльність людини, її результати, їх суспільна оцінка на ринку – це і є основа соціальної справедливості, яка відображає оцінку реально існуючої системи розподілу і формування доходів, її становлення з оптимальними принципами організації сфери розподілу доходів і заробітку [9, с. 502-503].

Принципи свободи і соціальної справедливості передбачають порівняльну, суб'єктивну оцінку людьми дійсного з точки зору його відповідності повному ідеалу. У цьому зв'язку можна говорити про те, що соціальна справедливість визначається системою оцінок і цінностей людей, моральними стандартами, тобто соціально-етичними вимогами до реально існуючих економічних відносин. Оцінка справедливості тих чи інших економічних процесів носить об'єктивний характер і при накладанні на об'єктивні умови є однією з суттєвих ознак публічного управління, публічності його економічних рішень і заходів.

Важливо створити ефективний державно-громадський механізм публічного управління процесом виконання принципу соціальної справедливості, щоб публічно регулювати всі правила поведінки на ринку. Треба переосмислити роль економічної свободи і ринкової економіки з точки зору пошуку ефективності і досягнення етичних цілей. І переконливими тут виглядають докази тих політиків, економістів, експертів, які стверджують, що мир, справедливість національ-

ної економіки, консолідація громадянського суспільства і соціальна безпека залежать від того, як дотримуються принципів соціальної справедливості у всіх сферах суспільного життя, в тому числі в економічних відносинах. Головний орієнтир в діяльності держави – стимулювання економічної активності, створення передумов, за яких кожна людина може своєю працею, енергією, ініціативою і талантом забезпечити достатні умови життя для себе і своєї сім'ї. Тому принципи справедливості мають бути покладені в основу соціально-економічної політики держави.

У ринковій економіці на перше місце виходить проблема створення рівних можливостей для кожної людини, реалізації її творчого і професійного потенціалу, забезпечення рівності всіх перед законом. Соціальна справедливість крім рівності можливостей, повинна включати й інший важливий компонент – державний соціальний захист і допомогу непрацевдатним, малозабезпеченим людям, тим, хто нездатний забезпечити собі сам гідне життя. Реалізація ефективних державних соціальних програм гарантує цивілізовані умови життя для кожної людини на рівні, не нижчому законодавчо встановленого прожиткового мінімуму. Але кожна людина сама зобов'язана підвищувати свій добробут шляхом власної діяльності.

У світовій цивілізації ринкові відносини невіддільні від економічної свободи громадян, що відкриває умови для постійного підвищення рівня життя людей. У ринковому господарстві людина сама турбується про соціальну справедливість на основі власної свободи і незалежності у житті, реалізації своїх економічних прав. Людина закономірно прагне до успіху і благополуччя. А досягнення цих цілей власними силами можливе лише в умовах демократії, миру, свободи і консолідації суспільства. Тому ринкова економіка висуває три головні критерії свободи і соціальної справедливості: 1) скасування привілеїв, що мають місце в командній економіці; 2) утвердження нових принципів розподілу нових доходів і багатств; перехід до такої державної політики, головним завданням якої стає захист економічних прав і свобод громадян.

Реалізація принципу соціальної справедливості за ринкових умов передбачає диференціацію доходів різних працівників, без чого неможливо створити достатньо сильні стимули до економічної діяльності. Диференціація доходів прямо впливає з ринкових відносин. Величину доходів при цьому встановлює конкурен-

ція на ринку товарів і робочої сили. Держава регулює доходи через систему оподаткування, пом'якшуючи об'єктивно неминучу нерівність в доходах. Діє «знаменита» формула: «Справедливість – через податки, ефективність – через ринки».

Проблеми справедливості і несправедливості в ринковій економіці проявляються також через суперечність між економічною ефективністю і соціальною справедливістю. У будь-якій суспільно-економічній системі існують об'єктивні обмежувачі рівня диференціації доходів, тобто допустимі межі нерівності доходів у соціальному, економічному й політичному плані. Необхідність диференціації в доходах, з одного боку, і наявність об'єктивних обмежувачів нерівності, з другого, – реально існуюча соціоекономічна дилема в сучасній економіці України.

Тут дієвими є соціальні обмежувачі диференціації доходів, пов'язані із зниженням початкового рівня задоволення потреб населення. Диференціація доходів неминуче спричиняє гострі проблеми, соціальну та майнову поляризацію людей, що викликає погіршення морально-психологічного клімату в суспільстві, призводить до війни, до боротьби соціальних груп. А політичні обмежувачі диференціації доходів, пов'язані з можливістю загострення політичної ситуації в суспільстві. Тому визнання меж прийнятої в суспільстві диференціації доходів стає одним із центральних орієнтирів при проведенні державної соціальної політики, політики регулювання доходів.

Список використаних джерел:

1. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. У 2 т. Пер. з англ. - Т. 2. - К., 1994.
2. Античные философы: свидетельства, фрагменты, тексты. - К., 1955.
3. Аристотель. Сочинения: в 4 т. - М., 1983. - Т. 4, с. 325-328.
4. Бекон Ф. Сочинения в двух томах. - М., 1977. - Т.1, с. 365.
5. Кант И. Сочинения в 6 т. - М., 1965. - Т. 4, с. 436.
6. Іщенко М. П. Людина у Всесвіті і світовій цивілізації: монографія / М. П. Іщенко, І. І. Руденко; за ред. д-ра філос. наук, проф. М. П. Іщенка. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю.А., 2013. – 458 с.

Суперечність між економічною ефективністю та соціальною справедливістю багатоаспектна. Вона є однією з центральних серед соціально-економічних проблем українського суспільства. Тільки шляхом поліпшення стану справ в економіці, підвищення ефективності виробництва можна на ділі забезпечити більшу свободу і рівність, більшу безпеку і вищий рівень добробуту для всіх членів суспільства.

Висновки. Такі феномени як мир, публічне управління, свобода, справедливість, добробут є необхідними умовами для нормального цивілізованого розвитку економіки, забезпечення її демократичного характеру, реалізації прав і свобод людини. Публічне управління економічною діяльністю людей, її результатами, їх публічна оцінка і контроль на ринку – це основа соціальної справедливості. Хто ефективніше працює і діє на ринку, той відповідно і краще забезпечує свій добробут. Досягнення миру і свободи, консолідація українського суспільства, підвищення матеріального добробуту людей і забезпечення більшої справедливості при розподілі доходів ґрунтуються на перспективах динамічного підвищення ефективності суспільного виробництва. Стати розвинутою європейською країною можна тільки шляхом оптимізації публічного управління політичним і соціально-економічним розвитком, розширенням національного виробництва і підвищенням матеріального добробуту людей.

7. Іщенко М. П. Філософія науки: питання теорії і методології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. П. Іщенко, І. І. Руденко ; за ред. д-ра філос. наук, проф. М. П. Іщенка. – К. : УБС НБУ, 2010. – 442 с.
8. Фридмен и Хайек о свободе.- Минск, 1990. – 126 с.
9. Іщенко М. П., Іщенко О. М. Соціально-політична енциклопедія: За ред. д-ра філос. наук, проф. М. П. Іщенка. – Ч.: «Інтроліга TOP», 2012. – 636 с.

JEL CLASSIFICATION: O 100

THE MAIN GROUNDS OF SOCIO-ECONOMIC AND POLITICAL DEVELOPMENT OF THE SOCIETY

Mykola P. ISHCENKO

Doctor of Philosophy, Professor, Professor of the Department of Government Administration, Social and Political Sciences of Cherkasy National University named after BohdanKhmelnysky

Ivan I. RUDENKO

Candidate of Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of Social Sciences and Humanities Department of Cherkasy Educational and Scientific Institution of the State Higher Educational Institution "University of Banking".

Annotation. The interrelation of the categories «public management», «social justice», «peace», "freedom", "consolidation of society", "social progress" as the grounds for the development of the society

has been considered. The author points out that social progress, peace, and consolidation depend on complying the principals of social justice and independence in all the spheres of social life.

Key words: *public management, peace, social justice, freedom, social progress, economic effectiveness, consolidation of the society.*

The main aim of the state is the public management of economic activity that would conform to the grounds of social justice and the creation of equal opportunities for every person and the governmental protection of those who are illegally oppressed in the competitive conditions of the market. These grounds reflect the essence and the content of social changes of the epochs. The author points out that social progress, peace, and consolidation depend on complying the principals of social justice and independence in all the spheres of social life. It is stated that market relations are inseparable from economic independence of the citizen, which gives opportunities for constant

improving of quality and the level of life for people. It is proved that current demands of market economy have three main criteria of social justice, peace and freedom: abolition of privileges; establishment of new principles of distributing of the income and wealth; protection of economic rights and freedoms of the person. Limits differentiating citizens' income and quality of life public to be defined.

As unfair differentiation of income raises political problems, social and property polarization of people, which impairs moral and psychological mood in the society, causes wars and the fight of social groups.

References:

1. Popper K. Vidkryte suspilstvo ta yoho vorohy. V 2 t. Per. z anhl. T. 2,-K., 1994. [Popper K. Open Society and its Enemies . V 2 t. Translation from English. T. 1, K., 1994.]

2. Antichnyie filosofyi: svidetelstva, fragmentyi, tekstyi. -K., 1955. [Ancient philosophers: [testemonies, fragments, teksts]. K., 1955.]

3. Aristotel. Sochineniya: v 4 t.- M., 1983. T. 4., s. 325-328. [Aristotel. Works: v 4 t. M., 1983. T. 4. P. 325-328.]

4. Bekon F. Sochineniya v dvuh tomah.- M., 1977. T. 1, s. 365. [Bekon F. Works.- M.:1977, t. 1, p. 365]

5. Kant I. Sochineniya v 6 t. – M., 1965. – T. 4, s. 436.[Kant I. Works v 6t. - M., 1965. - T. 4, P. 436]

6. Ishchenko M.P. Liudyna u Vsesviti i svitovii tsyvilizatsii: monohrafiia / M.P. Ishchenko, I.I. Rudenko; za red. d-ra filos. nauk, prof. M.P. Ishchenka. - Cherkasy: vydavets Chabanenko Iu.A., 2013. – 458 s. [Ishchenko M.P. Human in the Universe and the World`s Civilizations, life monograph /M.P. Ishchenko, I.I. Rudenko ; edited by Professor of Science and Philosophy M.P.Ishchenko. - Cherkasy: Chabanenko Publishers Iu.A.,2013. – 458 p.]

7. Ishchenko M.P. Filosofii nauky: pytannia teorii i metodolohii: navch. posib. dlia stud. vyshch.

navch. zakl / M.P. Ishchenko, I.I. Rudenko; za red. d-ra filos. nauk, prof. M.P.Ishchenka. – K.: UBS NBU, 2010.- 442 s. [Ishchenko M.P. Philosophy of Science: questions, theories and methods , tutorial for high school students/M.P. Ishchenko, I.I. Rudenko ; edited by Professor of Science and Philosophy M.P.Ishchenko. – K.: UBS NBU, 2010.- 442 p.]

8. Fridmen i Hayek o svobode. - Minsk, 1990. – 126 s. [Fridmen and Hayek about Freedom. Minsk, 1990.]

9. Ishchenko M.P., Ishchenko O.M. Sotsialno-politychna entsyklopediia: za red. d-ra filos. nauk, prof. M.P.Ishchenka. – Ch.: “Introliha TOP”, 2012. - 636 s.

10. Ishchenko M.P., Ishchenko O.M. Socio Political Encyclopedia: edited by Professor of Science and Philosophy. M.P.Ishchenko. – Ch.: “Introliha TOP”, 2012.- 636 p.

УДК 336.14:332

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

КОСТИРКО Лідія Андріївна

*д.е.н., професор, завідувача кафедри «Фінанси та банківська справа»,
Східноукраїнський національний університет імені В.Даля, м. Сєвєродонецьк
E-mail: lid_kost@mail.ru*

ВЕЛЕНТЕЙЧИК Наталія Юріївна

*асистент кафедри «Фінанси та банківська справа»,
Східноукраїнський національний університет імені В.Даля, м. Сєвєродонецьк
E-mail: nata.velent@gmail.com*

Анотація. У статті розкрито передумови вдосконалення системи аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів. На основі аналізу наукових підходів розроблено методичні положення комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів, що передбачають розрахунок інтегрального показника за блоками збалансованості, фінансової самостійності, ефективності бюджету. Наведено результати апробації запропонованого підходу до аналізу на прикладі бюджету Луганської області та виявлено фактори зміни його фінансової стійкості, які необхідно враховувати при коректуванні бюджетної політики.

Аннотация. В статье раскрыты предпосылки совершенствования системы анализа финансовой устойчивости местных бюджетов. На основе анализа научных подходов разработаны методические положения комплексного анализа финансовой устойчивости местных бюджетов, предусматривающие расчет интегрального показателя по блокам сбалансированности, финансовой самостоятельности, эффективности бюджета. Приведены результаты апробации предложенного подхода к анализу на примере бюджета Луганской области и выявлены факторы изменения его финансовой устойчивости, которые необходимо учитывать при корректировке бюджетной политики.

Ключові слова: комплексний аналіз, фінансова стійкість, місцеві бюджети, фінансова самостійність, збалансованість, ефективність, інтегральний показник.

Ключевые слова: комплексный анализ, финансовая устойчивость, местные бюджеты, финансовая самостоятельность, сбалансированность, эффективность, интегральный показатель.

Постановка проблеми. В умовах децентралізації та підвищення самостійності місцевих бюджетів посилюється відповідальність місцевих органів влади за результати їх фінансової діяльності. На законодавчому рівні методики з аналізу фінансового стану місцевих бюджетів відсутні, що зменшує зацікавленість місцевих органів влади в його дослідженні та поліпшенні. Це обумовлює розвиток методології аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів з метою оцінки ефективності бюджетної політики на місцевому рівні. На таку цільову спрямованість може претендувати система комплексного аналізу фінансової стійкості, що надає інформацію щодо ефективності місцевого управління, рівня фінансової

самостійності від державної влади та достатності коштів для здійснення покладених на них функцій та зобов'язань.

Аналіз останніх досліджень. Доцільність аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів підтверджується світовим досвідом і рядом наукових розробок вітчизняних вчених [1; 2, с. 174; 3; 5; 6, с. 63; 7; 8, с. 454–459; 13, с. 95–97], в яких розкриті окремі аспекти оцінки фінансової стійкості. Результати дослідження показали, що основна увага вітчизняних науковців зосереджена на аналізі фінансового стану місцевих бюджетів за двома напрямками: фінансової стійкості (І. М. Камінська, В. І. Щербакова, Г. М. Манеров, О. Р. Західна, Л. В. Лисяк, М. К. Дяченко, Т. Ю. Ко-

рительсько) та фінансової автономії (В. І. Кравченко, Л. Є. Клець, М. В. Корнеєв). Втім немає чіткого та однозначного підходу до розуміння понять „фінансова стійкість місцевих бюджетів”, „фінансова самостійність місцевих органів влади”, „збалансованість місцевих бюджетів” та показників їх оцінки. На практиці в більшості випадків аналіз місцевих бюджетів фінансовими органами зводиться тільки до оцінки виконання плану, аналізу динаміки та структури доходів, видатків, міжбюджетних трансфертів, дебіторської, кредиторської заборгованості та залишків коштів на рахунках на підставі наказу Міністерства фінансів України „Про затвердження Порядку складання фінансової та бюджетної звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів” [9]. Тому існує потреба у пошуку нових підходів до удосконалення комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Мета статі – обґрунтування теоретико-методичних положень комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів та його апробація на прикладі зведеного бюджету Луганської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. В науковій літературі існують різні підходи до аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів з використанням великої кількості показників. Більшість вчених оцінюють фінансову стійкість за показниками автономії місцевих бюджетів, перевищення доходів над видатками та забезпеченості. Одним з перших є підхід Г. Б. Поляка до оцінки фінансової стійкості бюджету, який складається з двох етапів: 1) визначення стану територіального бюджету шляхом оцінки достатності доходів для покриття мінімально необхідних видатків; 2) розрахунок бюджетних коефіцієнтів, що характеризують різні сторони фінансового стану місцевих бюджетів: співвідношення регульованих та власних доходів, коефіцієнт автоно-

мії, забезпеченості власними доходами, бюджетного покриття, заборгованості, результативності та забезпеченості населення [8, с. 457–459].

У зв'язку з відмінностями українського бюджетного законодавства та неможливістю використання цього підходу в оригінальному вигляді українські вчені Снісаренко О. Б., Гавриленко А. О., Гребенікова О. В. зробили спробу адаптувати метод Г. Б. Поляка для визначення рівня фінансової стійкості бюджету до української бюджетної системи [10, с. 18–27].

Деякі вчені пропонують для оцінки фінансової стійкості коефіцієнти, що характеризують автономію місцевих бюджетів [3, с. 48, 53]. На думку І. М. Камінської, Л. В. Лисяк, фінансова стійкість регіону або місцевого бюджету пов'язана насамперед зі структурою джерел фінансування регіонального розвитку та рівнем залежності від зовнішніх джерел фінансування [2, с. 170–171; 6, с. 63]. На відміну від цього, І. М. Камінська в якості індикаторів фінансової стійкості місцевого бюджету виділяє показники, що характеризують не тільки частку власних, податкових доходів або трансфертів у структурі доходів місцевого бюджету, але і показники, що характеризують міжбюджетні відносини, зокрема частку дотацій вирівнювання у величині трансфертів, відношення трансферту з регіонального до державного бюджету до трансферту з державного у регіональний бюджет [2, с. 174].

Міжнародний досвід також підтверджує необхідність аналізу фінансового стану місцевих бюджетів (табл. 1), результати якого використовуються для потреб парламенту, суспільства, уряду (президента, органів влади, що відповідають за бюджет або планування) або керівництва програми для надання рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування [4, с. 200].

Таблиця 1

*Міжнародний досвід оцінки фінансового стану місцевих бюджетів
практика оцінки державних послуг*

Країна	Показники для оцінки бюджетних видатків і доходів	Фінансові коефіцієнти для оцінки фінансового стану місцевих бюджетів	Відповідальні органи
Австралія (федеральна, штати)	1. Сукупні видатки/доходи у порівнянні із запланованими у бюджеті. 2. Склад видатків/ доходів у порівнянні із запланованими у бюджеті.	- Коефіцієнти ліквідності - Коефіцієнт заборгованості - Коефіцієнти покриття	Внутрішня оцінка: - Міністерство фінансів; - керівники підрозділів; - Комітет з аудиту.

Таблиця 1 (продовження)

	3. Більш удосконалена оцінка Державних видатків та фінансової підзвітності (ДВФП).	- Коефіцієнти ефективності - Коефіцієнти фінансового стану	Зовнішня оцінка: - Державне казначейство.
Об'єднане Королівство (унітарна, графства)	1. Сукупні видатки/доходи у порівнянні із запланованими у бюджеті. 2. Склад видатків/ доходів у порівнянні із запланованими у бюджеті. 3. Більш удосконалена оцінка Державних видатків та фінансової підзвітності (ДВФП).	- Коефіцієнти ліквідності - Коефіцієнт заборгованості - Коефіцієнти покриття - Коефіцієнти фінансового стану	Внутрішня оцінка: - Міністерство фінансів; - керівники підрозділів програми; - Комітет з аудиту. Зовнішня оцінка: - Регіональна аудиторська комісія; - Відділ оцінки вартості грошей; - Державне казначейство.
США (федеральна, штати)	1. Сукупні видатки/доходи у порівнянні із запланованими у бюджеті. 2. Склад видатків/ доходів у порівнянні із запланованими у бюджеті. 3. Більш удосконалена оцінка Державних видатків та фінансової підзвітності (ДВФП).	- Коефіцієнти ліквідності - Коефіцієнт заборгованості - Коефіцієнти покриття - Коефіцієнти ефективності - Коефіцієнти фінансового стану - Коефіцієнти життєздатності економіки - Коефіцієнти фінансової незалежності і гнучкості - Коефіцієнти продуктивності муніципалітетів	Внутрішня оцінка: - Міністерство фінансів; - керівники підрозділів програми; - Комітет з аудиту. Зовнішня оцінка: - Управління загальної бухгалтерської звітності; - Управління муніципального ревізора; - приватні аудиторські фірми.
Франція (унітарна, провінції)	1. Сукупні витрати/доходи у порівнянні із запланованими у бюджеті. 2. Склад витрат/ доходів у порівнянні із запланованими у бюджеті. 3. Більш удосконалена оцінка PEFA.	- Коефіцієнти ліквідності - Коефіцієнт заборгованості - Коефіцієнти фінансового стану	Внутрішня оцінка: - Міністерство фінансів; - керівники підрозділів програми; - Комітет з аудиту. Зовнішня оцінка: - Державне казначейство.

Джерело: складено авторами на основі [4, с. 173–174].

Таким чином, вказані дослідження свідчать про наявність різноаспектних методичних підходів, що передбачають використання в аналізі різних методів: коефіцієнтних, матричних, бальної оцінки, регресійних, які детально розкриті в літературі. Існуючі методики в основному орієнтовані на одностороннє оцінювання фінансової стійкості за різними показниками.

Запропонований підхід до комплексного аналізу фінансової стійкості передбачає розрахунок

інтегрального показника, який на відміну від відомих [1; 2, с. 174; 3; 5; 6, с. 63; 7; 8, с. 454–459; 13, с. 95–97] урахує сукупний вплив інтегральних оцінок за визначеними блоками аналізу: збалансованості, фінансової самостійності, ефективності бюджету (рис. 1). Кожен блок аналізу складається з системи показників, спрямованих на дослідження та аналіз найважливіших складових фінансової стійкості місцевого бюджету.

Рис. 1. Напрями та система показників комплексного аналізу фінансової стійкості місцевого бюджету

Джерело: розроблено авторами

Аналіз збалансованості місцевого бюджету характеризує ступінь покриття видатків за рахунок різних джерел доходів: податкових, неподаткових надходжень, міжбюджетних трансфертів, загальної суми доходів.

Аналіз фінансової самостійності дозволяє оцінити рівень децентралізації бюджетної системи та досягнення однієї з цілей регулювання міжбюджетних відносин – підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів. Тому надзвичайно важливе значення має порівняння рівня фінансової самостійності місцевих бюджетів до і після вирівнювання, дослідження його зміни в динаміці. Аналіз самостійності виступає стратегічним орієнтиром формування фінансової політики центральних органів влади, а такі блоки аналізу, як аналіз фінансової збалансованості та ефективності бюджету – підставою щодо використання системи стимулів та штрафів до місцевих органів влади.

В науковій літературі існують різні погляди щодо визначення сутності фінансової самостійності та таких синонімічних понять, як фінансова незалежність та фінансова автономія. На думку О. А. Музика-Стефанчук, фінансова автономія є узагальнюючим поняттям, яке охоплює фінансову самостійність та фінансову незалежність [7, с. 297–304]. На наш погляд, фінансову самостійність необхідно розглядати як фінансову спроможність місцевих органів влади вирішувати різного роду фінансові питання, що належать до їх компетенції, з метою забезпечення

соціально-економічного розвитку регіонів. Вона повинна включати наявність в органів місцевого самоврядування прав самостійного прийняття рішень щодо формування своїх бюджетів та фінансування завдань і повноважень з метою забезпечення гідних умов для життєдіяльності населення власної території та обсяг наявних у їх розпорядженні фінансових ресурсів як надійної бази для вирішення власних завдань, спроможність забезпечувати соціально-економічний розвиток за рахунок фінансових ресурсів, створених на території [3, с. 46; 5, с. 229–236]. В контексті аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів науковий інтерес викликає аналіз фінансової самостійності як частки власних фінансових ресурсів у загальному їх обсязі, які спрямовуються на соціально-економічний розвиток регіону.

Аналіз ефективності бюджету передбачає оцінку якості управління місцевими фінансами, що має важливу роль в забезпеченні стійкого фінансового стану місцевих бюджетів. Рішення, що приймаються на місцевому рівні, впливають на рівень адміністрованих податків, інвестиційний клімат в регіоні, сприяє або стримує розвиток тих або інших галузей. Не випадково, в деяких країнах вводиться порядок введення тимчасової адміністрації при кризовому стані місцевих бюджетів, оскільки переважно місцеві органи влади несуть відповідальність за погіршення їх фінансового стану. В існуючих підходах оцінка ефективності бюджету здійснюється на основі показників виконання планів по видатках та доходах в

цілому, темпів зростання доходів і видатків, дефіцитності бюджету без урахування трансфертів, податкоспроможності, рівня місцевих податків та зборів у ВВП.

Основною проблемою оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету є не тільки вибір і визначення фінансових показників, але і можливість їх використання на практиці. Як зазначалося вище, в економічній літературі використовуються багато показників, що дублюють один одного та ускладнюють проведення аналізу фінансової

стійкості. Тому за кожним блоком аналізу обрані показники з найбільшим рівнем значущості. Запропонована деталізація показників обумовлюється необхідністю надання об'єктивної оцінки фінансової стійкості досліджуваного місцевого бюджету на основі врахування чинників здатності бюджету покривати його видатки за рахунок різних статей надходжень, ступеня фінансової самостійності від державного бюджету та результативності фінансової діяльності місцевих органів влади (табл. 2).

Таблиця 2

Система показників комплексного аналізу фінансової стійкості місцевого бюджету

Блок аналізу	Значущість групи	Ключові показники	Алгоритм розрахунку показника	Рекомендоване значення	Значущість показників
Аналіз збалансованості місцевого бюджету	0,37	Коефіцієнт бюджетного покриття	$K_{БП} = \frac{БД}{БВ}$	↑	0,31
		Коефіцієнт стійкості бюджету	$K_C = \frac{МТ}{БД}$	<0,30	0,23
		Коефіцієнт загальної податкової стійкості	$K_{ЗПС} = \frac{ПД}{БВ}$	≥ 0,2-0,5	0,21
		Коефіцієнт покриття видатків міжбюджетними трансфертами	$K_{ПТ} = \frac{МТ}{БВ}$	<0,3	0,25
Аналіз фінансової самостійності	0,33	Коефіцієнт бюджетної залежності	$K_3 = \frac{МТ}{БД + МТ}$	≤ 0,10	0,3
		Частка дотації вирівнювання у загальній сумі трансфертів	$K_{ДЗ} = \frac{МТ_Д}{МТ}$	< 60	0,24
		Коефіцієнт податкової самостійності	$K_{ПА} = \frac{ПД}{БД}$	≥ 0,3	0,25
		Коефіцієнт стійкості доходної бази	$K_{ПА} = \frac{ПД + НД}{БД}$	≥ 0,6	0,21
Аналіз ефективності бюджету	0,30	Коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету	$K_{БД} = \frac{(БД - БВ)}{БВ}$	≤ 0	0,29
		Коефіцієнт бюджетної результативності	$K_{БР} = \frac{БД}{Ч}$	↑	0,22
		Коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення	$K_{БЗ} = \frac{БВ}{Ч}$	↑	0,22
		Показник стабільності дохідної частини бюджету	$K_{СД} = \frac{ПД}{МТ}$	≥ 1	0,27

Примітки: БД – бюджетні доходи; БВ – бюджетні видатки; МТ – міжбюджетні трансферти з державного бюджету; ПД – податкові доходи; МТ_д – сума дотацій вирівнювання; НД – неподаткові доходи; Ч – середня чисельність населення за рік

Джерело: розроблено авторами

Інформаційною базою дослідження для розрахунку зазначених показників є дані Державного комітету статистики України, Міністерства фінансів України, Державного Казначейства України, обласних державних адміністрацій.

Розрахунок інтегрального показника фінансової стійкості місцевого бюджету проводиться як сума укрупнених стандартизованих показників за блоками аналізу з урахуванням ваги кожного блоку:

$$ІП_{\text{фс}} = УСП_{\text{фз}} \times g_{\text{фз}} + УСП_{\text{фсам}} \times g_{\text{фсам}} + УСП_{\text{еб}} \times g_{\text{еб}} \quad (1)$$

$ІП_{\text{ф}}$ – інтегральний показник фінансової стійкості місцевого бюджету;

$УСП_{\text{фз}}$ – укрупнений стандартизований показник за блоком фінансової збалансованості;

$УСП_{\text{фсам}}$ – укрупнений стандартизований показник за блоком фінансової самостійності;

$УСП_{\text{еб}}$ – укрупнений стандартизований показник за блоком ефективності місцевих бюджетів;

$g_{\text{фз}}, g_{\text{фа}}, g_{\text{еб}}$ – вага укрупненого стандартизованого показника за блоком фінансової збалансованості, фінансової самостійності та ефективності бюджету відповідно.

Значущість (вага) бюджетних коефіцієнтів в групі та їх груп в цілому визначена з використанням методу експертних оцінок. В якості експертів було обрано працівників департаменту фінансів Луганської обласної державної адміністрації у м. Северодонецьк.

Найкращим для вибору є найбільше значення інтегрального результативного показника ($ІП_{\text{фс}}$). Використовуючи зазначений показник, можна визначити рейтинг місцевого бюджету серед інших регіональних бюджетів, а також надати пропозиції щодо стратегії розвитку місцевого бюджету.

Адекватність запропонованого підходу підтверджується результатами аналізу фінансової стійкості Луганського обласного бюджету, наведеними в табл. 3. Базою для стандартизації показників даних місцевих бюджетів є індивідуальні бюджетні коефіцієнти, розраховані за середніми по Україні даними. Динаміка отриманого значення інтегрального показника фінансової стійкості ($ІП_{\text{фс}}$) Луганського та Харківського обласних бюджетів за 2010–2014 рр. продемонстрована на рис. 2.

Таблиця 3

Результати комплексного аналізу фінансової стійкості Луганського обласного бюджету за 2010-2014 рр.

Блок	Значущість групи	Назва коефіцієнта	Значущість показників в групі	Значення стандартизованих показників з урахуванням їх значущості				
				2010	2011	2012	2013	2014
Аналіз фінансової збалансованості	0,37	Коефіцієнт бюджетного покриття	0,31	0,34	0,34	0,33	0,33	0,37
		Коефіцієнт стійкості бюджету	0,23	0,27	0,28	0,27	0,28	0,25
		Коефіцієнт загальної податкової стійкості	0,21	0,23	0,23	0,22	0,22	0,26
		Коефіцієнт покриття видатків між-бюджетними трансфертами	0,25	0,27	0,27	0,27	0,29	0,22
		Укрупнений стандартизований показник за блоком аналізу $УСП_{\text{фз}}$	1,104	1,122	1,091	1,119	1,106	
Аналіз фінансової самостійності	0,33	Коефіцієнт бюджетної залежності	0,3	0,32	0,33	0,32	0,33	0,31
		Частка дотації вирівнювання у загальній сумі трансфертів	0,24	0,24	0,24	0,26	0,25	0,21
		Коефіцієнт податкової самостійності	0,25	0,25	0,25	0,24	0,25	0,26
		Коефіцієнт стійкості доходної бази	0,21	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
		Укрупнений стандартизований показник за блоком аналізу $УСП_{\text{фс}}$	0,866	0,868	0,869	0,886	0,827	

Таблиця 3 (продовження)

Аналіз ефективності бюджету	0,30	Коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету	0,29	0,32	0,32	0,31	0,31	0,34
		Коефіцієнт бюджетної результативності	0,22	0,23	0,24	0,24	0,23	0,16
		Коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення	0,22	0,19	0,20	0,21	0,19	0,12
		Показник стабільності дохідної частини бюджету	0,27	0,32	0,32	0,30	0,33	0,30
		Укрупнений стандартизований показник за блоком аналізу УСП _Е	1,059	1,082	1,060	1,053	0,931	
Інтегральний показник фінансової стійкості місцевого бюджету ІП _{ФС}			1,012	1,026	1,009	1,022	0,961	

Джерело: розраховано авторами за [11, с. 149, 151, 152, 156, 136, 164–234; 12, с. 241–244, 273–276].

Результати аналізу, представлені на рис. 2.13, вказують на те, що до 2014 р. бюджети Луганської та Харківської областей були більш стійкими, ніж у середньому по країні. По Луганській області протягом 2009–2013 рр. за винятком 2012 року

відбулося зростання інтегрального показника фінансової стійкості місцевого бюджету з 0,978 до 1,025. В 2014 р. його значення було нижчим середньоукраїнського рівня - 0,961.

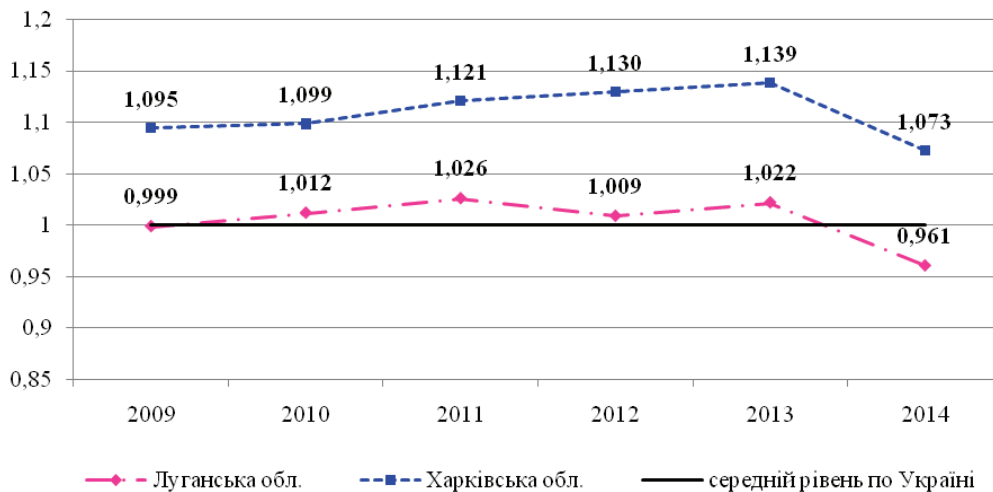

Рис. 2. Динаміка інтегрального показника фінансової стійкості місцевих бюджетів Луганської та Харківської областей

Джерело: розраховано та побудовано авторами

Зниження інтегрального показника фінансової стійкості бюджету Луганської області відбулося за рахунок погіршення показників фінансової збалансованості, самостійності та ефективності його бюджету. Це є наслідком зниження власних надходжень до бюджету та зростання залежності від фінансової допомоги з державного бюджету. Погіршення фінансової стійкості Луганського обласного бюджету було також пов'язане з воєнними подіями та проведенням антитерористичної операції на окупованій території. Крім того, дуже істотну частину в діяльності органів

місцевого самоврядування становить виконання делегованих повноважень, про що говорить висока частка субвенцій в структурі міжбюджетних трансфертів. Інтегральний показник фінансової стійкості Харківського обласного бюджету вище рівня Луганської області та до 2014 р. мав тенденцію до зростання.

Висновок. Системою, спроможною забезпечувати формування інформації щодо результативності фінансової діяльності місцевих органів влади є комплексний аналіз фінансової стійкості місцевих бюджетів, який надає уявлення щодо

збалансованості їх загальних доходів і видатків, незалежності від державного бюджету та ефективності бюджетної політики. Якісна інтерпретація значень інтегрального показника, отриманого із застосуванням запропонованої методики комплексного аналізу фінансової стійкості місцевого бюджету, дозволяє проаналізувати фінансову стійкість місцевого бюджету, виявити

вплив факторів на її зміни та оцінити фінансову стійкість місцевих бюджетів на майбутнє, а також обґрунтувати вибір напрямку розвитку бюджету. Розроблений методичний підхід є підґрунтям для попередньої оцінки фінансової стійкості прогнозних показників місцевих бюджетів та обґрунтування заходів щодо забезпечення їх стійкості з урахуванням ризику.

Список використаних джерел:

1. Воробйов Ю.М. Формування фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах підвищення самостійності регіонів : [монографія]: [Електронний ресурс] / Ю. М. Воробйов, І. А. Когут. – Мелітополь : Видавничий будинок ММД, 2012. – 249 с. – Режим доступу: // <http://bibl.com.ua/ekonomika/21675/index.html>;
2. Камінська І. М. Діагностика фінансової стійкості регіонів України / І. М. Камінська // Збірник праць Луцького національного технічного університету: Економічні науки. – Луцьк: ЛНТУ, 2008. – Вип. 5(20). – С. 168–182.
3. Клець Л. Є. Система кількісних показників фінансової автономії місцевих органів влади / Л. Клець // Вісник Донецького інституту економіки та господарського права. – 2009. – № 1. – С. 46–57.
4. Консультаційна підтримка реформи місцевих бюджетів, QCBS-2: остаточний звіт [Електронний ресурс] / Світовий банк; Booz, Allen, Hamilton, 2010. – 388 с. – Режим доступу: http://mmfm.gov.ua/ffle/lmk/316393/ffle/Fmal_report_QCBS-2_ukr.rar
5. Корнеєв М. В. Удосконалення теоретико-методологічного забезпечення узагальнюючої оцінки рівня фінансової автономії / М. В. Корнеєв // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 7 (97). – С. 229–236.
6. Лисяк Л. В. Оцінка бюджетної стійкості: регіональний аспект / Л. В. Лисяк, М. К. Дяченко // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії: Економічні науки. – 2011. – № 2. – С. 62–68.
7. Музика-Стефанчук О. А. Фінансова незалежність, самостійність й автономія органів місцевого самоврядування / О. А. Музика-Стефанчук // Право та управління. – 2011. – № 1. – С. 297–304.
8. Поляк Г. Б. Территориальные финансы : [учеб. пособие] / Г.Б. Поляк. – М.: Вузовский учебник, 2006. – 479 с.
9. Про затвердження Порядку складання фінансової та бюджетної звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів : Наказ Міністерства фінансів України : від 24.01.2012 р. № 44 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 14. – Ст. 519.
10. Снісаренко О. Б. Оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів / О. Б. Снісаренко, А. О. Гавриленко, О. В. Гребенікова // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2010. – № 1 (9). – С. 18–27.
11. Статистичний збірник „Бюджет України 2013” / виконавці : Калініченко Л. М., Гайдученко Г. В., Пивоваренко Т. А., Тригуб Н. П. – К.: М-во фінансів України, 2014. – 244 с.
12. Статистичний збірник „Бюджет України 2014” [Електронний ресурс] / – К.: М-во фінансів України, 2015. – 307 с. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/statystychniy-zbirnyk-ministerstva-finansivukrainy-biudzheta-category=bjudzhet>.
13. Щербакова В. І. Проблеми оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах ринкової економіки / В. І. Щербакова, Г. М. Манеров // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 2(24). – С. 94–99.

JEL-CLASSIFICATION: H 72, H 73

METHODOLOGICAL BASIS OF INTEGRATED ANALYSIS OF FINANCIAL STABILITY OF LOCAL BUDGETS

Lidiya A. KOSTYRKO

Professor, Doctor of Economics, head of the Department «Finance and banking», V. Dahl East-ukrainian national University, Severodonetsk

Nataliya Y. VELENTEICHYK

assistant of the Department «Finance and banking», V. Dahl East-ukrainian national University, Severodonetsk

Summary. The article reveals the preconditions of improving the system of analysis of financial sustainability of local budgets. Based on the analysis of scientific approaches developed methodological provision of complex analysis of financial sustainability of local budgets, providing for the calculation of the integral indicator with units such

as balance, financial autonomy, fiscal efficiency. Presented the results of testing the proposed approach to budget analysis on the example of the budget of Luhansk region and identified factors of change in its financial stability, which should be considered when adjusting budget policy.

Key words: *complex analysis, financial stability, local budgets, financial autonomy, balance, efficiency, integrated indicator.*

The system of a comprehensive analysis of financial stability of local budgets is defined as a mandatory element of financial management of local authorities, which is focused on the reporting on balance of their total revenues and expenditures, independence from the state budget and the effectiveness of fiscal policy. The necessity of developing the methodology of the analysis of financial stability of local budgets caused by insufficient development of methodological approaches and lack of legislatively approved methodology for its implementation. The study of international experience also confirms that an analysis of the financial condition of local budgets should be used to make recommendations to improve the effectiveness of local government.

The offered approach to the complex analysis of financial stability involves the calculation of an integral index, differs refined system of balance indicators, financial autonomy, fiscal efficiency and order of generalization of the analytical information. The structure of the indicators formed in accordance with the objectives of comprehensive analysis of financial stability of local budget.

The analysis of the balance of the local budget is based on the calculation of indicators of budget coverage, budget stability, the overall tax stability, reimbursement of costs by an inter-budget transfers and characterizes the degree of coverage of expenditures through various revenue sources. The analysis of financial autonomy allows to evaluate the level of decentralization of the budgetary system and provides for the calculation of the indicators of budgetary dependence, the share of equalisation grants in total transfers, fiscal autonomy, stability of the revenue base. The analysis of the effectiveness of budget provides for assessment of the quality management of local finances based on indicators of the local budget deficit, fiscal efficiency, fiscal capacity of the population, the stability of budget revenues. The importance of budget indicators and units of analysis defined on the basis of the method of expert estimations.

On the basis of calculations of the integral index of financial sustainability of the budget of the Luhansk region made the conclusion about the reduction of its financial stability and identified factors of its change.

References:

1. Vorobiov Iu. M. Formuvannia finansovoi stiiikosti mistsevykh biudzhativ v umovakh

pidvyshchennia samostiinosti rehioniv : [monohrafiia]: [Elektronnyi resurs] / Iu. M. Vorobiov,

- I. A. Kohut. – Melitopol : Vydavnychiy budynok MMD, 2012. – 249 s. – Rezhym dostupu: // <http://bibl.com.ua/ekonomika/21675/index.html>;
2. Kaminska I. M. Diahnostyka finansovoi stiiikosti rehioniv Ukrainy / I. M. Kaminska // Zbirnyk prats Luts'koho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu: Ekonomichni nauky. – Lutsk: LNTU, 2008. – Vyp. 5(20). – S. 168–182.
3. Klets L. Ie. Systema kilkisnykh pokaznykiv finansovoi avtonomii mistsevykh orhaniv vlady / L. Klets // Visnyk Donetskoho instytutu ekonomiky ta hospodarskoho prava. – 2009. – № 1. – S. 46–57.
4. Konsultatsiina pidtrymka reformy mistsevykh biudzhativ, QCBS-2: ostatochnyi zvit [Elektronnyi resurs] / Svitovyi bank; Booz, Allen, Hamilton, 2010. – 388 s. – Rezhym dostupu: http://mmfm.gov.ua/ffle/lmk/316393/ffle/Fmal_report_QCBS-2_ukr.rar
5. Kornieiev M. V. Udoskonalennia teoretyko-metodolohichnoho zabezpechennia uzahalniuiuchoi otsinky rivnia finansovoi avtonomii / M. V. Kornieiev // Aktualni problemy ekonomiky. – 2009. – № 7 (97). – S. 229–236.
6. Lysiak L. V. Otsinka biudzhetnoi stiiikosti: rehionalnyi aspekt / L. V. Lysiak, M. K. Diachenko // Visnyk Dnipropetrovskoi derzhavnoi finansovoi akademii: Ekonomichni nauky. – 2011. – № 2. – S. 62–68.
7. Muzyka-Stefanchuk O. A. Finansova nezalezhnist, samostiinist i avtonomiia orhaniv mistsevoho samovriaduvannia / O. A. Muzyka-Stefanchuk // Pravo ta upravlinnia. – 2011. – № 1. – S. 297–304.
8. Poliak H. B. Territorialnye finansy : [ucheb. posobie] / H.B. Poliak. – M.: Vuzovskii uchebnik, 2006. – 479 s.
9. Pro zatverdzhennia Poriadku skladannia finansovoi ta biudzhetnoi zvitnosti rozporiadnykamy ta oderzhuvachamy biudzhetnykh koshtiv : Nakaz Ministerstva finansiv Ukraini : vid 24.01.2012 r. № 44 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. – 2012. – № 14. – St. 519.
10. Snisarenko O. B. Otsinka finansovoi stiiikosti mistsevykh biudzhativ / O. B. Snisarenko, A. O. Havrylenko, O. V. Hrebenikova // Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy mashynobudivnoi haluzi: problemy teorii ta praktyky. – 2010. – № 1 (9). – S. 18–27.11.
11. Statystychnyi zbirnyk „Biudzhety Ukrainy 2013” / vykonavtsi : Kalinichenko L. M., Haiduchenko H. V., Pyvovarenko T. A., Tryhub N. P. – K.: M-vo finansiv Ukrainy, 2014. – 244 s.
12. Statystychnyi zbirnyk „Biudzhety Ukrainy 2014” [Elektronnyi resurs] / – K.: M-vo finansiv Ukrainy, 2015. – 307 s. – Rezhym dostupu: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/statystychnyi-zbirnyk-ministerstva-finansivukrainy-biudzhety-category=bjudzhety>
13. Shcherbakova V. I. Problemy otsinky finansovoi stiiikosti mistsevykh biudzhativ v umovakh rynkovoi ekonomiky / V. I. Shcherbakova, H. M. Manierov // Ekonomichni visnyk Donbasu. – 2011. – № 2(24). – S. 94–99.

УДК 657.6:338.24:334.7

ОРГАНІЗАЦІЯ ПООБ'ЄКТНОГО КОНТРОЛЮ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

КОСТИРКО Руслан Олександрович

д.е.н., професор, ДВНЗ «Університет банківської справи», директор Інституту банківських технологій та бізнесу, м. Київ

E-mail: ruslankostyrko@gmail.com

Анотація. В статті визначено проблеми та пріоритетні напрями пооб'єктного контролю ефективності діяльності підприємств. Сформовані концептуальні положення, організаційна модель системи пооб'єктного контролю та показано його переваги. Розкрито послідовність та методичне забезпечення організації поточного і ретроспективного контролю ефективності діяльності підприємств. Обґрунтовано підхід до контролю розподілу непрямих витрат і продемонстровано порядок ідентифікації внутрішніх резервів. Запропоновано інтегральний показник оцінки резервів потенціалу ефективності підприємств, який враховує чинники інфляції та ризику. Доведено необхідність оцінки та прогнозування очікуваного фінансового результату з урахуванням резервів.

Аннотация. В статье определены проблемы и приоритетные направления пообъектного контроля эффективности деятельности предприятий. Сформированы концептуальные положения, организационная модель системы пообъектного контроля и показаны его преимущества. Раскрыта последовательность и методическое обеспечение организации текущего и ретроспективного контроля эффективности деятельности предприятий. Обоснован подход к контролю распределения непрямых расходов и продемонстрирован порядок идентификации внутренних резервов. Предложен интегральный показатель оценки резервов потенциала эффективности предприятий, учитывающий факторы инфляции и риска. Доказана необходимость оценки и прогнозирования ожидаемого финансового результата с учетом резервов.

Ключові слова: *пооб'єктний контроль, ефективність, потенціал, внутрішні резерви, оцінка, ризик, організація, підприємство.*

Ключевые слова: *пообъектный контроль, эффективность, потенциал, внутренние резервы, оценка, риск, организация, предприятие.*

Постановка проблеми. В умовах невизначеності ринкової економіки в Україні та посилення підприємницьких ризиків актуалізуються питання підвищення ефективності діяльності підприємств. Сучасний стан розвитку промислових підприємств свідчить про недостатньо ефективне використання їх економічного потенціалу, що пов'язане з ускладненням умов господарювання та використанням неадекватних ринковій економіці методів управління. Система контролю є ключовим інструментом забезпечення ефективності управління підприємствами та засобом захисту прав власників. Вона надає необхідну інформацію зовнішнім і внутрішнім користувачам про наявність, стан і невикористані резерви потенціалу ефективності підприємств. Існуючі методики контролю і аналізу ефективності діяльності підприємств є недосконалими у зв'язку з обмеженістю показників в основному фінансо-

вими і виробничими показниками, що не дозволяє достовірно оцінити допустимість відхилень від стандарту та очікувані фінансові результати. Аналіз і оцінка ефективності, заснована на використанні показників звіту про фінансові результати, носить дискретний характер, оскільки орієнтована на результати минулого періоду діяльності підприємства. Для об'єктивного дослідження потенціалу ефективності необхідна більш детальна інформація щодо формування фінансових результатів діяльності підприємства і невикористаних внутрішніх резервів, яку можна отримати на основі внутрішнього контролю. Цим обґрунтовується необхідність перегляду підходів до вдосконалення системи контролю з позицій забезпечення ефективності управління.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичним та методичним питанням внутрішнього контролю присвячена велика кількість наукових праць

вітчизняних та зарубіжних вчених [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14]. Концепція ефективності також не є новою, вона знайшла відображення в наукових працях зарубіжних та вітчизняних вчених. Разом з тим в нових умовах контроль результатів діяльності підприємств набуває нового змістовного навантаження, виходячи із необхідності пошуку резервів зростання потенціалу ефективності. Відкритими для дискусії є такі питання, як концептуальне обґрунтування моделі пооб'єктного контролю ефективності діяльності підприємств, формування релевантної інформації для оцінки вкладу в прибуток за центрами відповідальності, ідентифікація внутрішніх резервів потенціалу ефективності, організація пооб'єктного контролю непрямих витрат, контроль та оцінка очікуваних фінансових результатів на майбутнє, формування резервів на покриття витрат від зниження прибутковості. Виходячи з цього важливим є розробка організаційних і методичних засад пооб'єктного контролю ефективності діяльності підприємств.

Мега статті – обґрунтування організаційних положень щодо формування системи пооб'єктного контролю ефективності діяльності підприємств на новій парадигмі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передумовами контролю ефективності діяльності підприємств є: потреба в контролі внутрішніх резервів ефективності має тісну пряму кореляцію з рівнем ризику її зниження; на будь-якому етапі життєвого циклу підприємства об'єктивно присутні ризики фінансово-господарської діяльності, тому завжди існує необхідність формування резервів з метою покриття витрат економічних вигід. Саме за допомогою контрольної інформації можна виявити резерви і спрогнозувати параметри зміни потенціалу ефективності та перспективи розвитку підприємства.

Потенціал ефективності і потенціал відтворення вартості підприємства є взаємопов'язаними, взаємозалежними і взаємообумовленими між собою категоріями. Елементами потенціалу ефективності є потенціал зниження витрат, потенціал зростання прибутковості. Вони визначають стан виробництва і потенціал відтворення вартості підприємства. Це обумовлює необхідність пооб'єктного контролю потенціалу ефективності діяльності підприємств.

Реалізація методології об'єктно-орієнтованого підходу дозволила розробити концептуальні положення контролю ефективності діяльності підприємств, які відрізняються

наступним: предметною сферою – розмежування об'єктів та показників у відповідності з методологією контролю; методичним забезпеченням – використання придатних за результатами експертної оцінки моделей обліку та контролю (обліково-аналітичні, нормативно-параметричні, моделі функціонального обліку та контролю) та спеціальних методів контролю (повних витрат, розподілу витрат за єдиною базою та АВС, статистичного, якісного аналізу, прогнозування); організаційним забезпеченням – містить модель контролю за видами (попередній, поточний, ретроспективний), підхід до оцінювання результатів за центрами відповідальності, порядок узагальнення та модифікації контрольної інформації для прийняття управлінських рішень.

Методологічним базисом контролю ефективності діяльності підприємств є концепції безперервності, ланцюжка цінностей, вартості, обліково-контрольна та прибуткоутворюючих чинників.

Основа пооб'єктного контролю ефективності складають фундаментальні та додатково визначені принципи: об'єктної орієнтованості, невизначеності, консерватизму, цілеорієнтованості, стандартизації, регульованості.

Принцип об'єктної орієнтованості передбачає контроль і аналіз потенціалу ефективності у відповідності з циклом відтворення вартості капіталу підприємства. Використання системного підходу дозволило виділити об'єкти контролю ефективності, які об'єднуються у систему за циклом відтворення вартості: ресурси – процеси – результати. З огляду на виділені об'єкти контролю запропонована система пріоритетних показників шляхом їх ранжирування за значущістю. Для цього в систему пріоритетів першого рівня відбираються найбільш важливі з контрольованих показників оцінки впливу ефективності на потенціал відтворення вартості. Пріоритети другого порядку – показники, які знаходяться в причинно-наслідковому зв'язку з показниками першого рівня, а саме витрати, доходи, прибуток, прибутковість, платоспроможність. Аналогічним чином формується система пріоритетів третього і подальших рівнів, наприклад, зростання обсягу виробництва, беззбитковість, маржинальний дохід, оцінка ризику видів діяльності.

Принцип невизначеності означає, що невизначеність умов господарювання призводить до непередбачених відхилень від очікуваних доходів та прибутку. Це є наслідком дії зовнішніх і внутрішніх чинників, які на момент планування

не враховувались. Він базується на таких припущеннях: розподіл контрольної інформації між минулим і майбутнім звітними періодами здійснюється, виходячи з припущення на майбутнє, оцінка показників очікуваних фінансових результатів підконтрольного об'єкта на майбутнє.

Принцип консерватизму вимагає відображення самої низької з можливих вартостей активів і доходів та самої високої з можливих вартостей пасивів і витрат. Отже, більш ймовірно, що чисті активи будуть оцінені нижче за поточні ринкові ціни, а прибуток дорівнюватиме значення меншої з декількох альтернативних сум.

Принцип цілеорієнтованості – означає, що ступінь ефективності досягнення мети контролю обумовлена несуперечністю цілей. Це вимагає дослідження взаємозв'язків між цільовими показниками прибутковості, рентабельності капіталу та виручки.

Принцип стандартизації полягає у розробці моделі системи контролю ефективності з ураху-

ванням специфічних особливостей діяльності підприємств. На побудову моделі впливають такі виробничі чинники: розмір, масштаб та специфіка виробництва, тривалість операційного циклу, форма власності, вид економічної діяльності та галузі. Вказані чинники накладають відбиток на розробку моделі організації контролю і аналізу ефективності, визначення об'єктів, показників, методів контролю і узагальнення контролю-аналітичної інформації для потреб менеджменту. Тому при розробці організаційних засад контролю і аналізу ефективності доцільно використовувати різні моделі контролю.

Принцип регульованості передбачає контроль витрат і доходів за центрами відповідальності, видами діяльності та продуктами (послугами). Найбільш поширеним є виділення центрів відповідальності на основі обсягу повноважень та відповідальності: центри витрат, доходу, прибутку, інвестицій.

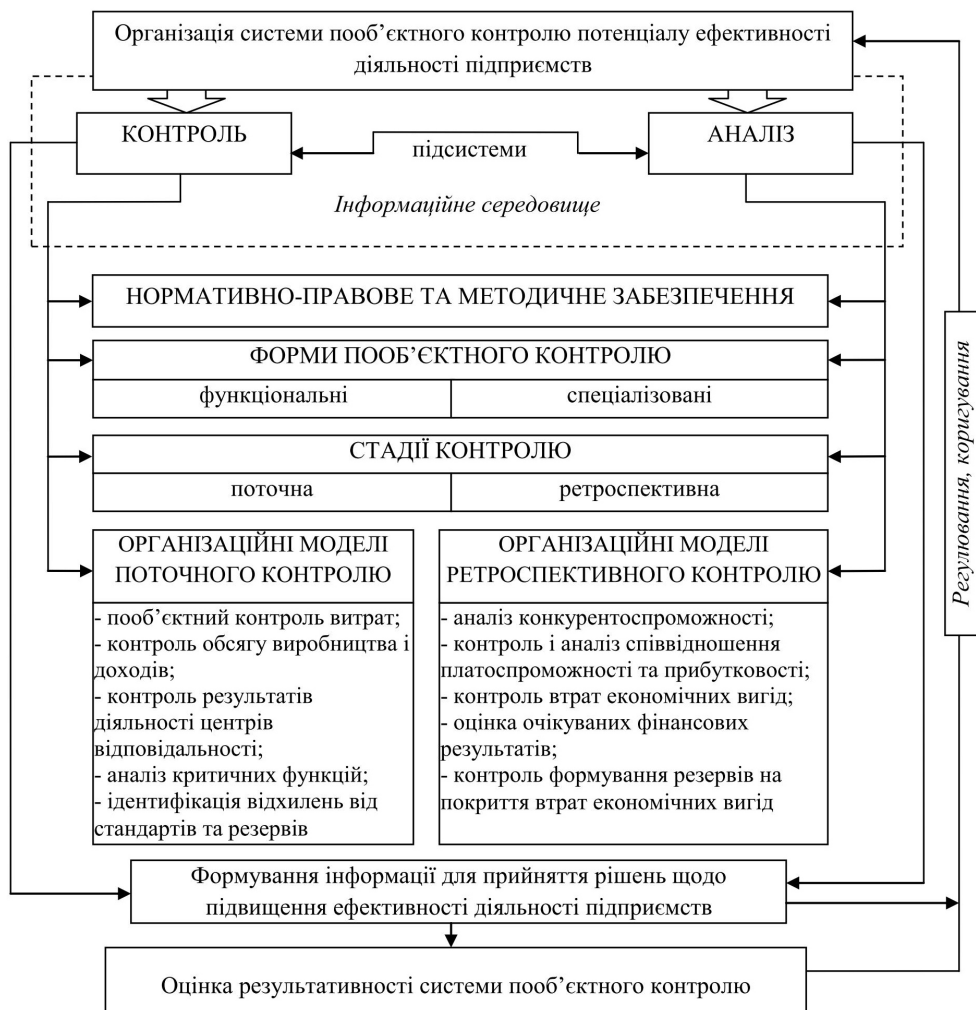

Рис. 1. Організаційна модель пооб'єктного контролю ефективності діяльності підприємств

Контроль витрат за видами діяльності залежить від специфіки продукту або послуги. Пооб'єктний контроль витрат на відміну від існуючого враховує різні процеси, які беруть участь у виробництві продукту. Цей принцип також проявляється у визначенні продуктивних і непродуктивних витрат, які впливають на додану вартість. Організації контролю передують формування класифікації витрат за видами діяльності та ознакою ефективності. Критерієм цієї класифікації є ступінь участі виду діяльності у створенні доданої вартості.

Розроблена організаційна модель пооб'єктного контролю ефективності діяльності підприємства (рис. 1) наочно демонструє послідовність, форми контролю і їх взаємозв'язок, механізм використання контрольної інформації для прийняття управлінських рішень та розробки заходів щодо формування резервів на покриття ризику втрат прибутку (економічних вигід) підприємства.

Вихідною передумовою запропонованого підходу є виділення форм контролю: поточного – для перевірки достовірності і законності господарських операцій в звітному періоді, контролю та аналізу допустимості відхилень від стандартів, моніторингу стану ефективності діяльності підприємств, контролю формування внутрішніх резервів і оцінки ризику; ретроспективного – для перевірки кінцевих результатів виконання плану, управлінських рішень після їх здійснення, розрахунку очікуваного фінансового результату і параметрів управління з урахуванням інфляції, ризику і резервів.

Організація поточного контролю ефективності ґрунтується на таких положеннях.

1. Для формування інформаційного базису пооб'єктного контролю ефективності діяльності підприємств дані бухгалтерського обліку і фінансової звітності, планування необхідно інтерпретувати шляхом групування витрат такими методами: “за обсягом виробництва”, “віднесення на собівартість”, “за рівнями управління”, “впливу на ефективність (додану вартість)”, “за рівнями вкладу в фінансовий результат”.

2. Контроль ефективності діяльності центрів відповідальності за об'єктом “витрати” передбачає такі етапи: 1) уточнення змінних, постійних і невизначених витрат залежно від типу підприємства і обсягу виробництва на підставі моделювання; 2) ідентифікація критичної функції об'єкта контролю; 3) оцінка впливу відхилень витрат на потенціал ефективності на підставі запропонованої шкали (незначні, значні, критичні) та вибір варіанту реагування на відхилення у часі (невідкладне, подальше, спостереження).

3. В основу методичного підходу до контролю розподілу непрямих витрат за ієрархічними рівнями покладено ідею багатоступеневого пооб'єктного розподілу витрат. Інструментом виявлення резервів зниження витрат найбільш доцільним є порівняльний аналіз фактичного розподілу витрат за базами, які відповідають специфіці діяльності. У відповідності з цим підходом здійснюється перегрупування інформації за видами діяльності, продуктами, рівнями покриття, що забезпечує більшу точність розподілу та достовірність контролю непрямих витрат. Для визначення втрат маржинального прибутку за продуктами від використання вибраної бази розподілу у порівнянні з оптимальною здійснюється контроль обґрунтованості вибору бази розподілу (носія) непрямих витрат, перевірка правильності розрахунку кількісних значень та ставок розподілу непрямих витрат для кожного виду діяльності, контроль достовірності віднесення непрямих витрат на продукти. Багатоступеневий розподіл витрат за ієрархічними рівнями (рівні одиниці, партії та виду продукції, взаємодії з клієнтами, підприємства) дозволяє сформувати інформацію для контролю маржинального внеску за продуктами та ризиків неефективних їх видів. Наведений фрагмент пооб'єктного контролю непрямих витрат та порівняння його з традиційним в табл. 1 підтверджують дієвість запропонованого підходу. Узагальнення інформації здійснюється за ієрархічними рівнями для оцінки втрат прибутку за продуктами від нерационального розподілу непрямих витрат на основі аналізу їх покриття отриманим прибутком.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз розрахунку маржинального вкладу виробу
за існуючим і пооб'єктним підходами
(на прикладі ПАТ "Луганськтепловоз" за 2014 р.), тис. грн.

Показники	Результат по всім виробам	Тепловоз 2ТЕ116	Тепловоз 2ТЕ116 (експорт)	Електро-воз 2ЕЛ5	Дизель-поїзд ДЕЛ02	Електропоїзд ЕПЛ2Т
Виручка від реалізації продукції	456315,7	32724,0	177387,5	17291,7	20742,3	208170,2
Змінні витрати (прямі витрати)	15825,1	1082,6	5624,1	1481,7	702,7	6934,0
Маржинальний (граничний) дохід	440490,6	31641,4	171763,4	15810	20039,6	201236,2
Фактичні постійні прямі витрати (накладні, непрямі витрати)	3642,2	133,8	380,9	255,0	138,7	2733,8
Фактичний маржинальний (граничний) вклад	436848,4	31507,6	171382,5	15555,0	19900,9	198502,4
Постійні витрати (загальногосподарські)	4597,9					
Розподілені за об'єктно-орієнтованим підходом непрямі витрати	8240,2	473,8	1105,5	616,1	303,3	5741,5
Фактично розподілені непрямі витрати	8240,2	505,9	1251,1	618,2	313,7	5551,3
Маржинальний вклад – контрольне значення за об'єктно-орієнтованим підходом	432250,4	31167,6	170657,9	15193,9	19736,3	195494,7
Маржинальний вклад – значення після розподілу за фактичними ставками	432250,4	31135,5	170512,3	15191,8	19725,9	195684,9
Відхилення маржинального прибутку за продуктами від використання вибраної бази розподілу у порівнянні з оптимальною (резерви)		-32,1	-145,6	-2,1	-10,4	190,2

4. Розвитку методичних засад поточного контролю ефективності сприяє розширення об'єктів, методів, процедур контролю і використання інформації для розробки варіантів управлінських рішень. Основними напрямками контролю є: пооб'єктний контроль витрат; контроль обсягу виробництва і доходів; контроль результатів діяльності центрів відповідальності; аналіз критичних функцій; ідентифікація відхилень від стандартів та резервів. Запропонована система показників резервів рентабельності об'єднує часткові показники (резерви рентабельності продукції, продаж, активів, власного капіталу), які мають найбільший вплив на формування та використання резервів ефективності.

Методичне забезпечення ретроспективного контролю ефективності діяльності підприємств охоплює такі складові: аналіз конкурентоспроможності; контроль і аналіз співвідношення платоспроможності та прибутковості; контроль втрат економічних вигід; оцінка очікуваних фінансових результатів; контроль формування резервів на покриття втрат економічних вигід.

В межах першої складової основним завдан-

ням контролю є дослідження та аналіз впливу конкурентоспроможності на прибуток для вибору цінової стратегії з використанням методів конкурентного аналізу ринку.

Друга складова ретроспективного контролю і аналізу потенціалу ефективності спрямована на дослідження причин суперечностей між платоспроможністю і прибутковістю з метою вибору підходу до їх вирішення. Суперечність між рентабельністю і ліквідністю зумовлюється тим, що прагнення уникнути проблем неплатоспроможності може привести до відмов від здійснення високоприбуткових видів діяльності.

Обмеженнями цільових показників ефективності є необхідний рівень ліквідності активів підприємства і його платоспроможності, а також ризику, що виникають в процесі управління оборотними активами за умов недостатності джерел фінансування поточної діяльності підприємства. Звідси, при прийнятті рішень за результатами контролю і аналізу потенціалу ефективності виникає необхідність пошуку компромісу між достатнім рівнем прибутковості та допустимим рівнем ризику втрати ліквідності. Для забезпе-

чення позитивного фінансового результату необхідно контролювати зміни грошових потоків та регулювати чинники, які впливають на самофінансування підприємства і попереджати ризик залежності від зовнішніх джерел фінансування за таких обставин: в умовах дефіциту грошового потоку знижуються ліквідність і платоспроможність, що призводить до зростання простроченої заборгованості; надмірний грошовий потік призводить до втрати реальної вартості тимчасово вільних грошових коштів під впливом інфляції, сповільнення обіговості капіталу і втрати частини потенційного доходу в зв'язку з упущеними вигодами прибуткового розміщення грошових коштів в операційному або інвестиційному процесі.

Інформація пооб'єктного контролю є підґрунтям комплексної оцінки резервів на підставі інтегрального показника (P_{ef}), який на відміну від відомих враховує вплив чинників інфляції та ризику:

$$P_{ef} = (BP - B - K_{ef} \cdot B) \cdot K_{inf} \cdot K_p \quad (1)$$

де BP – виручка від реалізації, K_{inf} – рівень інфляції, K_{ef} – показник ефективності, B – витрати, K_p – рівень ризику.

Негативне значення інтегрального показника резервів ефективності вказує не тільки на наявність невикористаних резервів, а й на відсутність позитивного впливу прибуткоутворюючих чинників та загальну негативну динаміку використання ресурсів підприємства.

Для прогнозування очікуваних результатів діяльності підприємства важливим є оцінювання фінансового результату з урахуванням ризику, інфляції і резервів. При цьому під ризиком розуміється кількісно вимірювана ймовірність суттєвого (з точки зору суб'єкта контролю) відхилення фінансових результатів діяльності підприємства

Список використаних джерел:

1. Аткинсон Энтони А. Управленческий учет / Энтони А. Аткинсон, Раджив Д. Банкер, Роберт С. Каплан, Марк С. Янг: пер. с англ. – [3-е изд.]. – М.: Вильямс, 2007. – 880 с.
2. Бардаш С.В. Економічний контроль в Україні: системний підхід: монографія / С. В. Бардаш. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 656 с.
3. Дерій В.А. Витрати і доходи підприємств у системі обліку і контролю. Тернопіль: вид-во ТНЕУ “Економічна думка”, 2009. – 272 с.

від запланованих в умовах невизначеності. Для покриття ризику втрат прибутковості (економічних вигід) в звітному періоді необхідно формувати резерви, які визнаються шляхом оцінювання можливостей додаткового отримання прибутку. Резерви виявляються як на стадії планування, так і в процесі виконання планів. Необхідність формування резервів ефективності обумовлена неможливістю в сучасних умовах невизначеності здійснення господарської діяльності вірогідно оцінити фінансові результати підприємства на основі бухгалтерського обліку.

Висновки. Система пооб'єктного контролю є підсистемою управління, яка базується на єдиному інформаційному просторі та орієнтована на виявлення внутрішніх резервів і прогнозування зміни потенціалу ефективності підприємств. Запропонована система показників надає можливість здійснити контроль ефективності діяльності підприємства за двома аспектами: ієрархічними рівнями (підприємство, центри відповідальності, види діяльності, продукти) та видами контролю (поточний, ретроспективний). Методологічним базисом пооб'єктного контролю є фундаментальні та додатково визначені принципи: об'єктної орієнтованості, невизначеності, консерватизму, стандартизації, регульованості. Організація пооб'єктного контролю непрямих витрат забезпечує формування інформації для оцінювання маржинального внеску за продуктами та ризику їх неефективних видів. Оцінювання критичної функції об'єкта контролю і впливу відхилень витрат на потенціал ефективності здійснюється в межах поточного контролю для коригування цільових параметрів бюджету. Механізм оцінювання внутрішніх резервів потенціалу ефективності та ризиків втрат економічних вигід створюють інформаційну базу для прогнозування очікуваних фінансових результатів.

4. Дмитренко І. М. Система внутрішньокорпоративного контролю: передумови запровадження та чинники ефективності / І. М. Дмитренко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2014. – № 5. – С. 41–51.

5. Довбня В. Д. Внутрішній контроль: реалії часу: монографія / В. Д. Довбня. – Донецьк: УкрДон, 2011. – 187 с.

6. Друри К. Управленческий и производственный учет: [учебник] / К. Друри: пер. с англ. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 1071 с.

7. Максимова В.Ф. Внутрішній контроль економічної діяльності промислового підприємства – системний підхід до розвитку: [монографія] / В.Ф. Максимова. – К.: АВРІО, 2005. – 262 с.

8. Нападівська Л.В. Внутрішньогосподарський контроль в ринковій економіці: [монографія] / Л.В. Нападівська. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – 224 с.

9. Нескородев Ю. В. Методологічні аспекти розвитку внутрішнього контролю : монографія / Ю. В. Нескородев. – К. : Фотос, 2012. – 403 с.

10. Пантелеев В.П. Внутрішньогосподарський контроль: методологія та організація: [монографія] / В.П. Пантелеев; Державна академія статистики, обліку та аудиту. – К.: ДП “Інформ.-аналіт. агенство”, 2008. – 491 с.

11. Пушкар М. С. Контролінг - інформаційна підсистема стратегічного менеджменту: [монографія] / М.С. Пушкар, Р.М. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – 370 с.

12. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга: Пер. с нем. / Под. ред. и с предисл. А.А. Турчака, Л.Г. Головача, М.Л. Лукашевича. – М.: Финансы и статистика, 1997. - 800 с.

13. Хорнгрен Ч.Т. Бухгалтерский учет: управленческий аспект / Ч.Т. Хорнгрен. Дж. Фостер: пер. с англ.; под ред. Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 416 с. – (Серия по бухгалтерскому учету и аудиту).

14. Шевчук В.О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою (Проблеми теорії, організації, методології): [монографія] / В.О. Шевчук. – К.: Київ. держ. торг.-екон. ун-т, 1998. – 371 с.

JEL CLASSIFICATION: M 410, M 490

THE ORGANIZATION OF THE ITEM BY ITEM CONTROL OF EFFICIENCY OF ENTERPRISES ACTIVITY

Ruslan A. KOSTYRKO

Doctor of Economics, Professor, SHEE "University of banking", the Director of the Institute of banking and business, Kyiv

Summary. The article identifies the problems and priorities of the item by item control of the efficiency of enterprises activity. Formed the conceptual regulations, the organisational model of the item by item control and demonstrated its advantages. Disclosed consistency and methodological support of current and retrospective control of the efficiency of enter-

prises activity. Grounded approach to control of distribution of indirect costs and procedure of identification of internal reserves. Offered the integral indicator of assessment of potential efficiency reserves of the enterprises, which takes into account the factors of inflation and risk. Proved the need to assess and forecasting the expected financial result with reserves.

Key words: *the item by item control, efficiency, potential, internal reserves, assessment, risk, organization, enterprise.*

The control is defined as a management subsystem based on a single information space and focused on identifying internal reserves and forecasting changes in efficiency potential. It provides for the necessary information to external and internal users of the presence, status and untapped reserves of the item by item control. Elements of efficiency potential are the potential to reduce costs, potential of profitability.

Identified problems and priorities of improving control in enterprise management based on the object-oriented approach. Grounded conceptual positions of control of efficiency of enterprises activity, which differ in subject area, methodical and organizational support. The organizational model gives a holistic view of the sequence of introduction of the object system of the item by item control. The basis of the item by item control of efficiency potential of enterprises activity are fundamental and additionally established principles of uncertainty, conservatism, standardization, adjustability. The objects of monitoring the efficiency of enterprises activity are revenues, expenses and results of responsibility centers, activities, products and the enterprise as a whole. The system of indicators for monitoring the effectiveness formed by hierarchical levels (enterprise, responsibility centers, activities, products) and types of control (preliminary, current, retrospective).

The technology for control the effectiveness responsibility centers represented by the following stages: clarification of separation costs of variables,

constants and uncertain depending on the type of enterprise and production based on the modeling; identification of critical functions of the object of control; assessment of the impact of deviations of cost on the efficiency potential based on the proposed scale (minor, significant, critical); selecting responses to deviations in time (immediate, further, observation).

Proposed multi-stage cost allocation by hierarchical levels (unit, batch and product types, customer interactions, enterprise), which provides for the formation of information to control the margin contribution by the products and risk of their inefficient types. Grounded the order of clarifying the financial results in the financial statements in order to bring their accounting estimates to the real value and forecasting the parameters of efficiency potential of enterprises activity.

Organization of monitoring of efficiency involves the multistage control of expenditures by types of activity, products, items; control of production and sales; pricing control; control of profitability.

The main directions of retrospective control of the efficiency potential of enterprises activity is the control of competitiveness, the control "efficiency – solvency", the control of reserves of efficiency, the assessment of the financial result adjusted for reserves.

On the basis of comparative analysis of the item by item control of indirect costs with an existing approach demonstrated the benefits of using the proposed model for the detection of internal reserves of efficiency potential of enterprises.

References

1. Atkinson Antony A. Upravlencheskyi uchet / Antony A. Atkinson, Radzhiv D. Banker, Robert S. Kaplan, Mark S. Yanh: per. s anhl. – [3-e yzd.]. – M.: Vyliams, 2007. – 880 s.
2. Bardash S.V. Ekonomichnyi kontrol v Ukraini: systemnyi pidkhid : monohrafiia / S.V.Bardash. – K. : Kyiv. nats.. torh.-ekon. un-t, 2010. – 656 s.
3. Derii V. A. Vytraty i dokhody pidpriemstv u systemi obliku i kontroliu. Ternopil: vyd-vo TNEU “Ekonomichna dumka”, 2009. – 272 s.
4. Dmytrenko I. M. Systema vnutrishnokorporatyvnoho kontroliu: peredumovy zaprovadzhennia ta chynnyky efektyvnosti / I. M. Dmytrenko // Bukhhalterskyi oblik i audyt. – 2014. – № 5. – S. 41–51.
5. Dovbnia V. D. Vnutrishnii kontrol: realii chasu : monohrafiia / V. D. Dovbnia. – Donetsk : UkrDon, 2011. – 187 s.
6. Drury K. Upravlencheskyi y proyzvodstvennyi uchet: [uchebnyk] / K. Drury: per. s anhl. – M.: YuNYTY-DANA, 2003. – 1071 s.
7. Maksymova V. F. Vnutrishnii kontrol ekonomichnoi diialnosti promyslovoho pidpriemstva – systemnyi pidkhid do rozvytku: [monohrafiia] / V.F. Maksymova. – K.: AVRIO, 2005. – 262 s.
8. Napadovska L. V. Vnutrishnohospodarskyi kontrol v rynkovii ekonomitsi: [monohrafiia] / L.V. Napadovska. – Dnipropetrovsk: Nauka i osvita, 2000. – 224 s.
9. Nieskorodiev Iu. V. Metodolohichni aspekty rozvytku vnutrishnoho kontroliu : monohrafiia / Iu. V. Nieskorodiev. – K. : Fotos, 2012. – 403 s.
10. Panteleiev V. P. Vnutrishnohospodarskyi kontrol: metodolohiia ta orhanizatsiia: [monohrafiia] / V.P. Panteleiev; Derzhavna akademiia statystyky, obliku ta audytu. – K.: DP “Inform.-analit. ahenstvo”, 2008. – 491 s.
11. Pushkar M. S. Kontrolinh - informat-siina pidsystema stratehichnoho menedzhmentu: [monohrafiia] / M.S. Pushkar, R.M. Pushkar. – Ternopil: Kart-blansh, 2004. – 370 s.
12. Khan D. Planyvanye y kontrol: kontsept-syia kontrolynha: Per. s nem. / Pod. red. y s predysl. A.A. Turchaka, L.H. Holovacha, M.L. Lukashevycha. – M.: Fynansy y statystyka, 1997. - 800 s.
13. Khornhren Ch. T. Bukhhalterskyi uchet: upravlencheskyi aspekt / Ch.T. Khornhren. Dzh. Foster: per. s anhl.; pod red. Ia.V. Sokolova. – M.: Fynansy y statystyka, 2005. – 416 s. – (Seryia po bukhhalterskomu uchetu y audytu).
14. Shevchuk V. O. Kontrol hospodarskykh system v suspilstvi z perekhidnoiu ekonomikoiu (Problemy teorii, orhanizatsii, metodolohii): [monohrafiia] / V.O. Shevchuk. – K.: Kyiv. derzh. torh.-ekon. un-t, 1998. – 371 s.

УДК 331.548

ДО ПИТАННЯ ПРО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

КОЧУМА Інна Юріївна

к.е.н., доцент кафедри економіки та управління Черкаського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи»

Анотація. В статті розкрито механізм взаємозв'язку та взаємовпливу людського розвитку та ефективності використання трудового потенціалу на макрорівні, проаналізовано основні показники, що їх характеризують, визначено несприятливі чинники, що утворюють вітчизняне інституційне середовище, як базову причину відставання України у цих сферах, та надано рекомендації щодо комплексного характеру реформ, покликаних радикально покращити це середовище.

Аннотация. В статье раскрыт механизм взаимосвязи и взаимовлияния человеческого развития и эффективности использования трудового потенциала на макроуровне, проанализированы основные показатели, которые их характеризуют, определены неблагоприятные факторы, образующие отечественную институциональную среду, как базовую причину отставания Украины в этих сферах, и даны рекомендации комплексного характера реформ, призванных радикально улучшить эту сферу.

Ключові слова: людський розвиток, ефективність, трудовий потенціал, продуктивність праці, інституційне середовище.

Ключевые слова: развитие общества, эффективность, трудовой потенциал, производительность труда, институциональная среда.

Постановка проблеми. Проблеми забезпечення сталого економічного зростання в Україні з особливою гостротою постали в умовах сучасної руйнівної соціально-економічної кризи. Одним з найбільш значущих внутрішніх обмежень щодо забезпечення такого зростання є ефективність використання економічних ресурсів, у першу чергу людських, забезпечення продуктивної зайнятості. Основною проблемою непослідовної політики у сфері здійснення реформ в нашій країні є, по-перше, відсутність чіткого бачення українською владою кінцевих цілей цих реформ, а по-друге, нерозуміння того, що в сучасному світі існує нерозривний взаємозв'язок між цілями та інструментами їх реалізації, що виявляється у тому, що мета часто перетворюється на умову виникнення та посилення інструментів її досягнення в майбутньому, але вже на більш високому рівні.

Досвід успішних, високорозвинутих країн свідчить, що єдиною метою і критерієм суспільного, у тому числі економічного, прогресу має стати забезпечення людського розвитку, що через розширення можливостей людини прожити довге й здорове життя, набувати, розширювати й оновлювати знання та мати доступ до засобів іс-

нування, що забезпечують гідний рівень життя, в свою чергу, перетворюється на могутній внутрішній фактор економічного зростання, сприяючи підвищенню ефективності використання людських, у тому числі, трудових ресурсів.

Водночас, аналіз процесів у царині забезпечення умов людського розвитку та підвищення ефективності використання трудового потенціалу свідчить про погіршення ситуації у цих сферах та збільшення відставання України за цими параметрами відносно не лише розвинутих країн, але й багатьох країн, що розвиваються.

Існування вимушеної незайнятості, недовикористання робочого часу, приховане безробіття і технологічна відсталість виробництва призводять до зниження ефективності використання вітчизняного трудового потенціалу. Відсутність виваженої, послідовної стратегії щодо забезпечення умов для людського розвитку не лише не сприяє підвищенню цієї ефективності, але і виступає як самостійний чинник поглиблення соціально-економічної кризи.

У зв'язку з цим існує нагальна потреба у науковому пошуку шляхів вдосконалення соціально-економічного механізму підвищення ефективності використання вітчизняного трудового

потенціалу за рахунок стимулювання процесів, що здатні забезпечити людський розвиток. Особливої актуальності дана проблема набуває у зв'язку з завданнями підвищення глобальної конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості вітчизняної економіки, що зумовлюється також сучасними завданнями євроінтеграції та різким зниженням рівня добробуту українських домогосподарств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми забезпечення людського розвитку та підвищення ефективності використання трудового потенціалу є предметом активних наукових досліджень. Вагомий внесок у розвиток концепції людського розвитку здійснили такі визначні українські науковці як: Грішнова О.А., Лібанова Е.М., Лісогор Л.С., Макарова О.В., Онікієнко В.В., Петрова І.Л. та інші. Цим же вченим належить ряд плідних досліджень з проблем забезпечення ефективності використання вітчизняного трудового потенціалу на усіх рівнях.

Водночас, незважаючи на значне коло досліджень, можна з впевненістю стверджувати, що механізм взаємовпливу людського розвитку та факторів ефективного використання та розвитку трудового потенціалу в Україні поки що системно не досліджувався. Прояв негативних тенденцій як у сфері людського розвитку так і використання трудового потенціалу в нашій країні та необхідність чіткого визначення ключових «точок докладання зусиль» для вітчизняних реформ диктують гостру необхідність продовження досліджень у зазначеному напрямі.

Мета: поглиблення теоретико-методологічних засад визначення каналів взаємовпливу людського розвитку та ефективності використання трудового потенціалу і розробка науково-практичних рекомендацій щодо формування інституційних чинників їх забезпечення.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Концептуальний підхід до людського розвитку, розроблений групою експертів ПРООН і вперше викладений у всесвітній Доповіді про розвиток людини за 1990 рік [1] (ці доповіді відтоді стали щорічними), розглядає розвиток людського потенціалу власне як мету і критерій суспільного прогресу. У фокусі концепції людського розвитку знаходиться людина, максимально повне задоволення її потреб та всебічний

розвиток її здібностей. Розвиток суспільства в ній означає постійне розширення можливостей для задоволення фізичних і духовних потреб людей. Дуже важливою категорією цієї концепції є поняття «вибір», тобто існування широких можливостей для реалізації власних здібностей кожною людиною при вільному виборі напрямів такої реалізації, з максимальним заохоченням з боку держави.

Як кінцева мета суспільного прогресу і найважливіший чинник економічного зростання, людський розвиток суттєво впливає і на інші аспекти суспільного життя. Значною мірою він визначає ряд інших параметрів, що визначають рівень добробуту людей, таких як: політична, економічна, соціальна свобода, свобода пересування і вибору місця проживання, гендерна рівність, благополуччя в сімейному житті й особисте щастя, реалізація творчих здібностей, дотримання прав людини, повага з боку оточуючих, самоповага тощо.

З іншого боку, людський розвиток є чинником економічного зростання, оскільки сприяє підвищенню ефективності використання трудового потенціалу, що знаходить свій вияв в зростанні зайнятості та у підвищенні продуктивності праці.

Продуктивність суспільної праці, як основний показник ефективності використання трудового потенціалу країни, визначається як відношення загального обсягу виробництва (що вимірюється як валовий внутрішній продукт або валова додана вартість) та здійсненими затратами суспільної праці (загальна кількість відпрацьованих годин або загальна кількість зайнятих) [2, 5].

При цьому, на нашу думку, визначення продуктивності суспільної праці як відношення реального ВВП до затрат праці є більш коректним, особливо для міжнародних співставлень, з огляду на те, що в різних країнах на однакову кількість зайнятих може припадати різний фонд робочого часу, тобто може бути різною тривалість робочого дня чи тижня, різний рівень зайнятості тощо. На рис.1 відображено показники продуктивності праці (ВВП в розрахунку на 1 год. витраченого робочого часу (в дол.)) у 2014 р. країн-членів Організації з Економічної Кооперації і Розвитку [3].

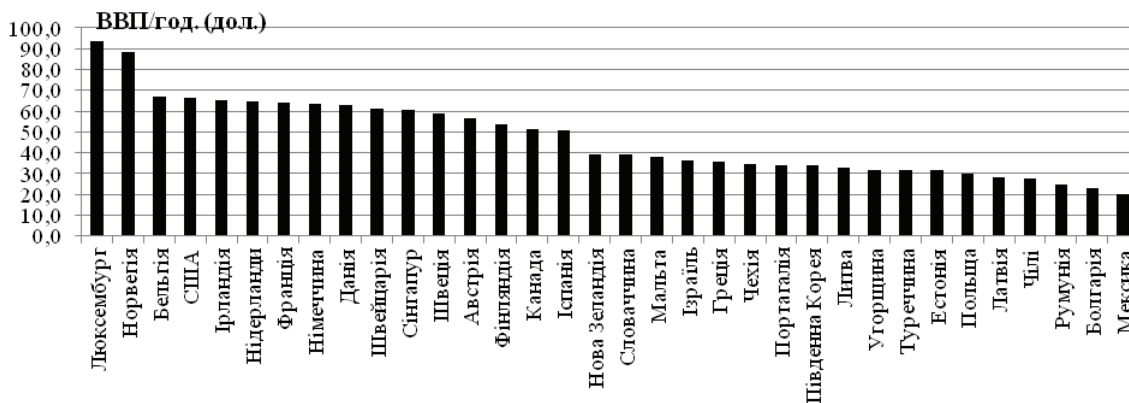

Рис. 1. Продуктивність праці (ВВП розрахунку на 1 год. робочого часу) країн-членів Організації з Економічної Кооперації і Розвитку, 2014 р. (дол.)

Джерело: складено автором на основі [4]

Світовими лідерами з продуктивності праці є Люксембург, де ВВП, в розрахунку на 1 годину витраченого робочого часу, у 2014 р. становив 93,4 дол./год. та Норвегія (88,1 дол./год.). Більше 60 дол. за одну відпрацьовану годину у 2014 р. було створено в Бельгії (66,9 дол./год.), США (66,5 дол./год.), Ірландії (65,0 дол./год.), Нідерландах (64,6 дол./год.), Франції (64,0 дол./год.), Німеччині (63,4 дол./год.), Данії (62,7 дол./год.), Швейцарії (61,1 дол./год.) та Сінгапурі (60,4 дол./год.) [4].

З поміж колишніх країн так званого «соціалістичного табору», за цим показником найвищу позицію займають Словаччина (38,9 дол./год.) та Чехія (34,7 дол./год.), а серед пострадянських

республік – Литва (33,0 дол./год.) та Естонія (31,6 дол./год.) [4].

На цьому фоні аналогічний показник в Україні, 4,5 дол./год., виглядає просто катастрофічним. Навіть якщо припустити, що половина вітчизняної економіки знаходиться у «тіні», це набагато менше, ніж у аутсайдерів групи – Болгарії (22,8 дол./год.) та Мексики (19,9 дол./год.). При цьому, у 2014 р. найвищі темпи зростання продуктивності праці продемонстрували Ірландія (2,7%), Латвія (3,2%) та Сінгапур (2,6%) [4]. Якщо наприкінці 90-х - на початку двохтисячних років продуктивність праці в Україні зростала достатньо швидко, то у 2014 р., після дворічного падіння, вона зростає лише 1,8% (рис. 2).

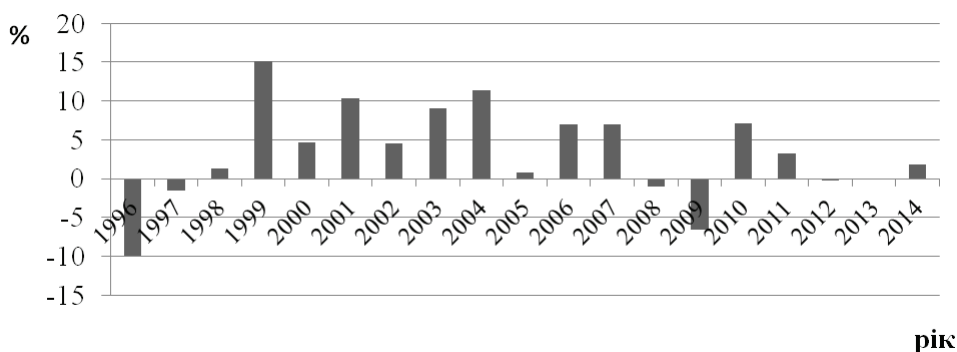

Рис. 2. Темп приросту продуктивності праці (ВВП розрахунку на 1 год. робочого часу, в постійних цінах 2005 р.) в Україні, 1995-2014 рр. (дол./год.)

Джерело: складено автором на основі [5]

Зважаючи на таку низьку продуктивність праці в Україні важко очікувати високий рівень доходів зайнятих. Так, погодинна середня заро-

бітна плата в країні, у доларовому еквіваленті (за офіційним середньорічним курсом), у 2014 р. становила близько 1,5 дол. Для порівняння, у

Норвегії вона сягає 58,9 дол./год. Після Норвегії за рівнем заробітних плат очікувано лідирують ті країни, що досягли високої продуктивності праці. Це, наприклад, Данія (44 дол./год.), Бельгія (42,6 дол./год.), Люксембург (39,2 дол./год.), Франція (37,8 дол./год.), Ірландія (32,5 дол./год.) тощо. Найнижча середня заробітна плата у Європі у 2014 р. – у Болгарії (2,19 дол./год.) [6].

Як відомо, підвищення продуктивності праці дозволяє без збільшення затрат праці, а можливо навіть за їх зменшення, збільшити обсяги виробництва. В сучасному демократичному суспільстві, за умови справедливого розподілу сукупного суспільного продукту, це означає зростання рівня доходів домогосподарств, а отже зростання можливостей щодо забезпечення людського розвитку. Це узгоджується з базовим принципом концепції людського розвитку, згідно якого економіка існує для розвитку людей, а не люди – для розвитку економіки. Економічне зростання, за-

безпечене за рахунок зростання продуктивності праці, розширює ці можливості. З іншого боку, людський розвиток створює можливості для підвищення продуктивності праці.

Свідченням наявності тісного взаємозв'язку між людським розвитком і ефективністю використання трудового потенціалу є значна кореляція між показниками, що їх вимірюють. Ті країни, що досягли високих параметрів людського розвитку, демонструють високу продуктивність праці. І навпаки.

Коефіцієнт парної кореляції ВВП, в розрахунку на витрачену годину робочого часу країн-членів Організації з Економічної Кооперації і Розвитку та їх індексом людського розвитку у 2014 р. – близький до одиниці (0,88), що демонструє також висхідна лінія загального тренду на рис. 3, яка демонструє взаємозв'язок між зазначеними параметрами.

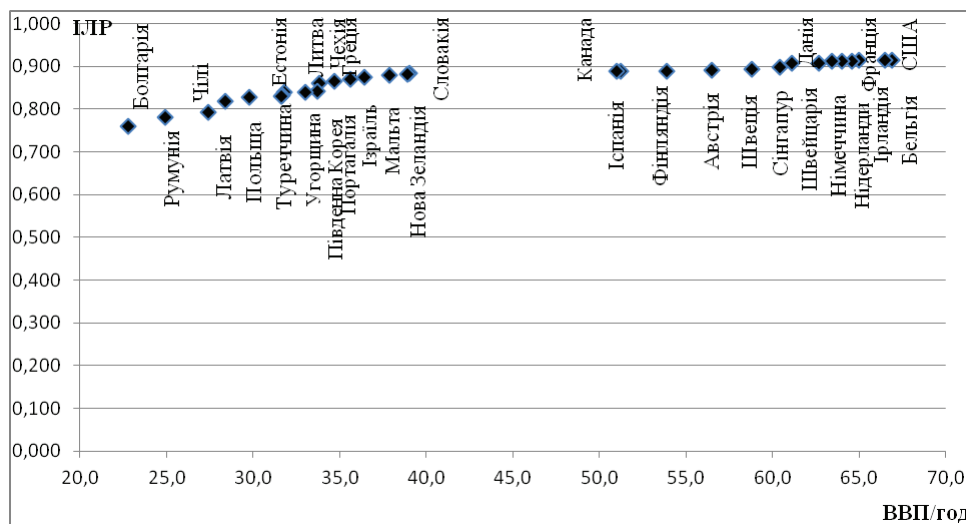

Рис. 3. Парна кореляція ВВП, в розрахунку на годину витраченого робочого часу, та індексом людського розвитку (2014 р.)

Джерело: на основі даних [6; 8]

Дві країни, що мають найвищі показники з продуктивності праці у 2014 р. очікувано очолюють рейтинг з людського розвитку. Це Норвегія (ІЛР=0,923) та Люксембург (ІЛР=0,944). Дана закономірність є ще одним свідченням того, що досягнення високих стандартів розвитку людського потенціалу можливе лише за умови високої продуктивності суспільної праці. З іншого боку, підвищення продуктивності праці, високої ефективності використання трудового потенціалу неможливо без забезпечення умов для людського розвитку.

Чинники, що створюють умови для підвищення ефективності використання трудового потенціалу, сприяють та безпосередньо визначають її рівень, достатньо ґрунтовно досліджені вітчизняними та зарубіжними економістами. Кількість та зміст цих, пропонованих в науковій літературі, чинників залежить від ступеню їх агрегації та дезагрегації, здійснюваними кожним конкретним автором, залежно від рівня об'єкту його дослідження. Особливо велике практичне значення має обґрунтування ступеню їх впливу

на продуктивність в Україні на основі економічних моделей [7].

Але узагальнюючи різні підходи до визначення чинників підвищення ефективності використання трудового потенціалу на макrorівні можна зробити висновок, що ключовими з них є: технічний прогрес та розподільна ефективність.

Як відомо, з одного боку, продуктивність праці виступає індикатором інтенсивності технічного прогресу, вимірником швидкості технологічних змін, а з іншого, є його результатом. При цьому, в контексті людського розвитку, важливо, щоб технологічні зміни супроводжувались збільшенням кількості вільного часу, що розширює можливості для людського розвитку, але в жодному разі не відбувались за рахунок зростання безробіття та скорочення доходів, що ці можливості, навпаки, звужує.

Щоб технологічний прогрес відповідав цілям людського розвитку потрібно, щоб він сприяв не лише підвищенню продуктивності праці, але й зменшенню тиску на оточуюче середовище та зменшенню екологічних проблем. Це можливо лише за рахунок зростання свобод і демократії в країні, посилення контролю з боку громадянського суспільства за діяльністю влади, соціальної відповідальності бізнесу, подолання корупції тощо, що також стає можливим за умови реалізації заходів, спрямованих на формування в країні сприятливого інституційного середовища для забезпечення людського розвитку.

Крім того, вільна, високоосвічена особистість більш схильна до продукування і впровадження інновацій, які в свою чергу підвищують продуктивність праці. З іншого боку, технологічні зміни стимулюють працівників до саморозвитку, підвищення освітнього та професійного рівня, а також створюють умови для людей з обмеженими можливостями для участі в процесі суспільного виробництва, що означає кількісне збільшення трудового потенціалу та більш повну його реалізацію, що в свою чергу є передумовою людського розвитку.

Слід зазначити, що перехід до ринкової системи господарювання, що розпочався в Україні після проголошення незалежності завжди мав дуже серйозну ваду: недооцінку соціального, людського виміру соціально-економічного розвитку. І за 25 років існування нашої країни не лише не відбулось відчутного прогресу в ставленні до людини та у створенні умов для її розвитку, але й за багатьма напрямками відбулись відчутні втрати порівняно з далеко не безпроблемним радянсь-

ким періодом. Нині важко назвати вітчизняне підприємство, яке в своїй діяльності безперечно орієнтується на розвиток персоналу та високу якість трудового життя працівників.

Якщо такі підприємства в Україні і є, то це ті, що повністю або частково засновані на іноземних інвестиціях і орієнтуються на західну культуру роботи з персоналом. То ж і не дивно, що українські виробники дедалі більше втрачають свої позиції у науко- та інтелектуаломістких сферах виробництва, орієнтуючись на просту, дешеву, безперспективну, екологічно проблемну продукцію (наприклад, металургійну чи сільськогосподарську), а за показниками продуктивності праці Україна, як зазначалось вище, відстає навіть від пострадянських країн. Державну політику в цьому напрямку також важко назвати виваженою та послідовною.

Наступним важливим чинником підвищення продуктивності праці є досягнення в суспільстві розподільної ефективності, яка полягає в досягненні такої оптимальної структури економічних ресурсів, що повністю відповідає структурі потреб виробництва. Стосовно людських, трудових ресурсів, це означає, що структура попиту на працю (за професіями, кваліфікацією, географічно) співпадає з їх пропозицією, одночасно з забезпеченням повної зайнятості.

Тобто, кожен працівник зайнятий саме у тій сфері, на тому робочому місці, що максимально відповідає його здібностям і компетенціям, а отже його трудовий потенціал максимально реалізується і він отримує максимально можливий рівень доходів, що, як відомо, одночасно є і умовою, і результатом людського розвитку. Це означає, що з одного боку, процеси людського розвитку забезпечують доступ кожній особі до можливостей здобувати освіту, підвищувати кваліфікацію, а з іншого – визначають свободу вибору сфери застосування її здібностей та її трудову мобільність (як міжгалузеву, так і географічну).

У цьому зв'язку особливого значення набуває забезпечення тісного взаємозв'язку системи освіти з виробництвом щодо визначення та прогнозування його потреб у кадрах, змісту навчальних програм, а також забезпечення з боку суспільства можливостей для талановитої людини здобувати освіту, незалежно від її фінансових можливостей. Безперечно, розподільна ефективність передбачає повну зайнятість і сприяє підвищенню продуктивності праці та виробничої ефективності. Отже, інвестиції в освіту не лише сприяють людському розвитку, але й виступають

важливим, необхідним чинником, передумовою підвищення продуктивності праці.

Таким чином, механізм взаємозв'язку ефективної трудової діяльності та людського розвитку, виявляється в тому, що:

1) трудова діяльність людини дозволяє їй самотійно забезпечити необхідні для гідного існування доходи, які можуть бути спрямовані на індивідуальний людський розвиток, на інвестиції в освіту, зміцнення здоров'я, на підвищення якості життя. Підвищення її ефективності збільшує ці доходи та приватні інвестиції у ці сфери. А це, в свою чергу, є передумовою для подальшого зростання виробничої ефективності та доходів домогосподарств;

2) підвищення продуктивності праці дозволяє кожному члену суспільства максимально реалізувати накопичений людський капітал, а отже створює стимули для одержання освіти та інших приватних інвестицій у його зростання, у тому числі у людський капітал майбутніх поколінь, що є передумовою підвищення продуктивності праці та розвитку людського потенціалу у майбутньому;

3) підвищення ефективності використання трудового потенціалу, сприяючи зростанню доходів суспільства, а відтак і податкових надходжень до державного бюджету створює можливості для виробництва більшої кількості суспільних благ,

що забезпечують умови для людського розвитку, та дозволяє державі зосередитися на підтримці і захисті окремих соціально вразливих категорій населення, надаючи, таким чином, більшу рівність можливостей для людського розвитку і трудової реалізації;

4) заходи з підвищення продуктивності праці в більшості випадків сприяють покращенню умов праці, підвищенню якості трудового життя працівників, що є складовою частиною загальних умов і стандартів життя людей та людського розвитку.

5) ефективна трудова діяльність, зумовлюючи доходи, що забезпечують людині гідні умови існування, багато в чому визначає процес соціалізації особистості, формує ціннісні установки й орієнтири, позитивний соціальний капітал, перешкоджає формуванню і поширенню девіантної і криміногенної поведінки в суспільстві. В результаті якість трудового потенціалу та ефективність його використання зростають, а можливості для людського розвитку - розширюються.

Отже, можна зробити висновок, що підвищення ефективності використання трудового потенціалу є визначальною умовою забезпечення людського розвитку. А досягнуті високі стандарти людського розвитку – необхідною умовою ефективного використання трудового потенціалу (рис. 4).

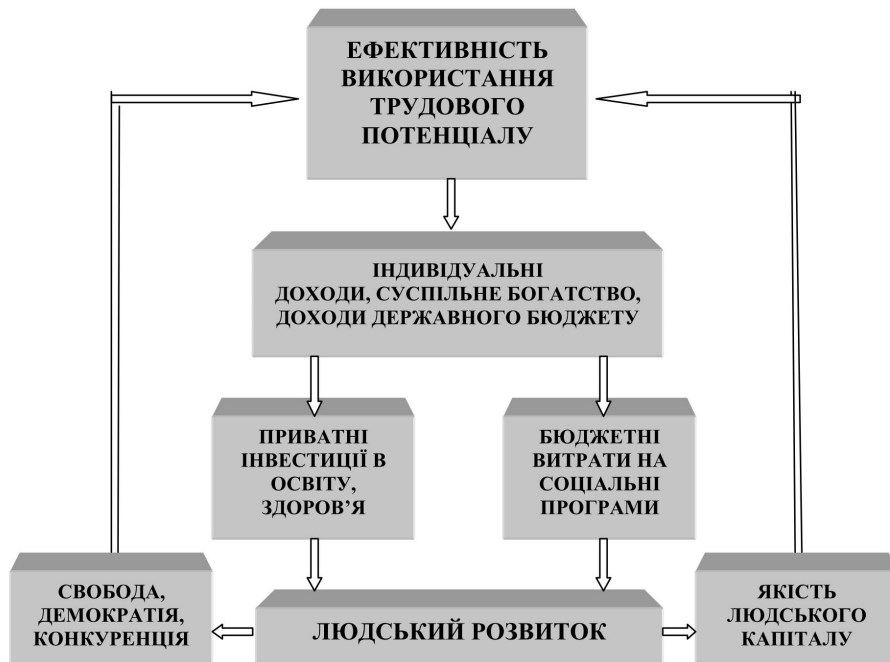

Рис. 4. Взаємозв'язок ефективності використання трудового потенціалу та людського розвитку

Джерело: власна розробка автора

Як зазначається в Доповіді з Людського Розвитку за 2015 р., зв'язок між працею і людським розвитком носить синергетичний характер. «Праця підвищує рівень людського розвитку, надаючи дохід і засоби до існування, сприяючи скороченню бідності і забезпечуючи справедливе зростання. Людський розвиток, підвищуючи рівень здоров'я, знань, навичок і свідомості, примножує людський капітал і розширює можливості і діапазон вибору» [8].

У 2014 р. за індексом людського розвитку (0.747) Україна посіла 81-е місце, з поміж 188 країн, що дає підстави віднести її до країн з високим рівнем розвитку людського потенціалу. Проте, даний результат переважно було досягнуто за рахунок освітньої компоненти загального індексу людського розвитку (далі ІЛР). А саме: кількість очікуваних та фактичних років навчання (15,1 років та 11,3 років, відповідно).

Але, якщо звернутись до інших параметрів, що визначають загальний ІЛР (очікувана середня тривалість життя при народженні та ВВП, в розрахунку на душу населення), то виявиться, що наші співгромадяни в середньому живуть на 4,4 років менше, ніж жителі, наприклад, Македонії, країни, що поділяє з Україною 81-е місце у рейтингу з ІЛР.

Вищий у Македонії також ВВП, в розрахунку на душу населення (11,054 дол. проти 8,178 дол.). Можна додати, що за обома останніми показниками Україна знаходиться позаду ряду країн, що опинились навіть на нижчих позиціях у загальному рейтингу з розвитку людського потенціалу. Це, зокрема: Алжир, Перу, Албанія, Боснія та Герцеговина, Еквадор, Китай та інші [8].

Слід зазначити, що українці не лише порівняно довго навчаються. З-поміж 144-х країн, дані яких представлені в Звіті з Глобальної Конкурентоспроможності (Всесвітнього Економічного Форуму), за 2015 р., Україна посідає досить високе, 39-е, місце за рівнем охоплення середньою освітою та 14-е - за рівнем охоплення вищою професійною освітою [9]. При цьому, загалом на систему освіти спрямовується достатньо висока частка вітчизняного ВВП (близько 6,5%). Це більше, наприклад, ніж у США та у Великобританії [10]. (Хоча це є незрівнянно менше, ніж в цих країнах, в абсолютному значенні).

Водночас приклад нашої країни є черговим свідченням того, що ні кількість навчальних закладів, ні кількість громадян з дипломами про вищу освіту не справляє скільки-небудь значного впливу на ефективність економіки. В пер-

шу чергу, дані показники потрібно оцінювати у взаємозв'язку з параметрами якості освіти та її відповідності завданням інтенсифікації виробництва.

Але якщо за якістю середньої освіти, згідно Звіту з Глобальної Конкурентоспроможності, за 2015 р., Україна займає досить високу позицію, (32-е місце з-поміж 144-х країн), то за якістю системи вищої освіти лише 65-е. Водночас, значну кількість талановитих людей, висококласних спеціалістів, що вдається виростити, наша країна не здатна ефективно використати та втримати від еміграції. Відповідно, за показником ефективності використання талантів Україна знаходиться на 70-му місці, а за їх утриманням в країні - на 130-у. Причому, за останній рік позиції України у цих сферах погіршилися. Більш того, як свідчать дані вищезгаданого звіту, вітчизняний бізнес не дуже прагне вкладати зусилля та кошти в освіту своїх працівників, в примноження їх людського капіталу. Відповідно, Україна за цим критерієм посідає лише 88-е місце [9].

Однак, як свідчать опитування, у українського бізнесу є більш фундаментальні перешкоди для ефективності, на фоні яких тьмяніє низька кваліфікація персоналу. (У вищезазначеному звіті українські підприємці помістили їх лише на 15 місце). Звичайно, це не означає, що їх взагалі не хвилює стан таких параметрів людського розвитку як освіта та й рівень здоров'я, але очевидно, що жодна діяльність, спрямована як на зростання ефективності, так і на розвиток людського потенціалу не може повноцінно реалізуватись в тому несприятливому інституційному середовищі, що склалось, на даний момент, в Україні.

Загалом інституційне середовище можна визначити як фундаментальні формальні й неформальні політичні, соціальні та юридичні правила, в рамках яких відбуваються соціально-економічні процеси в країні. В даному випадку ці правила, що утворюють інституційне середовище на усіх рівнях, можуть виступати в якості як стимуляторів, так і дестимуляторів зростання ефективності використання трудового потенціалу та підвищення рівня людського розвитку [11].

Слід зазначити, що за якістю інституцій Україна у 2014 р. посіла лише 130-е місце, з поміж 144-х країн [9]. Особливо низькі позиції України - за такими параметрами як: гарантування прав власності, ефективність і зрозумілість законодавчої бази, незаконні виплати і хабарі, незалежність судів тощо (рис. 5).

На нашу думку, саме зазначені чинники, фор-

муючи несприятливе інституційне середовище для здійснення в нашій країні будь-якої економічної чи соціальної діяльності, і є глибинними причинами як низької ефективності української економіки взагалі, та використання трудового потенціалу зокрема, так і недостатніх можливостей щодо забезпечення високого рівня людського

розвитку в країні. Адже очевидно, що в корумпованій, клептократичній політичній та економічній системі, з високим рівнем монополізації ключових галузей, втрачаються стимули до ефективного використання економічних ресурсів, у тому числі трудових.

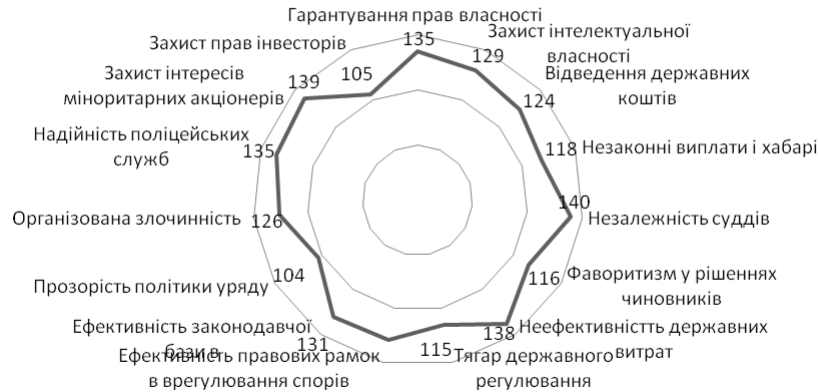

Рис. 5. Позиція України за основними параметрами інституційного середовища, згідно Звіту про глобальну конкурентоспроможність Світового Економічного Форуму, за 2014-2015 рр.

Джерело: складено автором на основі [9]

В країні, де відсутні гарантії права власності та процвітає таке явище як рейдерство марно очікувати від власників бізнесу інтенсивні інвестиції в підвищення ефективності. Зокрема через те, що в ряді випадків це лише посилює ризики його втрати. В таких умовах більший зиск приносять витрати на збереження монопольного становища в галузі, лобіювання своїх інтересів в органах державної влади, підкуп чиновників та реалізація корупційних схем, з використанням державного бюджету, ніж інвестиції в розробку та впровадження інновацій, переоснащення виробництва та навчання персоналу. Одночасно, такі витрати, які ще називають «корупційним податком», збільшуючи середні витрати виробництва, також призводять до зменшення продуктивності суспільної праці.

Крім того, в умовах процвітання корупції та фаворитизму кар'єрне зростання та рівень доходів часто мало корелює з талантами особи, рівнем її кваліфікації, складністю та інтенсивністю праці, що також призводить до недовикористання творчого, інтелектуального потенціалу кожного працівника і суспільства в цілому [12]. Це зменшує суспільне замовлення на якісну, сучасну

освіту, яка б максимально відповідала вимогам роботодавців, та послаблює готовність платити за неї дорого.

В результаті, навчання часто перетворюється на формальне здобуття диплому, що не супроводжується набуттям високого рівня кваліфікації. Порівняно невелика плата за навчання, з одного боку, породжує знижені вимоги з боку здобувача освіти до її якості, а з іншого, є причиною низького рівня матеріальної бази навчальних закладів та низького рівня оплати праці освітян. Останнє позначається на якісному складі викладацького персоналу (не формальному, а реальному рівні кваліфікації), дестимулює його до впровадження освітніх інновацій, саморозвитку та до інтенсивної наукової діяльності.

Численні контролюючі інституції не вирішують проблему, а лише ще більше знижують ефективність використання наявних фінансових ресурсів в освітній галузі. Застаріла матеріальна база навчальних закладів позбавляє викладачів можливості забезпечувати здобувачів освітніх послуг якісними, сучасними знаннями та навичками. Але найгіршим наслідком низького рівня фінансування навчальних закладів та освітян є

мультиплікація корупції в українському суспільстві через формування толерантності до неї в молодіжному середовищі.

Від молодої людини, яка з дитинства спостерігає хабарництво з боку людей, що самою професією покликані бути моральними авторитетами, важко очікувати нетерпимості до цього явища в майбутньому. Цілком закономірно, що у щорічному Всесвітньому Звіті з Сприйняття Корупції, що надається міжнародною недержавною організацією «Transparency International», Україна у 2015 р. посіла 130-е місце з-поміж 168-и країн [13]. При цьому, цю позицію вона ділить з такими країнами, як Камерун, Іран, Непал, Нікарагуа і Парагвай. Навіть усі сусіди України обігнали її у цьому рейтингу: Росія займає 119-у позицію, Білорусь - 107-у, Молдова - 103-у, Румунія - 58-у, Словаччина та Угорщина - 50-у, Польща - 30-у.

У першій же десятці індексу очікувано знаходяться лідери як в сфері ефективності використання трудового потенціалу, так і людського розвитку. А саме: Данія, Фінляндія, Швеція, Нова Зеландія, Нідерланди, Норвегія, Швейцарія, Сінгапур, Канада. Німеччина, Люксембург та Великобританія спільно ділять 10-ту позицію [13].

Висновки та рекомендації. Отже, вирішення завдань підвищення ефективності використання трудового потенціалу і, на цій основі, забезпечення високого рівня людського розвитку, потребують термінових заходів з розробки та реалізації стратегії щодо кардинального демонтажу інститутів, що перешкоджають підвищенню ефективності використання трудового потенціалу та створенню умов для людського розвитку. Перш за все, це має сприяти подоланню монополізму та

корупції, на усіх рівнях, специфікації та гарантуванню прав власності, подоланню диктатури державної бюрократії, в усіх сферах, підпорядкування її інтересів інтересам соціально-економічного прогресу тощо.

Оскільки причини низької ефективності використання трудових ресурсів та низького рівня розвитку людського потенціалу в Україні є комплексними, це вимагає комплексного характеру реформ, що необхідно здійснити. При цьому, реформи, спрямовані на кардинальну перебудову інституційного середовища визначатимуть ефективність реформ в інших сферах (таких як, наприклад, освітня галузь, інновації, чи охорона здоров'я), реформування яких має також бути спрямовано на підвищення їх віддачі та, в свою чергу, повинне призводити до полегшення умов для здійснення бізнесу, продукування та впровадження інновацій, взагалі підвищення ефективності використання економічних ресурсів та розвитку людського потенціалу.

Очевидно, що, наприклад, вдосконалення системи освіти, як інституту, що одночасно забезпечує людський розвиток і сприяє підвищенню ефективності використання трудового потенціалу має супроводжуватись ліквідацією усіх несприятливих чинників, що утворюють вітчизняне інституційне середовище. Без такого підходу усі галузеві реформи приречені на провал. Визначення змісту і основних пріоритетів, а також розробка рекомендацій щодо покрокових заходів влади і суспільства з формування сприятливого інституційного середовища в Україні має стати предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Human Development Report 1990. UNDP.- New York: Oxford University Press, 1990.- 178p.

2. Rebecca Freeman. Labour Productivity Indicators Comparison of Two OECD Databases ProductivityDifferentialials&TheBalassa-Samuelson Amuelson Effect // OECD Publications. – 2008. - 76 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/std/labour-stats/41354425.pdf>

3. Measuring Productivity OECD Manual Measurement of Aggregate and Industry-Level Productivity // Growth OECD Publications. – 2001. - 154 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/std/productivity->

<stats/2352458.pdf>

4. The Conference Board Total Economy Database Summary. Tables. – May. – 2015. - P.10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.conference-board.org/retrievefile.cfm?filename=The-Conference-Board-2015-Productivity-Brief-Summary-Tables-1999-2015.pdf&type=subsite>

5. Офіційний сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: ukrstat.gov.ua

6. Hourly labour costs // Statistics Explained Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/>

index.php/Hourly_labour_costs

7. Трудовий потенціал України: оцінка стану, ефективність використання, стратегічні напрями розвитку: Монографія [О.А. Грішнова, С.Р. Пасека, А.С. Пасека] за наук ред. д-ра економічних наук, проф. О.А. Грішнкової. - Черкаси: видавництво ТОВ «Маклаут», 2011. – 360 с.

8. Доклад о человеческом развитии 2015. Труд во имя человеческого развития [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr15_standalone_overview_ru.pdf

9. The Global Competitiveness Report 2014–2015 // World Economic Forum. - 2015. - 384 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016>

10. Government Expenditure on Education as %

of GDP (%) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator>

11. Пустовіт Р.Ф. Трансформація вітчизняного інституційного середовища / Розвиток України в контексті актуальних соціально-економічних проблем: монографія / авт. кол., за ред. д-ра екон. наук Пустовіта Р.Ф. – Черкаси: ТОВ «МАКЛАУТ», 2013. – С. 17-51.

12. Інтелектуальний потенціал: соціальні виміри використання та розвитку [колективна монографія] / М. В. Семикіна, В. І. Гунько, С. Р. Пасека / За ред. М. В. Семикіної. – Черкаси : видавництво ТОВ «МАКЛАУТ», 2012. – 336 с.

13. Corruption Perceptions Index. 2015. Table of Results [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.transparency.org/cpi2015#results-table>

JEL CLASSIFICATION: J 240, O 170

TO THE PROBLEM OF RELATIONSHIP BETWEEN HUMAN DEVELOPMENT AND LABOUR PRODUCTIVITY

Inna Y. KOCHUMA

Candidate of Economics, Associate Professor, Cherkasy educational-scientific Institute of the State higher educational institution "Banking University"

Summary. In the article the mechanism of the relationship and mutual influence of human development and labour productivity at macro level is examined, the main indicators characterizing them are analyzed, unfavourable factors that

constitute domestic institutional environment as a primary reason for the backlog of Ukraine in these areas are identified and recommendations on integrated nature of reforms are given to improve this environment radically.

Key words: *human development, efficiency, labour potential, labour productivity, institutional environment.*

The main reasons of inconsistent policy in the implementation of reforms in our country are, firstly, the lack of clear vision of the Ukrainian authorities the ultimate goals of these reforms, and secondly, the failure to understand that in today's world there is indissoluble interrelation between the objectives and instruments of their implementation.

Purpose of the article: deepening of theoretical and methodological principles of research of the mechanism of mutual human development and efficient use of labour potential and the development of scientific recommendations on the formation of institutional factors of their implementation.

Significant correlation between indicators measuring them testifies the existence of close relationship between human development and efficient use of labour potential.

Linkages between effective employment and human development apply in the following:

1. labour activity of a person allows him to provide his decent existence with necessary revenues that can be directed to individual human development, investment in education, health promotion, improving the quality of life. Raising of its efficiency increases these revenues and private investments in these spheres, which in turn is a precondition for further growth of production efficiency and household income;

2. increased productivity allows each person to realize most of the accumulated human capital and thus creates incentives for getting education and other investments in its growth including human capital of future generations;

3. increasing of efficient use of labour potential contributing tax revenues to the state budget creates the opportunities to produce more public goods that provide conditions for human development and allow the state to focus on supporting and protecting certain vulnerable populations, thus providing greater equality of opportunities for human development and labour realization;

4. measures to improve labour productivity in many cases contribute to improving working conditions, the quality of working life of employees which is a part of the general conditions and living standards of people and their development.

We consider that factors forming the unfavorable institutional environment for any economic and social activity in Ukraine are major cause of poor results in the sphere of the efficiency of labor potential and human development as well. This unfavorable institutional environment is formed by such factors as inefficient legislation, corruption, lack of guarantees for property rights and protection of shareholder's rights, etc. Therefore, the reforms should be comprehensive and aimed at eliminating such an adverse institutional environment.

References

1. Human Development Report 1990. UNDP.- New York: Oxford University Press, 1990.- 178r.

2. Rebecca Freeman. Labour Productivity Indicators Comparison of Two OECD Databases

Productivity Differentials & The Balassa-Samuelson Amuelson Effect // OECD Publications. – 2008. - 76 r. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.oecd.org/std/labour-stats/41354425.pdf>

3. Measuring Productivity OECD Manual Measurement of Aggregate and Industry-Level Productivity // Growth OECD Publications. – 2001. - 154 r. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.oecd.org/std/productivity-stats/2352458.pdf>

4. The Conference Board Total Economy Database Summary. Tables. – May. – 2015. - R.10. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.conference-board.org/retrievefile.cfm?filename=The-Conference-Board-2015-Productivity-Brief-Summary-Tables-1999-2015.pdf&type=subsite>

5. Ofitsynnyy sayt Derzhkomstatu Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu : ukrstat.gov.ua

6. Hourly labour costs // Statistics Explained Eurostat [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Hourly_labour_costs

7. Trudovyy potentsial Ukrayiny: otsinka stanu, efektyvnist' vykorystannya, stratehichni napryamy rozvytku: Monohrafiya [O.A. Hrishnova, S.R. Pasyeka, A.S. Pasyeka] za nauk red.. d-ra ekonomichnykh nauk, prof. O.A. Hrishnovoyi. -

Cherkasy: vydavnytstvo TOV «Maklaut», 2011. – 360 s.

8. Doklad o chelovecheskom razvytyy 2015. Trud vo ymya chelovecheskoho razvytyya [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr15_standalone_overview_ru.pdf

9. The Global Competitiveness Report 2014–2015 // World Economic Forum. - 2015. - 384 r. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016>

10. Government Expenditure on Education as % of GDP (%) // [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://data.worldbank.org/indicator>

11. Pustoviyt R.F. Transformatsiyavitchyznyanoho instytutsiynoho seredovyshcha / Rozvytok Ukrayiny v konteksti aktual'nykh sotsial'no-ekonomichnykh problem: monohrafiya / avt. kol., za red.. d-ra ekon. nauk Pustoviyta R.F. – Cherkasy: TOV «MAKLAUT», 2013. – S. 17-51.

12. Intelektual'nyy potentsial: sotsial'ni vymiry vykorystannya ta rozvytku [kolektyvna monohrafiya] / M. V. Semykina, V. I. Hun'ko, S. R. Pasyeka / Za red. M. V. Semykinoyi. – Cherkasy : vydavnytstvo TOV «MAKLAUT», 2012. – 336 s.

13. Corruption Perceptions Index. 2015. Table of Results [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.transparency.org/cpi2015#results-table>

УДК 330.341.1

ДО ПРОБЛЕМАТИКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА ІННОВАЦІЙНИХ ЗАСАДАХ

ШМАТКОВСЬКА Тетяна Олександрівна

*к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки*

СОСНА Ганна Миколаївна

*студентка магістратури першого року навчання,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
E-mail: sosna_anua@mail.ru*

Анотація. У статті розглянуто теоретико-прикладні аспекти підвищення ефективності діяльності підприємства на інноваційних засадах. Досліджено значення інноваційної діяльності підприємств для забезпечення економічного зростання національної економіки та окреслено значення у підвищенні ефективності функціонування підприємства таких інноваційних процесів, як освоєння нових видів продукції, впровадження нових технологічних процесів і методів організації виробництва. Наведено найважливіші фактори створення цілісного та ефективного господарського механізму адаптації підприємств до умов ринку та запропоновано подальшу розробку комплексу теоретико-методичних питань щодо підвищення ефективної діяльності підприємств на інноваційних засадах.

Аннотация. В статье рассмотрены теоретико-прикладные аспекты повышения эффективности деятельности предприятия на инновационной основе. Исследовано значение инновационной деятельности предприятий для обеспечения экономического роста национальной экономики, очерчено значение в повышении эффективности функционирования предприятия таких инновационных процессов, как освоение новых видов продукции, внедрение новых технологических процессов и методов организации производства. Приведены важнейшие факторы создания целостного и эффективного хозяйственного механизма адаптации предприятий к условиям регулируемого рынка и предложена дальнейшая разработка комплекса теоретических и методических вопросов по повышению эффективной деятельности предприятий на инновационных основаниях.

Ключові слова: *інновація, інноваційний процес, інноваційно-активне підприємство, інноваційна діяльність, ефективність діяльності підприємства, регулювання ефективності функціонування.*

Ключевые слова: *инновация, инновационный процесс, инновационно-активное предприятие, инновационная деятельность, эффективность деятельности предприятия, регулирования эффективности функционирования.*

Постановка проблеми. Жорстка конкурентна боротьба на ринку вимагає від підприємств підвищення ефективності діяльності, поліпшення споживчих якостей продукції та послуг, розширення асортименту, активізації діяльності підприємництва в цілому.

Тому найважливішим завданням функціонування сучасного підприємства є підвищення ефективності його діяльності за рахунок вдалого використання його внутрішніх та зовнішніх резервів на інноваційних засадах.

Оцінювання економічної ефективності діяльності підприємства є одним із факторів його подальшого розвитку. Необхідно підкреслити, що це складне явище не може бути визначене за допомогою одного показника та потребує комплексного підходу. За реалій сучасності, науковці при аналізі ефективності діяльності підприємства перш за все концентрують увагу на його здатності генерувати фінансовий результат при затратах певного обсягу фінансових та нефінансових ресурсів на інноваційних засадах. Вважаємо, що

означена проблематика розглянута в недостатній мірі, а тому – потребує подальшого розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В реаліях сучасності інновації стають ключовим чинником розвитку для більшості підприємств. Характерною є зростаюча кількість наукових праць, де досліджується інноваційна діяльність. У більшості з них значну увагу приділяють інноваційним процесам, пов'язаним з поліпшенням всього виробничо-господарського потенціалу підприємства. Ось чому вітчизняні вчені намагаються обґрунтувати національні інноваційні пріоритети, знайти дієві механізми залучення й ефективного використання інновацій [1, с. 14]. Проте масштаби та рівень наукових розробок зазначених проблем залишаються недостатніми.

Зауважимо, що активізація досліджень проблематики реалізації інновацій відбулась ще в 60-ті роки ХХ ст. – у період прискорення розвитку науково-технічного прогресу. Подальше вивчення інноваційної діяльності, започатковане Й. Шумпетером, здійснювали Дж. Брайт та його послідовники. Нині означена проблематика обумовила розвиток досліджень таких вчених, як: В. Александрова, А. Амоша, А. Бодюк, А. Власова, В. Геєць, М. Долішній, Р. Іванух, С. Ільєнкова, Л. Колобова, О. Кузьмін, О. Лапко, А. Кутейников, Б. Патон, С. Покропивний, Я. Плоткін, А. Савченко, В. Терехов, М. Чумаченько, А. Чухно та інших [2, с. 42; 8, с. 85; 9, с. 121; 10, с. 537].

Формування цілей статті. Метою публікації є дослідження проблематики підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання на інноваційних засадах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вважаємо, що формування ефективної державної науково-технічної та інвестиційної політики, спрямованої на досягнення більш високого технологічного укладу, повинно здійснюватися на основі перетворення власних наукових і дослідно-конструкторських розробок у базовий елемент процесу виробництва.

Очевидним і зрозумілим є те, що розв'язання проблематики впровадження та розвитку інноваційної діяльності підприємств є головною умовою проведення успішного реформування їх функціонування.

Окрім того, вплив інноваційного чинника на виробництво в реаліях сучасності є радикальним і комплексним.

Варто наголосити, що саме володіння інноваціями, котрі є стимуляторами розвитку підприємства, забезпечує перемогу у конкурентній

боротьбі. Тому недостатньо опрацьовані вітчизняними вченими питання економічного оцінювання інноваційних процесів, здатне обумовити впровадження у виробництво заздалегідь неефективних інноваційних проектів.

Вчений А. Перлакі вважає, що інновація є одним з можливих інструментів підприємства для задоволення нової чи кращого задоволення уже існуючої суспільної потреби [3, с. 48]. Проте таке тлумачення не є повним, адже інновація виникає не лише тоді, коли у ній з'являється потреба. Джерелом інновацій можуть бути також «нові знання».

Дослідження відомого економіста Уттербека, доводять, що лише у 25 % інновацій причиною появи є відкриття, що ведуть до прогресивних змін і є наслідком виявлення кмітливості людей. Характерно, що саме ці інновації суттєво впливають на суспільство [1, с. 44].

Отже можна зробити висновок, що інновація – це результат інноваційної діяльності, відображений у вигляді наукових, технічних, організаційних чи соціально-економічних новинок, що можуть бути отримані на будь-якому етапі інноваційного процесу.

Очевидним є те, що інновації пов'язані з реалізацією інноваційних процесів. Терміни «інновація» та «інноваційний процес» близькі, але не ідентичні, тому слід погодитися, що «інноваційний процес пов'язаний зі створенням, освоєнням і поширенням інновацій». Погоджуємось з думкою Дж. Брайта і Б. Твісса, що це – «єдиний процес, який поєднує науку, техніку, економіку, підприємництво та управління у єдине ціле» для одержання суттєвих ефектів і кращого задоволення суспільних потреб [3, с. 4].

В економічній літературі зміни на рівні підприємств називають процесами впровадження «нової техніки». Під поняттям «нова техніка» розуміють як вперше реалізовані в продукції результати наукових досліджень і прикладних розробок, що вміщують винаходи та інші науково-технічні досягнення, так і нові або вдосконалені технологічні процеси, методи організації виробництва і праці, нові методи управління, знаряддя та предмети праці, котрі при їх використанні на всіх рівнях управління забезпечують підвищення ефективності виробництва або вирішення соціальних та інших завдань його розвитку. Викладене надає змогу зробити висновок, що результатом здійснення інноваційних процесів є новинки в техніці, організації діяльності та управлінні процесами виробництва і праці, а їх

упровадження у господарську практику є нововведеннями [4, с. 47].

Технічні новинки мають безпосередній вплив на організаційні нововведення, а ті, в свою чергу, вимагають змін у господарському механізмі. Тісний взаємозв'язок між технічними, організаційними та соціально-економічними інноваційними процесами є двостороннім, тобто економічні нововведення можуть викликати зміни в організації виробництва, а часто приводять і до технічних інновацій.

Необхідно зауважити, що прискорення темпів науково-технічного прогресу та впровадження інноваційної діяльності підприємств, відповідно до сучасних світових вимог, можливе шляхом реалізації комплексних заходів. У галузі науки – це розвиток фундаментальних і прикладних досліджень з найперспективніших напрямків, скорочення темпів упровадження у виробництво результатів наукових досліджень, підвищення ефективності діяльності науководослідних закладів. У галузі техніки – це підвищення якості продукції на базі стандартизації. У галузі виробництва – це впровадження прогресивної організації праці на базі використання

комп'ютерної техніки і прогресивних технологій, розширення відтворення виробничих засобів.

Для України проблема розвитку інноваційної діяльності є надзвичайно актуальною, тому що проблема підвищення ефективності виробництва стоїть перед кожною підприємницькою структурою, оскільки переважна їх більшість утворена в процесі приватизації на базі колишніх державних підприємств [5, с. 114].

Для підвищення ефективності діяльності підприємства на інноваційних засадах доцільно визначити фактори зростання ефективності виробництва за основними напрямками розвитку та покращення виробничого процесу (рис. 1). Ці напрями охоплюють комплекси технічних, організаційних та соціально-економічних заходів, на основі яких досягається економія живої праці, витрат і ресурсів, підвищення якості та конкурентоспроможності продукції.

Найважливіше значення щодо зростання економічної ефективності виробництва надається раціональному використанню виробничого потенціалу, максимальному скороченню втрат та режиму економії ресурсів.

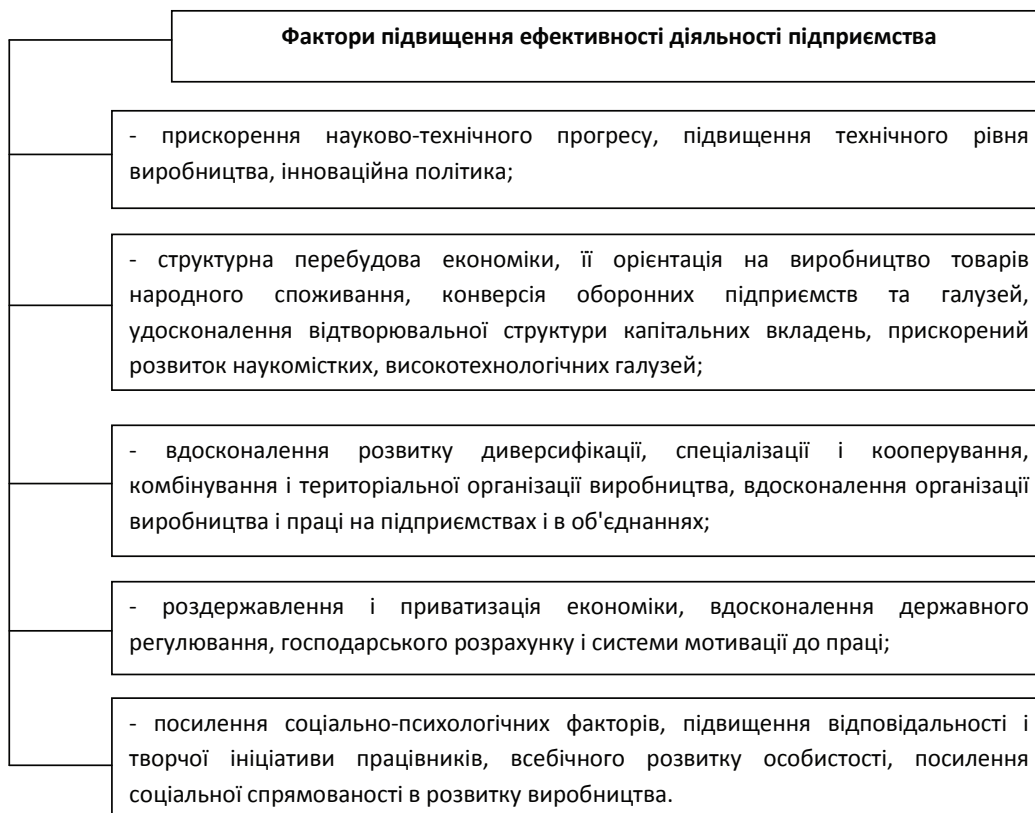

Рис. 1. Базові фактори підвищення ефективності діяльності підприємства на інноваційних засадах*

*Розроблено на основі джерела: [6, с. 49].

Слід відзначити, що фактори підвищення ефективності діяльності підприємства можуть бути класифіковані за трьома основними ознаками (рис.2).

Проблема підвищення ефективності діяльності підприємства в цілому полягає в забезпеченні максимально можливого результату на кожну одиницю затрачених трудових, матеріальних і фінансових ресурсів. Основні чинники

підвищення ефективності роботи підприємства на інноваційних засадах полягають в підвищенні його технічного рівня, вдосконалення управління, формування належного рівня інформаційного забезпечення досліджень і розробок, налагодження електронних комунікацій, активізація винахідницько-раціоналізаторської роботи на підприємстві тощо.

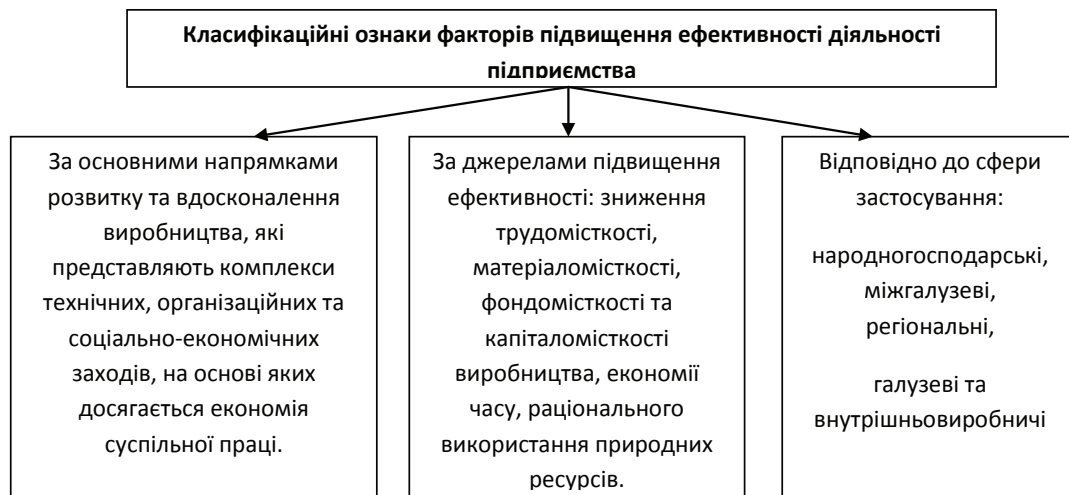

Рис. 2. Класифікаційні ознаки факторів підвищення ефективності діяльності підприємства*

*Розроблено на основі джерела: [7, с. 58].

Вважаємо, що лише вміле використання всієї системи визначених чинників спроможне забезпечити достатні темпи зростання ефективності виробничого процесу.

Висновки. Ефективність діяльності підприємства – це комплексне поняття, що відображає кінцеві результати використання ресурсів за певний проміжок часу, головною ознакою якого може бути необхідність досягнення мети виробничо-господарської діяльності підприємства з найменшими витратами часу та праці.

У країнах із недостатнім рівнем розвитку економіки, де не вдається успішно реалізувати програми ринкового реформування і підвищити ефективність виробництва, особливо актуальною є проблематика активізації інноваційної діяльності підприємств.

Вважаємо, що важливе значення для активізації інноваційної діяльності має розвиток мережі венчурних підприємств, невеликих за розміром, гнучких ризикових фірм, котрі створюються з метою апробації, доопрацювання і доведення до промислової реалізації інновацій, що характеризуються високим ступенем ризику. Погоджуємось з думкою, що виваженим і найдоцільнішим методом упровадження інновацій є створення при великих підприємствах внутрішніх венчурів, що нададуть змогу значно зменшити ризики для великих підприємств, оскільки вони зможуть впроваджувати лише перевірені венчурними підприємствами вискоелективні інноваційні проекти.

Список використаних джерел

1. Бендерський Ю. Роль інвестицій та інновацій у реструктуризації економіки / Ю. Бендерський // Економіка України. – 2008. – №9. – С. 39 – 48.

2. Беленький П. Ю. Проблеми розвитку в Україні інноваційного підприємництва / П. Ю. Беленький, В. П. Соловйов, М. О. Сенишин // Регіональна економіка. – 2007. – №3. – С. 47 – 49.

3. Богданович О. Г. Аналіз ефективності діяльності підприємства на засадах узгодження інтересів груп економічного впливу / О. Г. Богданович // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – №1. – С. 45–58.

4. Кузьмін О. Є. Проблеми регулювання інвестиційної діяльності в Україні / О. Є. Кузьмін, С. В. Князь // Науково-практичний журнал «Регіональна економіка». – 2010. – №1. – С. 165 – 170.

5. Сизоненко А. Інформаційне забезпечення інноваційного підприємництва / А. Сизоненко // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2001. – №5. – С. 57 – 60.

6. Смоляр Л. Г. Управління інноваціями – вимога часу / Л. Г. Смоляр // Регіональні перспективи – 2000. – №2 – 3. – С. 2 – 4.

7. Харів П. Активізація інноваційної діяльності підприємницьких структур та ефективність виробництва / П. Харів, О. Собко // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2009. – Вип. 5. – С. 32 – 38.

8. Шматковська Т. О. До питання дефініції економічної ефективності використання основних засобів / Т. О. Шматковська, С. М. Онисько, О. Г. Агрес // Materialy VI Mezinarodni vedecko-prakticka konference «Veda a technologie :

krok do budoucnosti – 2010». – Dil 5. Ekonomicke vedy : Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o. – P. 84-86.; (27 unora (лютого)–05 brezen (березня) 2010 roku) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://esnuir.eunu.edu.ua/handle/123456789/4467>

9. Шматковська Т. О. Інноваційна діяльність як фактор конкурентоспроможності підприємств аграрного сектору / Т. О. Шматковська, Т. В. Долінко // Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури : європейський вектор – нові виклики та можливості : тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції. ISBN 978-617-607-770-1. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. – С. 121–122.

10. Шматковська Т. О. Венчурне інвестування як основне джерело інвестицій в інноваційну діяльність / Т. О. Шматковська, К. С. Оліферчук // Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури : європейський вектор – нові виклики та можливості : тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції. ISBN 978-617-607-770-1. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. – С. 537–538.

JEL CLASSIFICATION: M 11, M 20, O 10, O 30

TO THE PROBLEM OF THE INCREASE OF EFFICIENCY OF ACTIVITY OF THE ENTERPRISE ON INNOVATIVE PRINCIPLES

Tatjana O. SHMATKOVSKA

Candidate of Economics, Associate Professor of Department of accounting and audit, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk

Hanna M. SOSNA

student, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk

Summary. In the article the theoretical and applied aspects of improving the efficiency of the company on innovative principles explored important innovation activity for growth of national economy and presents methodological approaches to economic evaluation of innovative processes such as development of new products, new processes and methods of production.

Are important factors creating coherent and effective economic mechanism of adaptation of enterprises to conditions regulated market and proposed further development of complex theoretical and methodological issues to improve the efficient operation of companies on innovative principles.

Key words: *innovation, innovation process, innovation-active enterprise, innovation, efficiency of enterprises, the efficiency of regulation.*

It is revealed, that in the realities of today innovation has become a key development factor for most businesses.

The article proves that the most important task in the functioning of a modern enterprise is to increase its efficiency through the successful use of its own internal and external reserves on innovative principles.

The article considers theoretical and applied aspects of increase of efficiency of activity of the enterprise on innovative principles. The value of innovation activities of enterprises to ensure economic growth of the national economy and the value of innovative processes in enhancing the efficiency of functioning of enterprise are investigated in the article.

Innovation is the result of innovative activity, reflected in the form of scientific, technical, organizational or socio-economic innovations that can be obtained at any stage of the innovation process.

The article justifies, that the decision of problems of introduction and development of innovative activity of enterprises is a prerequisite for successful reform of their functioning in the future.

The article found, that the acceleration of scientific-technical progress and innovative activity of enterprises, according to modern world requirements, is possible through the implementation of integrated activities. In the sphere of production – the introduction of progressive labor organization on the basis of use of computer equipment and advanced technologies, the extension of reproduction of production funds.

The article proves that the increase of efficiency of activity of the enterprise as a whole is to ensure the best possible result for each unit of expended labor, material and financial resources. The main factors of increasing the efficiency of the enterprise on innovative principles are to improve its technical level, improving governance, forming an appropriate level of information support of research and development, establishing electronic communications, activation innovation work at the enterprise.

In the publication proved, that the creation of internal venture capital will significantly reduce the risks for large enterprises, because they can implement only proven venture enterprises of highly innovative projects.

References:

1. Bendersky, J. (2008), The role of investment and innovation in economic restructuring [Economy of Ukraine], №9, Ukraine.
2. Belenky, P. Y. Solovyov, V. P. and Senyshyn, M. (2007), Problems of development in Ukraine innovation business [Regional Economics], №3, Ukraine.
3. Bogdanovic, O. G. (2012), Analysis of the effectiveness of the company on the basis of coordination of interests of groups of economic impact [Marketing and Innovation Management], №1, Ukraine.
4. Kuzmin, A. E. Knyaz, S. (2010), Problems of regulation of investment activity in Ukraine [Scientific journal «Regional economy», №1, Ukraine.
5. Paton, B. (2001), An innovative way of economic development of Ukraine [Proceedings of the National Academy of Sciences of Ukraine], № 2, Ukraine.
6. Smolar, L. (2000), Innovation Management - the requirement of time [Regional Perspectives], №2, Ukraine.
7. Khariv, P. Sobko, A. (2009), Enhancing innovation businesses and production efficiency [Bulletin Ternopil Academy of National Economy], № 5, Ukraine.
8. Shmatkovska, T. A. Onysko, S. M. and Agres, O. G. (2010), «On the question of the definition of economic efficiency of fixed assets», Veda a technologie : krok do budoucnosti – 2010, [Online], vol. 5, available at: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/4467>
9. Shmatkovska, T. A. Dolinko, T. V. (2015), «Innovative activity as the factor of competitiveness of enterprises of the agricultural sector», Problems of formation and development of innovation infrastructure: the European vector [Lviv Polytechnic publishing] №3, Ukraine.
10. Shmatkovska, T. A. Oliferchuk, K. S. (2015), «Venture investment as the main source of investment in innovation» Problems of formation and development of innovation infrastructure: the European vector [Lviv Polytechnic publishing] №3, Ukraine.

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

До публікації приймаються не опубліковані раніше статті з теоретичних і практичних проблем функціонування і розвитку економіки та фінансової системи, які відповідають сучасному рівню економічної науки та мають наукову і практичну цінність. Також приймаються статті, які висвітлюють філософські, психологічні та педагогічні проблеми фінансової сфери.

Вимоги до статей:

1. Обсяг рукопису статті має бути приблизно 7–14 сторінок, текстовий редактор Microsoft Word, формат сторінки А4, орієнтація – книжкова, поля: ліве – 3 см, верхнє і нижнє поле – 1,5 см, праве – 1 см; гарнітура – Times New Roman, кегель – 14, міжрядковий інтервал – 1,5.

2. Структура статті:

- **індекс УДК** – на першій сторінці зліва вгорі;
- **назва статті** – посередині великими літерами;
- **прізвище ім'я, по-батькові автора (авторів)** – ліворуч;
- **посада, місце роботи автора (авторів)** – нижче, ліворуч;
- **e-mail** для спілкування з автором;
- **код JEL Classification** – від 1 до 5 в одному рядку, через кому;
- **ключові слова та анотація** – українською, російською та англійською мовами;
- **основний текст статті**, який відповідно до вимог Постанови Президії ВАК України від 15.01.03 № 7-05/1, повинен містити такі необхідні елементи (зі структуризацією по тексту):

- постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями;

- аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор;

- виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття;

- формування цілей статті;

- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

- висновки з даного дослідження та перспективи подальшого розвитку в цьому напрямі.

• **список літератури** – подається після тексту статті під заголовком «**Список використаних джерел**» та має містити не менше 10 джерел, на кожне з яких повинно бути посилання в тексті. Список літератури наводиться у порядку посилань та оформлюється згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

• **список літератури** – подається під заголовком «**References**» де розміщують ті самі джерела, що й у списку літератури, але перекладені англійською мовою, оформлені за міжнародним бібліографічним стандартом АРА (стандарт АРА) (<http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>). Кириличні назви бібліографічного опису наукових праць необхідно транслітерувати латинськими літерами (відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 р. № 55 «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею»). Транслітеровані назви праць зазначаються у квадратних дужках після наведення джерел англійською мовою

3. Посилання на джерела використаних матеріалів у тексті подають у квадратних дужках – [2, с. 34], де перше число відповідає порядковому номеру у списку використаних джерел, друге – номеру сторінки.

4. Графічний матеріал слід виконувати в доступних для подальшого редагування програмах: таблиці – у редакторі Microsoft Word; діаграми – у редакторі Microsoft Excel або Microsoft Graph; рисунки – у вигляді організаційних діаграм за допомогою панелі малювання редактора Microsoft Word; математичні формули – у редакторі формул Microsoft Equation (3.0).

5. Кількість графічного матеріалу має бути мінімальною. Графіки і схеми не слід перевантажувати текстовими написами. Ілюстративні матеріали повинні бути якісними. Не допускається використання у тексті сканованих рисунків чи формул.

6. У кінці статті слід вказати: «Подана стаття раніше не публікувалася та в інші видання не надсилалась. Передано до розміщення в електронному науковому фаховому виданні – Міжнародному науково-практичному журналі «Фінансовий простір»»

7. Стаття, подана без дотримання зазначених вимог, опублікуванню не підлягає.

Подані матеріали підлягають внутрішньому і зовнішньому рецензуванню. Після рецензування редколегія журналу інформує автора про можливість опублікування статті у черговому випуску журналу. У разі негативної рецензії чи наявності суттєвих зауважень статтю може бути відхилено чи повернуто автору (авторам) на доопрацювання.

Редакційна колегія журналу залишає за собою право вносити редакційні та стилістичні правки без узгоджень з автором. Відповідальність за достовірність інформації, фактів та інших відомостей, посилань на нормативні акти, цитати, власні імена, а також правильність перекладу несуть автори публікацій.

За публікацію статей авторам не виплачується авторський гонорар.

До статті також додають:

1. Авторська довідка, де наводяться прізвище, ім'я та по батькові автора (авторів), науковий ступінь, вчене звання, посада, установа (трьома мовами – українською, російською, англійською). Також необхідно вказати поштову адресу із зазначенням індексу, контактні телефони, обов'язково – e-mail. Назва файлу – за прикладом Dovidka.doc.

2. Рецензію кандидата або доктора наук відповідної спеціальності (для авторів без наукового ступеня).

3. Реферативний виклад основних ідей статті (реферат) англійською мовою **обсягом не менше 1/3 статті** (кегель 14, міжрядковий інтервал – 1,5).

При підготовці реферату слід враховувати:

- реферат має бути стислим відображенням основних положень статті, у ньому доцільно висвітлити мету, результати роботи, область застосування результатів; окреслити основні положення наукової новизни та висновки;

- інформація у рефераті повинна бути зрозумілою і цікавою, зокрема і зарубіжному науковому співтовариству, яке, не знаючи української або російської мови, могло б без звернення до повного тексту отримати найбільш повне уявлення про тематику і рівень досліджень;

Над рефератом англійською мовою пишеться прізвище та ініціали автора, його місце роботи, назва статті (великими прописними літерами).

Наголошуємо на тому, що англійський варіант не може бути зроблений шляхом застосування автоперекладача. Статті з некоректним перекладом не розглядатимуться редколегією журналу.

Реферат потрібно надіслати окремим файлом як англійською мовою, так і мовою статті.

Контактна інформація:

Статті слід надсилати на електронну адресу: fp@cibs.ubs.edu.ua

Подальше спілкування з авторами також за цією адресою.

Адреса редакції:

18028, м. Черкаси, вул. В'ячеслава Чорновола, 164

Телефон: (0472) 71-99-52

E-mail: fp@cibs.ubs.edu.ua – науковий відділ

TO THE ATTENTION OF AUTHORS!

The Editorial Board of the journal accepts for publishing original articles on the theoretical and applied problems of functioning and development of national economies, as a whole, and the financial and credit sphere, in particular, which correspond to the current level of economics and have scientific and practical value. The articles on the financial aspects of philosophy, psychology and education are also accepted.

For Article Submissions: Please follow these guidelines to ensure that the article is reviewed.

1. The size of an article should be approximately 7-14 A4 pages (297x210 mm) MS Word, Times New Roman font family, 14-point font size, portrait layout, 1.5 line height, the left margin of 3 cm., the upper and lower margins of 1,5 cm., the right margin of 1 cm.

2. The article structure:

- **UDC identifier** – first page, top left aligned,
- **article title** – centre aligned, capital letters
- **firstname, patronymic (if any) and surname of author(s)** – left aligned
- **job title, place of work of author(s)** – left aligned
- **email** for communication with the author
- **JEL Classification code** – from 1 to 5, in one row, comma separated.
- **abstract and keywords** – in Ukrainian, Russian and English
- **body of the article** according to the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine

Resolution 15.01.03 № 7-05/1 should have the following elements (structured):

- problem definition in a generic case and its relation to important scientific and applied tasks
- analysis of recent researches and publications, which initiated problem solution, and which are the starting point of author's research.
- definition of previously unsolved parts of generic problem, which is covered by the article
- formulation of the article's goals
- presentation of the research itself including the proof of scientific results obtained
- conclusions carried out based on research and the prospective of further development along the line.
- References should be given under the name of «**List of Sources**» and it should consist of at least 10 references with corresponding references in the text of the article. References should be given in accordance with APA standard (<http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>).

3. References must be presented in the text in square brackets – [2, p. 34], where the first number is the ordinal number of this work in the List of Sources and the second – is the page number.

4. Graphical material should be created using software, which allows further editing: tables – in Microsoft Word, diagrams – Microsoft Excel or Microsoft Graph, drawings – as organizational diagrams created with Microsoft Word, mathematical formulas – Microsoft Equation (3.0)

5. The amount of graphical data should be limited to minimum. Charts and schemes should not be overloaded with captions. Illustrations should have high quality. Scanned drawings or formulas are not allowed.

6. At the end of the article the following text should be written: «The given article has never been published or sent to other editorial. The Article is sent to be published in scientific electronic edition – International scientific and applied journal “Financial Space”»

7. The article, which is not compliant with the above rules, will not be published.

The given material is due to internal and external reviewing. Upon reviewing, the Editorial Board informs the author about the possibility to be published in the upcoming edition of the journal. In case of failure to comply with editorial standards or significant remarks the article can be declined or given to its author(s) for improvement.

The Editorial Board of the journal reserves the right to make stylistic corrections without author's approval. Liability for facts, references, regulations, quotations, personal names and translation falls on the author(s) of the publication.

The author(s) of the publication are not due to any form of commission for the publication of the article.

The article should be also supported with:

1. Author's application, which should include full name of the author(s) academic title, scientific degree, job title, place of work (in three languages – Ukrainian, Russian and English). Additionally the author should indicate postal address, zip code, contact phone number, email – mandatory. Filename should follow the given example – Dovidka.doc.

2. Authors who do not have a scientific degree should attach a review from PhD or doctor of science with corresponding specialty.

Contact information:

Articles should be sent via email: fp@cibs.ubs.edu.ua

Further communication with the authors via same email.

Editorial address:

164, V. Chornovol st., Cherkassy, 18028, Ukraine

Phone: (0472) 71-99-52

Email: fp@cibs.ubs.edu.ua – science department

